

Ιστορία Α^{ης}
 τῆς Ν. Βραχρῶ.
 Ἰ. Π. Πάρις.

Ἄριθ. { Πρωτ. 44272 π. ἔ. Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Ἰανουαρίου 1918
Διεκπ. 49888

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Π ρ ὄ ς

τὸν κ. *Ν. Βραχόν*, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Γνωστὸν ποιοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 27ῃ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου π' ἔτους ἐκδοθείσης καὶ τῇ 2α τοῦ ἱσταμένου καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1918—1919 καὶ ἐφ' ἑξῆς ἢ χρῆσις τοῦ ὑφ' ὑμῶν πρὸς κρίσιν ὑποβληθέντος βιβλίου Ἑλληνικὴ Ἱστορία (ἐκδοσις 1917) διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ὑποχρεοῦσθε δὲ ὅπως εἰς νέαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου ὑμῶν τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὸς ἐν τῇ σχετικῇ πράξει τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

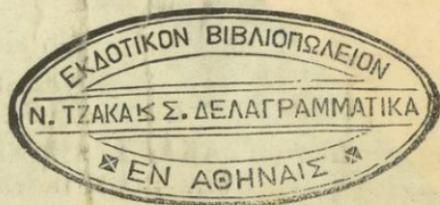
Ὁ Ὑπουργὸς

Δημ. Δίγκας

Π. Ζαγανιάρης

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν.

Ν. Βραχόν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ

ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ, ΜΑΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΑ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ Γ΄
ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

**1. Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. — Ἡ ἐν
Ἰψῷ μάχη καὶ τὰ ἐπακαλουθήματα αὐτῆς.**

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς γνωρίζομεν, ἐξεργάγησαν μακροὶ καὶ αἵματηροὶ πόλεμοι μετὰξὺ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Αἰτία τῶν πολέμων τούτων ἦτο ἅψ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀμοιβαία ἀντιζηλία τῶν διαδόχων, ἅψ' ἑτέρου δὲ ἡ μεγάλη φιλοδοξία αὐτῶν. Ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ὠνειροπολοῦσε νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ὅλην κληρονομίαν τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ. Ἐνῶ διακοῦσαν οἱ ἐμφύλιοι οὗτοι πόλεμοι, ἐφονεύθη ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ῥωξάνη καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ τοιουτοτρόπως ἐξέλιπεν ὁ βασιλικὸς οἶκος.

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους ἐφαίνετο παντοδύναμος ὁ Ἀντίγονος, καταλαβὼν ὅλην τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἕως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Ἀντίγονος εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσαν τὸ ἀσπὲς κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶχε δὲ ἄριστον βοηθὸν τὸν υἱὸν του, τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν.

Ἐναντίον τοῦ Ἀντιγόνου συνεμάχησαν ὁ Σέλευκος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ εἰς τὴν μεγάλην μάχην πὺν ἐγένετο εἰς τὴν Ἰψόν, πόλιν τῆς Φρυγίας, τὸ 301 π. Χ. ἐκρίθη ὁ ἀγὼν. Ὁ Ἀντίγονος ἐφονεύθη, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος ὁ Πολιορ-

κητής εσώθη εις την Έφeson και οί νικηταί Σέλευκος, Λυσίμαχος και Κάσσανδρος διεμοίρασαν μεταξύ των τὰς χώρας τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολεμαῖος δὲν ἔλαβε μέρος εις τὴν μάχην τῆς Ἰψοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν διανομήν.

Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης διεμελίσθη ὀριστικῶς τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ μεταξύ τῶν διαδόχων ἀγῶνες, ὅπως προσείπαμεν, ἀπέβλεπαν κυρίως εἰς ἓνα σκοπὸν, εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἓνας ἀπὸ τοὺς διαδόχους τὴν ὅλην κληρονομίαν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ἡ μάχη τῆς Ἰψοῦ ἐπέφερε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ιδέας ἑνὸς ἐνιαίου κράτους. Τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διηρέθη πλέον ὀριστικῶς εἰς τέσσαρα ἀνεξάρτητα βασίλεια, α') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Πτολεμαῖος, β') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Συρίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σέλευκος, γ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θράκης, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Λυσίμαχος, καὶ δ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Κάσσανδρος.

2. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Τοῦτον ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς καὶ ἀνηγορεύθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς ἐξεδιώχθη ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεγάλαι ἀνωμαλίαι καὶ ταραχαὶ ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὁ θρόνος διαδοχικῶς περιῆλθεν εἰς διαφόρους. Τέλος κατώρθωσε νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, Ἀντιγονίδαι, ἐβασίλευσαν ἕκτοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ 148 π. Χ. εὐρισκόμενοι εἰς συχνοὺς καὶ φονικοὺς πολέμους πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλυθῆ τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ αἱ χῶραι αὐτοῦ προσηρητήθησαν εἰς τὸ Συριακὸν κράτος.

3. Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη.

α') Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας.—Ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Σέλευκος ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτῆς τοῦ βασιλείου τῆς Συρίας. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἀπὸ τὸν

Ἐλλήσποντον μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Διέδωκεν εἰς τὸ ἄχανές κράτος του τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἔκτισε πολλὰς πόλεις καὶ κατώκισεν αὐτὰς μετ' Ἑλληνας. Αἱ πόλεις αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔφερον τὰ ὀνόματα τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς καὶ τῶν συζύγων τοῦ Σελεύκου (Ἀντιόχεια, Λαοδίκεια, Στρατονίκεια, Ἀπάμεια). Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς πόλεις περιφανέσταται ἀπέβησαν ἡ Σελεύκεια παρὰ τὸν Τίγρητα, πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἡ Ἀντιόχεια, παρὰ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν. Ἡ Σελεύκεια κατέστη σημαντικώτατον κέντρον ἔμπορίου.

Τὸ βασιλεῖον τοῦ Σελεύκου εἶχε τεραστίαν ἔκτασιν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ χώρας καὶ ἀπὸ λαοὺς ἀνομοίους. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγχωνευθοῦν εἰς ἓνα ἔθνος. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ δυσκολίαι εἰς τὴν διοίκησιν ἦσαν μεγάλαι. Κάθε ἐπαρχία ἔζη χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ὁ μόνος δεσμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἦτο ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, ἀπὸ Ἑλληνας καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἐπίσης Ἀσιανούς.

Ὁ Σέλευκος διετήρησε τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῶν βασιλέως τῆς Περσίας. Κάθε ἐπαρχία ἐδιοικεῖτο ὑπὸ σατραπόυ· ἀλλ' αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἦσαν πολὺ μικρότερα ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ὅταν ἀκόμη ἔζη ὁ Σέλευκος παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱὸν του Ἀντίοχον τὰς σατραπείας πρὸς ἑκείντο πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος. Μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν σατραπειῶν αὐτῶν ἦσαν καὶ πολλοὶ Ἑλληνες. Ὁ Ἀντίοχος ὅταν ἔγινε βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔκαμε τὰς χώρας αὐτὰς κέντρον τοῦ βασιλείου του. Ἐγκατέλειψε τὴν Σελεύκειαν καὶ μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἡ ὁποία ἔκτοτε παρέμεινεν ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Οἱ Σελευκίδαι ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἡμισὺν αἰῶνας. Ἀλλὰ τὸ μέγα Συριακὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμᾷ ἄμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰδρυτοῦ του. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι, ὅσαι ἦσαν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος, κατοικοῦντο ἀπὸ λαοὺς, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν τὴν Περσικὴν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν. Αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου Ἀ' ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὸ Συριακὸν κράτος καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερα ἀνεξάρτητα βασίλεια μετ' Ἑλληνας βασιλεῖς, ἦτοι τὸ βασιλεῖον τῆς Βακτριανῆς καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Παρθίας. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπεσπά-

σθησαν αἱ χώραι τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου καὶ τοῦ Περγάμου καὶ ἀπετέλεσαν χωριστὰ βασίλεια.

Καὶ ἐπροσπάθησε μὲν ὁ Ἀντίοχος Γ' (222—187) νὰ ἀνορθώσῃ τὸ Συριακὸν κράτος, ἀλλὰ περιπλακεὶς εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας, τὰς κειμένας ἐντεῦθεν τοῦ ὄρους Ταύρου. Ἐπὶ τέλος τὸ Συριακὸν κράτος περιορίσθη εἰς μόνην τὴν Συρίαν καὶ τὸ 64 π. Χ. περιῆλθεν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

β') *Τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς.* — Τὸ κράτος τοῦ Σελεύκου, ὅπως προείπαμεν, περιελάμβανεν ὅλον τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Ἰνδικῆς καὶ μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς λίμνης Ἀράλης. Ἀλλ' εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας αὐτὰς χώρας οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν πολλοὶ καὶ ὀλίγαι πόλεις εἶχαν ἰδρυθῆ ἑκεῖ. Οἱ λαοὶ τοῦ Ἰράν, Πέρσαι, Μῆδοι, Βάκτριοι, διετήρησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν των καὶ τὴν γλῶσσάν των καὶ οἱ σατράπαι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς τῶν Σελευκιδῶν διὰ νὰ καταστοῦν ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ Ἀντιόχου Β' ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Ἕλλην Διόδοτος ἀπεστάτησε καὶ ἴδρυσε χωριστὸν ἀνεξάρτητον βασίλειον (254), τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς αὐτοῦ ἐξέτειναν τὰ ὄρια μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Κίνας καὶ προήγαγον εἰς τὰς διαφόρους χώρας αὐτοῦ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ἀπὸ τὴν 2αν ἑκατονταετηρίδα ἤρχισε νὰ παρακαμάξῃ τὸ Βακτριανὸν βασίλειον καὶ τέλος ὑπέκλυψεν εἰς τοὺς Σάκκας, οἱ ὁποῖοι ἦταν φυλὴ τουρανικὴ ἢ τουρκικὴ.

γ') *Τὸ βασίλειον τῆς Παρθίας.* — Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βακτριανῆς, περὶ τὸ 250, ἓνας Σκύθης, ὀνόματι Ἀρσάκης, ἔφθασε μὲ στίφος νομάδων ἰππέων, πιθανῶς ἀπὸ τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν, καὶ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Παρθίαν, ἡ ὁποία ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης. ἴδρυσε δὲ βασίλειον, τοῦ ὁποῖου πρωτεύουσα κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Ἑκατόμυλος. Εἰς τὸ Παρθικὸν βασίλειον συμπεριελήφθησαν μετ' ὀλίγον ἡ Περσία καὶ ἡ Μηδία καὶ κατόπιν ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Βαβυλωνία. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ μετέφεραν τότε τὴν ἔδραν των εἰς τὴν Κτησιφῶντα, πλησίον τῆς Βαβυλωνος· τὸ βασίλειον ὅμως διετήρησε τὸ ὄνομα *βασίλειον τῶν Πάρθων*. Καὶ παρέμειναν

μὲν οἱ Πάρθοι νομάδες, ὅπως ἦσαν καὶ πρότερον· ἀλλ' οἱ Ἀρσακίδαί βασιλεῖς ὑπεστήριξαν πολὺ τὸν ἑλληνισμόν καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν παλαιὰν Περσίαν.

δ') *Τὸ βασίλειον τοῦ Περγάμου.*—Τὸ κράτος τοῦ Περγάμου τὸ ἴδρυσεν τὸ 281 π. Χ. ὁ Φιλέταιρος, στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσίμαχου. Καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει πρὸς τὸν Σέλευκον ὁ Λυσίμαχος μετέφερε τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰς τὸ Πέργαμον, φρούριον ὀχυρὸν τῆς ἐν Μικροῦ Ἀσίᾳ Μυσίας, φύλακα δὲ τοῦ ταμείου καὶ φρούραρχον τοῦ Περγάμου ἐγκατέστησε τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Ἀλλ' ὅταν ὁ Φιλέταιρος εἶδεν ὅτι ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τὸν Σέλευκον, ἐπῆγε μὲ τὸ μέρος τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας· ἔπειτα δὲ ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου, ἐκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του ἀνεξάρτητον, συνάμα δὲ κατέλαβε πολλὰς παραλίους πόλεις. Τὰς κτήσεις αὐτὰς τὰς ἐπεξέτεινεν ἀκόμη περισσότερον ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Εὐμένης Α'.

Τὸν Εὐμένην Α' διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Ἄτταλος Α' (241—197), ὁ ὁποῖος πρῶτος ὠνομάσθη βασιλεὺς. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Εὐμένης Β', Ἄτταλος Β', καὶ Ἄτταλος Γ' ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων, ὅταν οὗτοι ἐπολεμοῦσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸ Περγαμηνὸν βασίλειον ἐπροστατεύθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τόσοσ πολὺ, ὥστε ἔγινε τὸ ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Ἀσίας, περιλαβὸν ἐκτὸς τῆς Μυσίας καὶ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Λυδίαν καὶ ἄλλας χώρας. Ὁ Ἄτταλος Γ' μὴ ἔχων κληρονόμους ἐκληροδότησε διὰ διαθήκης τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ε') *Τὰ Κράτη τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Πόντου.*—Μικρότερα κράτη ἦσαν τὸ τῆς Βιθυνίας καὶ τὸ τοῦ Πόντου. Τοῦ κράτους τῆς Βιθυνίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Νικομήδεια, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Ἕλληνες. Ἐπίσης ἡ αὐλὴ καὶ ἡ κυβέρνησις τῶν βασιλέων τῆς Βιθυνίας ἀπέβησαν ἐντελῶς Ἑλληνικαί.

Εἰς τὸν ἐξελληνισμόν τοῦ Ποντικοῦ βασιλείου συνετέλεσαν πολὺ αἱ ἀρχαιόταται καὶ ὀνομαστόταται ἑλληνικαὶ πόλεις Ἡράκλεια, Σινώπη, Ἀμισός, Τραπεζοῦς καὶ Κερασσοῦς, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸν καιρὸν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πόντου. Ἀφ' ἧς δὲ ἐποχῆς ὁ Φαρνάκης ὁ Α' ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους

τήν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐλληνικὴν πόλιν Σινώπην (183) ἀντὶ τῆς πρῶν μεσογείου Ἀμασείας, τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου προήχθη εἰς μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν.

4. Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἴδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους στρατηγούς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ὑπέταξε τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Κύπρον καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξέτεινε πολὺ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐπροστάτευσεν οὗτος πολὺ τὰ γράμματα τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἐμπροσθεν τῆς Ἀλεξάνδρειας ὑπῆρχε μία μικρὰ νῆσος, ὀνομαζομένη Φάρος. Τὴν νῆσον αὐτὴν ὁ Πτολεμαῖος τὴν συνέδεσε μὲ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀλεξάνδρειας διὰ προχώματος 1300 μέτρων, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ἕνας λαμπρὸς λιμὴν. Ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς ἀνήγειρε ὑψηλότατον πύργον ἐκ μαρμάρου, ὃ ὁποῖος πύργος ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς νήσου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ὑπῆρχε φανὸς ἀναμμένος διὰ νὰ φωτίζῃ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ νὰ προφυλάττῃ τοὺς ναυτιλλομένους κατὰ τὰς θυελλώδεις καὶ σκοτεινὰς νύκτας. Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ὅταν ἀπέθανεν ἀφήκεν εἰς τὸν υἱὸν του καὶ διάδοχον Πτολεμαῖον Β΄ τὸ κράτος πλουσιώτατον καὶ ἰσχυρότατον.

Ὁ Πτολεμαῖος Β΄ (285-247) δὲν ἦτο στρατηγός, ὅπως ὁ πατήρ του, εἶχεν ὅμως πολιτικὴν σύνεσιν, μὲ τὴν ὁποίαν προήγαγεν ἀκόμη περισσότερον τὸ κράτος καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς.

Ὁ Πτολεμαῖος Γ΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πτολεμαίου Β΄, ὑπῆξε βασιλεὺς πολεμικός. Ἐπολέμησεν οὗτος ἐναντίον τοῦ Σελεύκου Β΄ τῆς Συρίας καὶ τοῦ ἀφῆρесе πολλὰς χώρας.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολεμαίων ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἦτο πλουσιώτατον. Εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἐπὶ Πτολεμαίου Β΄ ὑπῆρχεν ἀποταμίευμα 740 χιλιάδες αἰγυπτιακὰ τάλαντα ἧτοι εἴκοσι δισεκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις ἀνήρχοντο εἰς 200,000 πεζούς, 40,000 ἵππεῖς, 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας, 3,ἕ00 πολεμικὰ πλοῖα μικρὰ καὶ μεγάλα. Ἐπὶ Πτολεμαίου Β΄ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο τὸ μέγιστον ἔμπορεῖον τοῦ κόσμου.

Τὸ πολίτευμα τῶν Πτολεμαίων ἦτο ἐντελῶς μοναρχικόν. Κάθε

ἔξουσία ἀπέρρεεν ἀπὸ τὸν βασιλέα. Οἱ Ἰθαγενεῖς δὲν ἐπιέζοντο διόλου. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐπεδίωξαν νὰ ἐξελληνίσουν τὴν Αἴγυπτον ὄχι διὰ τῆς ἰδρύσεως πόλεων, ὅπως ἔπραξαν οἱ Σελευκίδαι, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναμίξεως καὶ συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰς συνηθείας καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἰθαγενῶν. Δι' αὐτὸ ἐσέβοντο τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν· διετήρησαν τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας εἰς νομούς. Ὁ στρατὸς ἀποτελούμενος ἀπὸ Ἑλλήνας παρέμενε εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ὡς φρουρὰ καὶ εἰς τὰς παραμεθορίους φυλακὰς. Ἑλληνες ὑπῆρχον μόνον εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ χωρία οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλοι Αἰγύπτιοι. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ δύο λαοὶ ἤρχισαν νὰ συμφιλιώνονται. Μερικοὶ Ἑλληνες ἔμαθαν τὴν αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἤρχισαν νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤμποροῦσαν νὰ εἰσέρχονται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν.

Ὁ Πτολεμαῖος Α' ἐπεδίωξε πρὸ πάντων νὰ συγχωνεύσῃ τὰς δύο θρησκείας. Διὰ τοῦτο ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστατον ναὸν εἰς τὸν Αἰγύπτιον θεὸν Σέραπιν ἢ Ὅσιριν, τὸ καλούμενον Σεράπειον. Εἰς τὸ Σεράπειον ἐλατρεύοντο μαζὶ ὁ Σέραπις μὲ τὴν σύζυγόν του Ἴσιδα καὶ ὁ Ἑλλην θεὸς Ζεὺς Ἄδης, ὁ ὁποῖος ἐταυτίσθη μὲ τὸν Σέραπιν. Ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου Δ' ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους τὸ 30 π. Χ. ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

5. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα.

Οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο Ἐπίγονοι, ἐξηκολούθησαν ἀδιάκοποι. Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, οὔτε ἔπαυσεν οὔτε διεκόπη διόλου. Ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐκτίσθησαν πλεῖσαι πόλεις ἑλληνικαὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ δι' αὐτῶν διεδόθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία. Ἀλλὰ τὰ μεγαλείτερα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ Πέργαμον. Ἡ ἔδρα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μετετέθη τώρα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Α', Πτο-

λεμαῖος Β' καὶ Πτολεμαῖος Γ' ἐπροστάτευσαν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὁ Πτολεμαῖος Α' ἔκτισε πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων του ἓνα ὠραιοτάτον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο *Μουσεῖον* καὶ τὸ ὁποῖον, ὅπως δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομά του, ἦτο ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας, θεὰς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Μουσεῖον ἦτο τεράστιον οἰκοδόμημα ἀπὸ μάρμαρον· εἶχε πολλὰς εὐρυχώρους αἰθούσας, μακρὰς στοάς, ἐξέδρας· εἶχε καὶ παραρτήματα ἐπιστημονικά, οἷον βοτανικὸν κήπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον τὰ φυτὰ ὅλων τῶν χωρῶν, ζωολογικὸν κήπον, ἀστεροσκοπεῖον, καὶ ἀνατομεῖον.

Μὲ τὸ Μουσεῖον συνείχετο καὶ ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη, τὴν ὁποῖαν ἐπίσης εἶχεν ἰδρύσει ὁ Πτολεμαῖος Α' καὶ ἡ ὁποία περιελάμβανε 500,000 χειρόγραφα βιβλία. Τὰ βιβλία ἦσαν γραμμένα εἰς παπύρους, οἱ ὁποῖοι ἐτυλίσσοντο εἰς κυλίνδρους καὶ ἐφυλάσσοντο ἐντὸς θηκῶν.

Εἰς τὸ Μουσεῖον κατοικοῦσαν καὶ συνέτρωγον ἄνδρες σοφοί, οἱ ὁποῖοι ἐμισθοδοτοῦντο παρὰ τοῦ βασιλέως. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔργον εἶχον νὰ συζητοῦν μεταξὺ των περὶ δ.αφόρων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, συνάμα δὲ νὰ διορθῶνουν, νὰ ἐρμηνεύουν καὶ νὰ σχολιάζον τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ὡσαύτως οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέφραζον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰ ξένα συγγράμματα. Τότε κατ' ἐντολὴν τοῦ Πτολεμαίου Β' ἔγινεν ἡ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκαμμον διαλέξεις καὶ παρέδιδαν μαθήματα εἰς τοὺς νέους. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρχον περίπου 14000 σπουδασταί.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὡς πρὸς τὴν καλλιέριαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἤρχετο τὸ Πέργαμον, πρωτεύουσα τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλείου. Οἱ φιλόμουσοι βασιλεῖς αὐτοῦ Ἀτταλος Α', Εὐμένης Β', καὶ Ἀτταλος Β', ἐπροστάτευσαν παρὰ πολὺ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ ἵδρυσαν εἰς τὸ Πέργαμον σχολὰς καὶ βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία περιελάμβανε διακοσίας χιλιάδας βιβλία. Ὅταν δὲ οἱ Πτολεμαῖοι ἀπὸ ἀντιζηλιαν, ὡς λέγεται, ἀπηγόρευσαν τὴν ἐξαγωγήν τοῦ παπύρου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οἱ Περγαμηνοὶ κατειργάσθησαν δέρματα καὶ τὰ ἔκαμαν κατάλληλα πρὸς γραφήν. Τὰ κατειργασμένα αὐτὰ δέρματα ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὴν πόλιν Πέργαμον *περγαμηναί*.

Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινούς χρόνους ἤσκούντο καὶ εἰς ἄλλας μὲν πόλεις, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸ Πέργαμον καὶ εἰς τὴν Ῥόδον. Εἰς τὴν Ῥόδον κατεσκευάσθη ὁ περιώνυμος Κολοσσός, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἓνα ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἦτο δὲ ὁ Κολοσσός χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου ἑβδομήκοντα ποδῶν τὸ ὕψος, τὸ ὅποιον ἐστόλιζε τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ τὸ ὅποιον κατέπεσε τὸ 227 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ καὶ συνετριβή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Β. Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εὐρίσκετο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν. Ὅλοι οἱ πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ἔγιναν μετὰ τῶν ἀνταγωνιζομένων διὰ τὸ μακεδονικὸν θρόνον, διεξήχθησαν κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὴ δὲ ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἀνωμαλίας πού ἐπικρατοῦσε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις αὐτῆς ἐγκαθιδρύθησαν τύραννοι. Οἱ τύραννοι δὲ αὐτοὶ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατεπίεζον φοβερὰ τοὺς πολίτας, ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ ἔφευγον ἀπὸ τὰς πατρίδας των, καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς εἶχε γεμίσει ἀπὸ φυγάδας· πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς φυγάδας ἀπετέλεσαν ληστρικὰς συμμορίας, αἱ ὅποια περιήρχοντο τὴν χώραν καὶ ἐχλεύαζον κάθε τάξιν καὶ κάθε νόμον. Δὲν ἔπαιον δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας νὰ ἐπιζητοῦν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, εἰκόνα γενικῆς παραλυσίας. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἔγινεν ἓνας νεωτερισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλαὶ δηλαδὴ πόλεις αὐτῆς ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μίαν συμπολιτείαν ἢ, ὅπως λέγομεν σήμερον, ἓνα κράτος ὁμοσπονδιακόν. Κάθε πόλις τῆς συμπολιτείας εἰς τὰ ἐσωτερικά της πράγματα ἦτο ἀνεξάρτητος, εἶχε δηλαδὴ ἰδικούς της ἄρχοντας, καὶ ἰδικούς της νόμους· ὅλοι ὅμως ὁμοῦ εἶχαν κοινούς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι διηύθυνον τὰς κοινὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας. Συμπολιτεῖαι ἐσχηματίσθησαν δύο, ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ.

Ἄλλ' ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐπεδίωκον καὶ αἱ δύο αὐται συμπολιτεῖαι, δὲν ἐπετεύχθη, καθὼς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

7. Αἰτωλικὴ συμπολιτεία

Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεκάθεν ἦσαν τραχεῖς κατὰ τὰ ἦθη καὶ σχεδὸν βάρβαροι. Δὲν ἠκολούθησαν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Κατοικοῦσαν εἰς κώμας ἀτειχίστους καὶ ἐπειδὴ ἡ χώρα των δὲν ἐπαρκοῦσε νὰ τοὺς θρέψῃ, ἔζων βίον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ληστρικόν. Ἐπὶ τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων ὑπῆρξαν ὀνομαστοί· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἑλλάς εὐρίσκειτο εἰς ἀκμὴν, αὐτοὶ ἦσαν ἀφανεῖς. Ἀνεφάνησαν δὲ πάλιν κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους καὶ τότε ἀπετέλεσαν συμπολιτείαν.

Κατὰ τὸν ὄργανισμὸν τῆς συμπολιτείας ὅλοι οἱ Αἰτωλοὶ πολῖται συνήρχοντο κατ' ἔτος πανηγυρικῶς εἰς τὸ Θέριμον τῆς Αἰτωλίας εἰς κοινὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *Παναιτώλιον*. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας ἤτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι διοικοῦσαν τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας. Ἦσαν δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία διαρκοῦσε ἓνα ἔτος, ὁ στρατηγός, ὁ ὑπαρχος, ὁ δημόσιος γραμματεὺς, ὁ ταμίης καὶ τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία διὰ τῆς πειθοῦς ἢ καὶ διὰ τῆς βίας περιέλαβε καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις καὶ χώρας ἐπεκταθεῖσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λοκρίδα καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας, καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Ἀλλὰ τὴν μεγάλην τῆς δύναμιν τὴν μετεχειρίσθη πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὶ νὰ διατελῇ ἐν συμμαχίᾳ μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι μὲ κάθε τρόπον προσπαθοῦσαν νὰ γίνουν κυρίαρχοι τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ἀντιζηλίαν ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

8. Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία

Μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον μερικαὶ πόλεις τῆς Ἀχαΐας κατελήφθησαν ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅμως τοῦ 3ου αἰῶνος (281 π. Χ.) αἱ πόλεις Δύμη, Πάτραι, Τρίταια

καὶ Φαραὶ ἐξεδίωξαν τὰς μακεδονικὰς φρουράς, ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἐνωθεῖσαι ἀπατέλεσαν συμπολιτεῖαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσῆλθον εἰς τὴν συμπολιτεῖαν ταύτην καὶ ἄλλαι ἕξ Ἀχαϊκαὶ πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Αἴγιον. Ὁ ὄργανισμὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦτο ὁμοίος μὲ τὸν ὄργανισμὸν τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας τὰ διηύθυνον ἕνας στρατηγός, ἕνας ἱππάρχος, ἕνας ναύαρχος, καὶ συμβούλιον ἀπὸ δέκα ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι ἀντεπροσώπευον τὰς δέκα ὁμοσπόνδους πόλεις.

Τὸ δεκατριμελὲς τοῦτο συνέδριον συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας. Καμμία ὁμως ἀπόφασις αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ, ἐὰν προηγουμένως δὲν τὴν ἐνέκρινεν ἡ κοινὴ συνέλευσις τῶν Ἀχαιῶν.

Ἡ κοινὴ συνέλευσις τῶν Ἀχαιῶν συνήρχετο δύο φορές τὸ ἔτος εἰς τὸ Αἴγιον, ἐκτάκτως δὲ καὶ εἰς ἄλλο μέρος, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα τὸ δεκατριμελὲς συνέδριον ὑπέβαλλεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας, οἷον περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Προσέει δὲ ἡ συνέλευσις ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας τῆς συμπολιτείας, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία διαρκοῦσεν ἕνα ἔτος.

Ψυχὴ καὶ δεξιὸς βραχίων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦτο ὁ Ἄρατος, ὁ ὁποῖος ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα του Σικυῶνα ἀπὸ τὸν τύραννον Νικοκλέα προσέθεσεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτεῖαν. Ὁ Ἄρατος ἐκλεγόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἔτη κατὰ πᾶν δευτέρον ἔτος στρατηγός τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ μὲ αὐτὴν τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐπίδαυρον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ Ἀράτου ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ τὴν Μακεδονικὴν ἐπιρροὴν καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Πελοπονησίους εἰς ἕνα σταθερὸν καὶ συμπαγὲς πολιτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἔλῃ τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀράτου δὲν ἐπραγματοποιήθη ἕνεκα τῶν κατωτέρω λόγων.

9. Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἄγισ Δ' καὶ Κλεομένης Γ'.

Κλεομενικὸς πόλεμος

Κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης

εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἡ κυριαρχία τῆς Σπάρτης εἶχε περιορισθῆ εἰς μόνην τὴν Λακωνικὴν. Τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου μόνον τοὺς τύπους διετήρησε, κατὰ τὰ ἄλλα παρεβιάσθη ἐντελῶς. Ὅλαι αἱ γαῖαι περιῆλθον εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ περισσότεροι ὑπέφερον τρομερὰ ἀπὸ τὴν πένιαν καὶ ἀπὸ τὰ χρῆμα. Ἐπὶ πλέον ὁ ἀριθμὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἠλαττώθη εἰς 700 καὶ ἐκ τούτων μόνον 100 κατεῖχον τὰς γαίας. Οἱ ἑκατὸν αὐτοὶ κυβερνοῦσαν τὴν πόλιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπικρατοῦσε μεγάλη τρυφηλότης καὶ ἠθικὴ ἔξαχρείωσις.

Τὸ 244 ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἅγις Δ', μόλις 20 ἐτῶν. Ὁ Ἅγις λυπούμενος διὰ τὴν νοσηρὰν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Σπάρτης ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσότητά τῶν περιουσιῶν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀρχαῖα αὐστηρὰ ἤθη. Ἀντεστάθησαν ὅμως οἱ πλούσιοι μὲ τὸν ἄλλον βασιλέα, τὸν Λεωνίδα, καὶ ὁ Ἅγις συνελήφθη καὶ ἀπηγχονίσθη.

Ὁ Λεωνίδας ἐβασίλευεν ἤδη μόνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνάρετος σύζυγος τοῦ Ἅγιδος Ἀγιάτις ἦτο νέα καὶ πλουσιωτάτη, ὁ Λεωνίδας τὴν ἠνάγκασε νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν μόλις ἔφηβον υἱὸν τοῦ Κλεομένην. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἀκούων τὴν σύζυγόν του νὰ ὁμιλῇ συχνὰ περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ περὶ τῶν εὐγενῶν σχεδίων τοῦ Ἅγιδος, τόσον πολὺ ἐνεθουσιάσθη, ὥστε, ὅταν βραδύτερον παρέλαβε τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἅγιδος. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἦτο ἀπλήσκιος. ὅλη δὲ ἡ δύναμις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων, κατενόησεν ὅτι διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Ἀθήναιον, τὸ ὁποῖον ἔκαιτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὁ Ἄρατος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένου. Ἐκ τούτου ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαικῆς συμπολιτείας, πόλεμος ὀλέθριος καὶ διὰ τὰ δύο μέρη, ὅστις ὠνομάσθη Κλεομενικὸς πόλεμος.

Ἀφοῦ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσεν καὶ μερικὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ ἔγινε πολὺ δημοτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐφόρους, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Σπάρτην καὶ διατάσσει νὰ συλλάβουν ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς ἐφόρους καὶ νὰ φονεύσουν αὐτούς. Τὴν πρῶταν συγκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν, δικαιολογεῖ τὴν διαγωγὴν του καὶ

ἔξηγεῖ τοὺς σκοποὺς του. Ἀμέσως λοιπὸν πρῶτος αὐτὸς καὶ ἔπειτα οἱ ὁμοφρονοῦντες φίλοι του παραχωροῦν τὰς γαίας των. Ἡ χώρα διεμοιράσθη εἰς κλήρους, τὰ χρέη ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα, καὶ τὰ συσσίτια ἐπανελήφθησαν, ἠϋξήθη δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν χρηστοτέρων Περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν Σπαρτιατῶν.

Εὐθύς κατόπιν ὁ Κλεομένης, θέλων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Τότε ὅμως ὁ Ἄρατος κινούμενος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, προτιμήσας νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ ὑποβάλλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν μακεδονικὸν ζυγόν.

Ὁ Ἀντίγονος εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 20,000 πεζοὺς καὶ 1300 ἵππεις, συναντήσας δὲ τὸν Κλεομένην εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας τὸ 222 ἐνίκησεν αὐτόν.

Ὁ Κλεομένης μετὰ τὴν ἥτταν ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἠττοκτόνησεν. Ὁ δὲ νικητὴς Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τοῦ Κλεομένους, ἐγκαταστήσας δὲ ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Σπάρτη ἐταπεινώθη πλέον διὰ παντός.

10. Συμμαχικὸς πόλεμος

Δύο ἔτη μετὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ὁ Ἀντίγονος ὁ Δώσων ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς του Φίλιππος Ε'. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξεργάγη καταστρεπτικώτατος πόλεμος μετὰ τῆς Ἀχαικῆς καὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ὁ ποῖος ὠνομάσθη *συμμαχικὸς* (220—217). Ὁ Φίλιππος Ε' προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ κατέστρεψε τὸν Θέρμον. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ὑποταγὴν τῶν Αἰτωλῶν, συνωμολόγησε εἰρήνην, διότι ἐν τῷ μετὰ τῷ συνεμάχησε μὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀνίβαν, ὁ ὁποῖος ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ἠναντιώθη ὁ Ἄρατος. Ἔνεκα τούτου ὠργίσθη ὁ Φίλιππος Ε' καὶ διέταξε νὰ τὸν δηλητηριάσουν.

Διάδοχος τοῦ Ἀράτου ἐξελέχθη ὁ ἄνδρειος καὶ μεγαλόφρων Φιλοποίμην ἀπὸ τὴν Μεγαλόπολιν, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὠνομάσθη ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων, διότι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν κανένα μέγαν ἄνδρα δὲν ἀνέδειξεν ἢ ἀρχαία Ἑλλάς.

Ὁ Φιλοποίμην ὀκτὼ φορὰς ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀναμειγνύονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ σχεδὸν διευθύνουν αὐτά. Διὰ τοῦτο τὴν περαιτέρω ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους θέλομεν διηγηθῆ κατωτέρω εἰς τὸν οἰκτεῖον τόπον.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἰταλίας. — Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς.

Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος περιβρέχεται ἀνατολικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους καὶ νοτίως ὑπὸ τοῦ Ἴονίου πελάγους· πρὸς βορρᾶν δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην διὰ τῆς ὄροσειρᾶς τῶν Ἄλπεων. Τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον διασχίζουν κατὰ μῆκος τὰ Ἀπέννινα ὄρη.

Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν διαιρεῖτο εἰς τὴν ἄνω ἢ βόρειον Ἰταλίαν, τὴν μέσην Ἰταλίαν καὶ τὴν κάτω ἢ νότιον Ἰταλίαν, ἣ ὁποία ὠνομάζετο καὶ Μεγάλη Ἑλλάς, διότι ὑπῆρχεν εἰς αὐτὴν πλῆθος Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν,

Πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἐμφανισθῆ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος κατοικήθη ἀπὸ διαφόρους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἄλλοι ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἄλλοι ἀπὸ βορρᾶ Ὅλοι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀνόμοιοι κατὰ τὴν καταγωγὴν, κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰ ἦθη, κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀποτελοῦσαν πολλὰς πολιτείας ἀεξαρτήτους τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν αὐτῶν ἀνεφάνη ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα π. Χ. ἄλλος λαός, ὁ Ῥωμαϊκός, ὁ ὁποῖος ὀρμώμενος ἀπὸ μίαν μικρὰν καὶ ἀσήμαντον κατ' ἀρχὰς πόλιν, τὴν Ρώμην, κατέβαλε διαδοχικῶς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, μὲ τὸν καιρὸν δὲ κατέκτησε ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

2. Ἡ παλαιοτάτη ἱστορία τῆς Ρώμης.

α') *Ἰθρῆσις τῆς Ρώμης.*— Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀπὸ ὅλας τὰς ἰταλικὰς χώρας ὑπὸ ἱστορικὴν ἄποψιν ὑπερεῖχε τὸ Λάτιον. Εἰς τὸ Λάτιον κατοικοῦσαν οἱ Λατίνοι, φυλὴ συγγενὴς μὲ τοὺς Ἑλληνας. Αἱ διάφοροι πόλεις τοῦ Λατίου ἀποτελοῦσαν μίαν ὁμοσπονδίαν. Εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ Λατίου, πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως, ἐκτείνεται μία πεδιάς, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν πολλοὶ λόφοι. Ὁ ὑψηλότερος ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοῖς, ὁ Παλατῖνος, ὕψους 50 μέτρων, ἀπέειχε ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως 300 μέτρα. Εἰς τοὺς λόφους αὐτοὺς κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἐκτίσθη μία μικρὰ πόλις ἢ μᾶλλον ἓνας μικρὸς συνοικισμός. Καὶ εἰς ἄλλους ἕξ περίξ λόφους ἐσηματίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί. Οἱ συνοικισμοὶ αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠνώθησαν μὲ τὸν συνοικισμὸν τοῦ Παλατίνου καὶ οὕτω ἀπετελέσθη μία πόλις ἐπτάλοφος, ἢ ὁποία ὠνομάσθη *Ρώμη*. Ἐκ τῶν ἐπτὰ λόφων σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Παλατῖνος καὶ τὸ Καπιτώλιον. Τὸ Καπιτώλιον ἦτο λόφος ἀπόκρημος καὶ ἐχερσίμευεν ὡς ἀκρόπολις.

Ἡ τοποθεσία τῆς Ρώμης ἦτο ἀξιόλογος καὶ ὑπὸ ἐμπορικὴν καὶ ὑπὸ στρατηγικὴν ἔποψιν. Ὡς τοιαύτη ἡ Ρώμη κτώρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν της ὅλας τὰς πόλεις τοῦ Λατίου. Ἀφοῦ δὲ ἐγένινεν ἀρκετὰ ἰσχυρά, ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ κατώρθωσεν.

β') *Τὸ πολίτευμα.*— Τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης ἀρχικῶς ἦτο βασιλεία. Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ρώμης ἀναφέρεται ὁ Ρωμύλος. Ὅσα ὁμῶς περὶ τοῦ Ρωμύλου καὶ περὶ τῶν ἄλλων βασιλέων τῆς Ρώμης γνωρίζομεν εἶναι ἀπλῆ παράδοσις ἢ καὶ μῦθοι· οὕτω λέγεται ὅτι ὁ Ρωμύλος, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς μύθους κατήγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Τρῶας, ἔκτισε τὴν Ρώμην τὸ 754, ἐνῶ ἀνωτέρω εἶπαμεν πῶς ἀπετελέσθη ἡ Ρώμη ἀπὸ διαφόρους συνοικισμοῖς. Δεύτερος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ σοφὸς καὶ δίκαιος Νουμᾶς Πομπίλιος, ὁ ὁποῖος ἐπροσπάθησε διὰ τῆς θρησκείας νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἦθη τῶν Ρωμαίων. Σπουδαῖος βασιλεὺς (ἄδης) τῆς Ρώμης ὑπῆρξεν ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁποῖος ἐστόλισε τὴν Ρώμην μὲ διάφορα μεγαλοπρεπῆ κτίρια. Ἐπίσης σπουδαῖος βασιλεὺς (ἄδης) ὑπῆρξεν ὁ Σέρβιος Τύλλιος, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις πού εἰσήγαγεν ὑπῆρξεν ὁ κυρίως ἰδρυτὴς

Ν. Βραχνοῦ Ἑλλην. Ἱστορία. 2

τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἐκανόνισε τὰ πολιτικά δικαιώματα τοῦ καθενὸς πολίτου, τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις του.

Τελευταῖος βασιλεὺς (7ος) τῆς Ρώμης ὑπῆρξεν ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἦτο πολὺ αὐθαίρετος καὶ τυραννική, ὁ λαὸς ἐπανεστάτησεν, ἐξώρισε τὸν Ταρκύνιον καὶ κατήργησε τὴν βασιλείαν (500 π. Χρ.).

γ') **Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.**— Κοινωνικῶς οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο τάξεις, τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς πληβείους.

Πατρικοί ἐλέγοντο οἱ γαιοκτῆμονες. Ἦσαν οὗτοι ἀπόγονοι τῶν παλαιωτάτων οἰκογενειῶν τῆς Ρώμης. Αὐτοὶ μόνοι ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ εἶχαν ὅλα τὰ πολιτικά δικαιώματα. Οἱ πατρικοί ἀποτελοῦσαν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν.

Πληβεῖοι ἐλέγοντο οἱ κάτοικοι ἄλλων πόλεων, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν οἱ Ρωμαῖοι, ἦσαν δὲ καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ρώμην εἴτε διὰ τῆς βίας, εἴτε θεληματικῶς. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν ἐλεύθεροι, εἶχαν μικρὰς ἰδιοκτησίας καὶ ἀσκοῦσαν διαφόρους τέχνας καὶ μικρὸν ἐμπόριον. Δὲν εἶχαν ὅμως πολιτικά δικαιώματα οὔτε ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθῶν μετὰ τοὺς πατρικίους δι' ἐπιγαμίας. Οἱ πληβεῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν τῆς Ρώμης.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων κοινωνικῶν τάξεων ὑπῆρχον καὶ οἱ καλούμενοι πελάται. Οἱ πελάται ἦσαν πτωχοί, πολὺ πτωχοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοὺς πατρικίους καὶ διατελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Κάθε πατρικός εἶχε πολλοὺς πελάτας ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ μετὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ προστατῆτος ὠνομάζετο *πάτρων*. Οἱ πελάται εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματα τοῦ πατρωνός των καὶ τὸν συνώδευον εἰς τὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ πάτρων ἔτρεφε τοὺς πελάτας του καὶ τοὺς ἀντεπροσώπευεν εἰς τὸ δικαστήριον.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

13. Ὑπατεία, δικτατορία, δημορχία.

Οἱ ὕπατοι.— Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ἰδρύθη εἰς τὴν Ρώμην δημοκρατία. Εἰς τὴν θέσιν ἐνὸς βασιλέως ἰσοβίου ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ δύο ἀνώτατοι ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ὕπατοι. Ἡ ἐξουσία τῶν ὑπᾶτων διαρκοῦσε ἓνα ἔτος. Οἱ ὕπατοι διοικοῦσαν τὰ κοινὰ πράγματα, εἶχον τὴν

ἄνωγάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ Σύγκλητος.—Ἐπὶ τῆς βασιλείας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν εὐγενῶν οἴκων (τοιούτοι οἴκοι ἦσαν 300) ἀποτελοῦσαν τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Τὸ συμβούλιον αὐτὸ ὠνομάζετο Σύγκλητος. Ὅταν ἐπρόκειτο διὰ σπουδαῖα ζητήματα τοῦ κράτους, ὁ βασιλεὺς ἐκάλει τὴν Σύγκλητον καὶ ἐζήτει τὴν γνώμην της. Ἡ Σύγκλητος διετηρήθη καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ ἠϋξήθη μάλιστα ἡ δύναμις αὐτῆς ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Σύγκλητος ἀπλοῦν συμβουλευτικὸν σῶμα διὰ τοὺς ὑλάτους· ἐπειδὴ ὅμως ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ πλέον σοβαρὰ πρόσωπα, αἱ γνώμαί της ὁμοίαζον μὲ διαταγάς. Τώρα ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν δὲν ἦτο ὠρισμένος, διότι κάθε χρόνον ἐπροστίθεντο εἰς τοὺς συγκλητικούς οἱ δύο ὑπατοὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των. Ἡ Σύγκλητος εἶχεν ἐξουσίαν εἰς τὰ ἔξωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους. Αὐτὴ ἔπεμπε πρέσβεις εἰς ἄλλα κράτη καὶ ἐδέχετο πρέσβεις ἄλλων κρατῶν· αὐτὴ συνομολογοῦσε συμβάσεις μὲ ξένα κράτη. Ἐπίσης αὐτὴ διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν Σύγκλητον κατὰ μέγα μέρος ἡ Ῥώμη ὀφείλει τὸ μεγαλεῖόν της.

Ἡ δικτατορία.—Ὅταν ἡ Ῥώμη διέτρεχε κανένα πολὺ μέγalon κίνδυνον ἐσωτερικὸν ἢ ἔξωτερικόν, ἐξελέγετο ἕνας ἕκτακτος ἀρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο δικτάτωρ. Ὁ δικτάτωρ εἶχεν ἐξουσίαν ἀπεριόριστον, εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ ὅλων τῶν πολιτῶν. Οἱ ὑπατοὶ ὑπήκουον εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δικτάτωρος δὲν διαρκοῦσε περισσότερον ἀπὸ ἕξ μῆνας. Συνήθως ὁ δικτάτωρ παραιτεῖτο μόλις παρήρχετο ὁ κίνδυνος.

Ἡ δημοραχία.—Ὅπως εἶπαμεν ἄνωτέρω, οἱ πληβεῖοι ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων. Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ταρκυνίου τοῦ ὑπερηφάνου ἐπηκολούθησαν συνεχεῖς πόλεμοι, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ συνεχεῖς πόλεμοι ἐξήντησαν τοὺς μικροὺς πόρους τῶν πληβείων. Ἦσαν οὗτοι ἠναγκασμένοι νὰ ἐξοπλίζωνται μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα, ἐπίσης νὰ συντηροῦνται μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα, καὶ τὸ χειρότερον δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Διὰ τὰ συντηροῦνται λοιπὸν αὐτοὶ καὶ διὰ νὰ συντηροῦν καὶ τὰς οἰκογενεῖας των ἐδανείζοντο ἀπὸ τοὺς πλουσίους πατρικίους μὲ τόκον βαρῦτατον. Ὅσοι ὅμως δὲν ἐπλήρωνον τοὺς τόκους, σύμφωνα μὲ ἕναν σκληρὸν νόμον περὶ δανείων ἐγίνοντο δοῦλοι καὶ ὁ δανειστής ἡμ-

ποροῦσε νὰ τοὺς φυλακίσῃ καὶ νὰ τοὺς φονεύσῃ ἀκόμη.

Οἱ πληβεῖοι ἐπροσπάθησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰ δεινὰ αὐτὰ καὶ ἀφοῦ δὲν τὸ κατώρθωσαν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ῥώμην καὶ ἐπῆγαν καὶ ἔστρατοπέδευσαν εἰς ἓνα ὄρος μακρὰν τῆς Ῥώμης. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν καὶ ἔστειλαν δύο πρεσβείας, τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, καὶ παρεκάλεσαν τοὺς πληβεῖους νὰ ἐπιστρέψουν. Ἐπὶ τέλους οἱ πληβεῖοι ἐπέστρεψαν, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεγράφη συνθήκη, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Ἰερὸς νόμος*. Κατὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν α') ἀπαλλάγησαν ἀπὸ τὰ χρέη ὅσοι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὰ πληρώσουν, β') ἠλευθερώθησαν ὅσοι εἶχαν γίνει δοῦλοι ἀπὸ χρέη γ') ἔλαβον τὸ δικαίωμα οἱ πληβεῖοι νὰ ἐκλέγουν ἰδικούς των ἀρχοντας, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο *δήμαρχοι*, δύο κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δέκα. Οἱ δήμαρχοι δὲν εἶχαν ἐξουσίαν νὰ διατάσσουν, εἶχαν μόνον τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύουν τοὺς πληβεῖους ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν πατρικίων. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως οἱ δήμαρχοι ἀπέκτησαν τόσῃν δύναμιν, ὥστε ἠμποροῦσαν νὰ ματαιώνουν κάθε ἐνέργειαν τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ἡ ὁποία ἦτο βλαβερὰ διὰ τοὺς πληβεῖους. Ἡ μεγίστη αὐτὴ δύναμις τῶν δημάρχων ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ δημάρχου διὰ νόμου καθιερώθη ὡς ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον καὶ ὅστις ἐτόλμα νὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὸν δήμαρχον ἢ νὰ βάλῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ ἐκηρύσσεται παραβάτης τοῦ Ἰεροῦ νόμου καὶ ἐθανατώνετο.

14. Πολιτικὴ ἰσότης τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων.

Οἱ πληβεῖοι ἀφοῦ ἐπέτυχαν τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημαρχίας, ἔχοντες εἰς τὸ ἐξῆς ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἐπεδίωξαν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις των νὰ ἐξισωθῶν πολιτικῶς μὲ τοὺς πατρικίους. Κατόπιν μακρῶν ἀγώνων ἐπέτυχαν κατὰ πρῶτον νὰ ἐπιτραπῆ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Ἐπειτα ἐπέτυχαν νὰ λάβουν τὴν ὑπατείαν. Ὁ ψηφισθεὶς μάλιστα νόμος ἔλεγεν «Ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ὑπάτων νὰ εἶναι πάντοτε πληβεῖος». Κατόπιν ἔλαβαν τὴν δικτατορίαν καὶ εἰς τὸ τέλος ἔλαβαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀνώτερα ἀξιώματα, κατὰ δὲ τὸ 300 π. Χ. ἐπῆλθε τελεία πολιτικὴ ἐξίσωσις μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Δὲν ὑπῆρχαν πλέον εἰς τὴν Ῥώμην πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, ἀλλὰ ἓνας λαός, ὁ ὁποῖος μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰργάζετο διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατριδος.

15. Κατακτητικοί πόλεμοι. — Κατάκτησις τῆς μέσης Ἰταλίας. — Σαυνιτικοί πόλεμοι.

Καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ Ρωμαῖοι ἔκαμαν πολέμους πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ ἄλλοτε μὲν νικοῦσαν, ἄλλοτε δὲ ἐνικῶντο· οἱ τακτικοὶ ὅμως κατακτητικοὶ πόλεμοι αὐτῶν ἤρχισαν ἀφ' ὅτου ἐγκαθιδρύθη ἡ δημαρχία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν σιγμὴν ποὺ ἐξισώθησαν πολιτικῶς αἱ δύο τάξεις, πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι. Ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἐπέφερε τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ρωμαίων, ἡ δὲ ὁμόνοια τοὺς κατέστησε τόσον ἰσχυροὺς, ὥστε ἠμπόρουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ὑποτάξουν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ νὰ γίνουν κύριοι αὐτῆς.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας περισσότερον ἀντεστάθησαν οἱ Σαυνῖται, οἱ ὅποιοι κατοικοῦσαν τὰς ὑψηλὰς φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων ὄρέων καὶ ἦσαν πολεμικώτατοι. Ἐναντίον τῶν Σαυνιτῶν οἱ Ρωμαῖοι ἔκαμαν τρεῖς μακροὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περισσότερον ἀπὸ 70 ἔτη μὲ μικρὰ διαλείμματα. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν ἐπὶ τέλους τοὺς Σαυνίτας προηγουμένως δὲ εἶχαν ὑποτάξει καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς μέσης Ἰταλίας Ουόλσκους Αἰκούους, Ἐτρούσκους καὶ οὕτω ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς μέσης Ἰταλίας.

16. Κατάκτησις τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας ἔστρεψαν τὰ ὄπλα των πρὸς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐπειδὴ διαρκῶς ἤριζον ἀναμεταξύ των, εὗρισκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς κάτω Ἰταλίας ἦτο ὁ Τάρας, ἀποικία τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Ταραντῖνοι διὰ τοῦ ἐμπορίου εἶχαν πλουτήσῃ πάρα πολὺ καὶ δι' αὐτὸ ἦσαν πολὺ ὑπερήφανοι καὶ ἐλεριφρονοῦσαν τοὺς Ρωμαίους ὡς βαρβάρους. Οἱ Ρωμαῖοι λαβόντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ὑβριστικὴν διαγωγὴν τῶν Ταραντῖνων ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Οἱ Ταραντῖνοι φυσικὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ δι' αὐτὸ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ὁ Πύρρος, ἐξάδελφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἦτο πολὺ ἄδρεῖος βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ πολὺ φιλόδοξος καὶ ριψοκίνδυνος. Τὸ 280 π. Χ. ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 25,000 ἄνδρας καὶ μὲ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας.

Ἡ πρώτη μάχη ἔγινε τὸ 280 π. Χ. εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Λευκανίας (χώρας τῆς κάτω Ἰταλίας). Οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν, διότι ἐτρομάξαν ἀπὸ τὴν θεάν τῶν ἐλεφάντων, τοὺς ὁποίους μὴ γνωρίζοντες ὠνόμαζαν βώδια τῆς Λευκανίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πύρρος ἔπαθεν ἀρκετὰς ζημίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἔγινε δευτέρα μάχη εἰς τὸ Ἄσκλον τῆς Ἀπουλίας (χώρας καὶ αὐτῆς τῆς κάτω Ἰταλίας). Καὶ πάλιν ἐνίκησεν ὁ Πύρρος, ἀλλ' ἔπαθε τόσας ζημίας, ὥστε εἰς ἐκείνους πρὸς τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν νίκην του εἶπεν «εἰάν ἀκόμη μίαν τοιαύτην μάχην νικήσωμεν, εἴμεθα χαμένοι».

Ὁ Πύρρος ἐζήτηε ἐφορμὴν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν χωρὶς νὰ προσβληθῇ ἢ στρατιωτικῆ του τιμῆ, τὴν ἀφορμὴν δὲν τοῦ τὴν ἔδωκαν τὰ πράγματα τῆς Σικελίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι, Φοίνικες ἄποικοι, εἶχαν ἰδρῦσει ἰσχυρὸν ναυτικὸν κράτος εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀφρικῆς, εἶχαν δὲ ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Σικελίας. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Πύρρος ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, οἱ Καρχηδόνιοι προσέβαλαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὰς Συρακούσας, τὴν σπουδαιότεραν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Σικελίας. Οἱ Συρακούσιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου. Ὁ Πύρρος μὲ μεγάλην προθυμίαν ἔσπευσεν εἰς τὴν Σικελίαν, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσίων καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους τὰς περισσοτέρας κτήσεις των. Ἀλλ' ὁ πόλεμος παρετείνετο καὶ ἐγεννήθησαν δυσαρέσκαια μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πύρρου οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέκτησαν τὴν ὑπεροχὴν των καὶ ἐπίεζον τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συμμαχήσει μὲ τὸν Πύρρον.

Ὁ Πύρρος κατὰ παράκλησιν τῶν λαῶν τούτων ὕστερον ἀπὸ τριετὴ διαμονὴν εἰς τὴν Σικελίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸ Βενεβέντον τῆς Σαννίτιδος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἡπειρον. Οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν καὶ τοὺς Ταραντίνους ὑπέταξαν καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον ὑπέταξαν καὶ τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ οὕτω συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

Ἡ ἀχόρταγος φιλοδοξία τοῦ Πύρρου δὲν τὸν ἄφινε νὰ ἴσ-

χάση. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑπειρον περιεπλάκη εἰς νέους ἀγῶνας καὶ ὑπέταξε τὴν Μακεδοῖαν. Κατόπιν ἠθέλησε νὰ ὑποτόξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὸν βίον του εἰς τὸ Ἄργος, φονευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κεραμίδος.

17. Οἱ παλαοὶ Ρωμαῖοι.—Ὁ βίος αὐτῶν.

Οἱ παλαιοὶ Ρωμαῖοι ἦσαν γενναῖοι εἰς τοὺς κινδύνους καὶ ὑπομονητικοὶ εἰς τὰς δυστυχίας. Εἶχον σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς προγόνους· ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα των καὶ τὴν οἰκογένειαν· ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους. Ὁ βίος των ἦτο τραχὺς καὶ σκληρὸς. Ὁ οἰκοδεσπότης ἐκαλλιεργοῦσε τοὺς ἀγρούς του μαζὶ μὲ τοὺς δούλους του. Ἡ οἰκοδέσποινα ἐκτελοῦσε τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας μαζὶ μὲ τὰς θεραπαινίδας. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν ὁ πατὴρ μόνος εἶχε πᾶσαν ἐξουσίαν. Ἡ γυναῖκά του, τὰ παιδιὰ του, οἱ πελάται του, οἱ δοῦλοί του, ὅλοι ἦσαν εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριότητά του. Εἶχεν ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἦμποροῦσε νὰ πωλήσῃ τὸν υἱόν του οἰανδήποτε ἡλικίαν καὶ ἂν εἶχεν οὗτος.

18. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός.

Οἱ Ρωμαῖοι ὑπῆρξαν ἔθνος κατ' ἐξοχὴν στρατιωτικόν. Ἐπὶ πέντε αἰῶνας δὲν ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν ἕως οὔτου ὑπέταξαν ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ἀρχαῖος ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολιτάς. Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ὠνομάζετο *λεγεών*. Ὁ λεγεὼν περιελάμβανε 4.000—6.000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππεις. Οἱ ἐντελῶς ἄποροι δὲν ἐστρατεύοντο.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέκειτο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν πού ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Ρώμης οἱ στρατιῶται ὄφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν στρατηγόν των. Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Στρατιώτης, ὁ ὁποῖος ἐκοιμᾶτο τὴν ὥραν πού ἦτο φρουρὸς πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἢ ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν του ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ ἀπειθοῦσε εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον.

Διὰ τὸν νικητὴν στρατηγὸν ἡ μεγαλειτέρα τιμὴ ἦτο νὰ τελέσῃ θρίαμβον ἤτοι νὰ εἰσέλθῃ μετὰ πομπῆς αὐτὸς καὶ τὰ

στρατεύματά του εἰς τὴν Ρώμην. Τῆς ὅλης πομπῆς προηγεῖτο ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μεταβῆ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ ἀκολουθοῦσαν οἱ σαλπυκταί· ἔπειτα ἀκολουθοῦσε ἀτελεύτητος σειρὰ φορηγῶν ἀμαξῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν τοποθετημένα τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου· κατόπιν ἤρχοντο οἱ αἰχμάλωτοι πεζοὶ καὶ ἄλυσόδετοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο πολλάκις στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες ἠττημένων λαῶν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἤρχετο χρυσωμένον τέθριππον συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων. εἰς τὸ τέθριππον δὲ ἴστατο ὄρθιος ὁ νικητὴς στρατηγὸς φορῶν εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον ἐκ δάφνης καὶ κρατῶν σκῆπτρον ἐλεφάντινον φέρον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον αἰτόν. Ἀκολουθοῦσε ὁ στρατὸς τραγουδῶν διάφορα ᾠσματα ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματά του. Ἡ πομπὴ διήρχετο διὰ θριαμβευτικῆς ἀψίδος καὶ διὰ τῶν διαφόρων ὁδῶν τῆς πόλεως ἔφθανεν εἰς τὸν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ Διός. Ἐκεῖ ὁ νικητὴς στρατηγὸς ἀνέπεμπεν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Δία καὶ προσέφερε θυσίαις.

19. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης. — Οἱ Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἀποικία τῶν Καρχηδονίων, ἔκετο δὲ εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Καρχηδὼν ὑπῆρξεν ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Μὲ τὸν κραταῖον στόλον τῆς ἦτο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης. Τὰ ἐμπορικά της πλοῖα διέσχίζον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ εἶχαν συσσωρεύσει εἰς αὐτὴν ἀμύθητα πλοῦτη. Τὸ κράτος τῆς Καρχηδόνας ἐξετείνεται εἰς μέγα μέρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Κορσικὴν, εἰς τὴν Σαρδώ, εἰς τὰς Βαλεαρίδας νήσους καὶ εἰς τὸ πλεῖστον (2)3) μέρος τῆς Σικελίας. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν ἰδρύσει εἰς πολλὰ μέρη ἀποικίας καὶ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς.

Οἱ Ρωμαῖοι παρακολουθοῦσαν μὲ φθονερὸν βλέμμα τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῶν Καρχηδονίων, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ παρεμβάλουν κανὲν πρόσκομα, διότι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τοὺς πολέμους των εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν ὁμως ἐγίναν κύριοι τῆς Ἰταλίας, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ ταπεινώσουν τοὺς ἀντιζήλους των Καρχηδόνιους.

Διὰ τοὺς Ρωμαίους φυσικὸν συμπλήρωμα τῆς Ἰταλίας ἦτο ἡ Σικελία. Τὴν Σικελίαν, καθὼς λέγομεν ἄνωτέρω, κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν κατεῖχαν οἱ Καρχηδόνιοι. Ἡ σύγκρουσις λοιπὸν μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἦτο μοιρῖα καὶ ἀναπόφευκτος καὶ φοβερὰ συνάμα. Κατ' αὐτὴν τὴν σύγκρουσιν ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ ὄλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται Καρχηδονιακοί.

20. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.

Ὁ πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος ἤρχισε τὸ 264 καὶ διήρκεσε 23 ἔτη (264—241). Οἱ Ρωμαῖοι ἀποβιβάσαντες στρατὸν εἰς τὴν Σικελίαν προσέβαλαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς εἰς δύο μάχας. Ἐπειτα προσέβαλαν καὶ τὰς Συρακούσας καὶ ἠνάγκασαν τὸν τύραννον αὐτῶν Ἰέρωνα, ὅστις ἦτο σύμμαχος τῶν Καρχηδονίων, νὰ ἀποσπασθῆ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἔβλεπαν ὅτι ἐνόςφῃ ἦσαν κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνιπάλους των κατὰ θάλασσαν δὲν θὰ ἤμποροῦσιν νὰ τοὺς καταβάλουν οὔτε ἀπὸ τὴν Σικελίαν νὰ τοὺς ἐκδιώξουν. Ἐναυπήγησαν λοιπὸν 120 τριήρης καὶ ὁ ὑπατος Δουίλιος κατενίκησε τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον δι' ἐνὸς μηχανήματος, τὸ ὁποῖον ἐπενόησεν αὐτὸς καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζετο κόραξ. Ὁ κόραξ ἦτο σιδηροῦν ἄγκιστρον, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἤρπαζον τὰ ἐχθρικά πλοῖα, τὰ ἔσυρον πρὸς τὰ ἰδικά των καὶ τοιουτοτρόπως ἠναυμαχία μετεβάλλετο εἰς πεζομαχίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι διὰ νὰ δώσουν πέρας εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος παρετείνετο, ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν ὑπατον Ρήγουλον μὲ ἱκανὰς δυνάμεις. Ὁ Ρήγουλος προβαίνων νικητῆς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνας. Οἱ Καρχηδόνιοι εὐρέθησαν εἰς ἀμηχανίαν. Δὲν ἤξευραν τί νὰ κάμουν διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀλλὰ τότε εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ Σπαρτιάτης Εἰάνθιππος μὲ Ἑλληνας μισθοφόρους. Οἱ Καρχηδόνιοι τὸν ἐδέχθησαν καὶ τὸν διώρισαν ἀρχιστάτηγον. Ὁ Εἰάνθιππος διοργάνωσε τὸν Καρχηδονιακὸν στρατὸν, καὶ κατόπιν συνάπτει μάχην πρὸς τὸν Ρήγουλον καὶ νικᾷ αὐτὸν κατὰ κράτος. Ἄλλοι ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἐλάχιστοι δὲ ἐσώθησαν. Μεταξὺ τῶν

αἰχμαλώτων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ρήγουλας, τὸν ὁποῖον βραδύτερον ἐφόνευσαν οἱ Καρχηδόνιοι.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ περιορίσθη τώρα εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἄλλοτε μὲν νικοῦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἄλλοτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι. Ἐπὶ τέλος οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μὲ ὄρους βαρυτάτους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς Σικελίας καὶ κατέστησαν αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρακουσῶν ἔμεινεν ἐλευθέρη, εἰς τὴν ὁποίαν ἦρχεν ὁ φίλος καὶ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Ἰέρων Β΄.

21. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—202 π. Χ.).

Οἱ Καρχηδόνιοι βαρέως ἔφερον τὴν ταπείνωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλαν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι. Δὲ νὰ ἀναπληρώσουν λοιπὸν τὰς μεγάλας ζημίας πού ὑπέστησαν καὶ διὰ νὰ πορισθοῦν τὰ μέσα νέου ἐκδικητικοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἔστρεψαν τὰ ὄπλα τῶν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα κατέκτησαν μέγα μέρος τῆς Ἰσπανίας. Ἀφοῦ ἐδολοφονήθη ὁ Ἀσδρούβας, ὁ Καρχηδονιακὸς στρατὸς πού ἦτο εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀνεκήρuxeν ἀρχηγὸν του τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα Ἀνίβαν, ὅστις ἦτο μόλις 26 ἐτῶν. Τότε τὰ πράγματα ἔλαβαν ἄλλην τροπὴν.

Ὁ Ἀνίβας ὑπῆρξε ἕνας ἐκ τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διηγοῦνται ὅτι εἰς ἡλικίαν ἐννέα ἐτῶν ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς ἕνα βωμόν, ἔθηκε τὴν χειρὰ του ἐπάνω εἰς τὸν βωμόν, καὶ ὠρκίσθη αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἀμα ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ Ἀνίβας ἐκηρύχθη ὁ δευτερός Καρχηδονιακὸς πόλεμος. Ὁ Ἀνίβας ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀφῆκε λοιπὸν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν μὲ 15000 ἄνδρας εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ αὐτὸς μὲ 50000 πεζοὺς, 9000 ἵππεις καὶ 37 ἐλέφαντας διαβαίνει τὰ Πυρηνναῖα ὄρη, ὑπερπηδᾷ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἀφοῦ ἔχασεν ἐκ τοῦ ψύχους, ἐκ τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κακοπαθειῶν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ. του

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνις τοῦ Ἀνίβα ἐξέπληξε τοὺς Ῥωμαίους, διότι δὲν ἐπερίμενον αὐτὸν διὰ ξηραῶς. Ἔσπευσαν λοιπὸν

νά πέμψουν κατ' αὐτοῦ στρατούς. Ὁ Ἀννίβας ἐνίκησε κατ' ἐπα-
νάληψιν τοὺς Ῥωμαϊκοὺς στρατούς καὶ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ῥω-
μαίους μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας. Τὴν μεγαλειτέραν καταστροφὴν
ἔπαθαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἐν Κάναις τῆς Ἀπουλίας μάχην. Ἐκ
τῶν 86000 Ῥωμαίων μόνον 4000 χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὁ Ἀννί-
βας βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε
πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης «Στρατιῶται φεισθῆτε τοὺς
ἠττημένους»!

Ὁ Ἀννίβας μετὰ τὴν μάχην τῶν Καννῶν ἦλθεν εἰς τὴν πρω-
τεύουσαν τῆς Καμπανίας Καπύνην διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὸν στρατὸν
του. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἐκείνην συμφορὰν διετήρησαν
τὸ ἀτάραχον καὶ γενναῖον φρόνημά των· εἶχαν αὐτὴν τὴν μεγάλην
ἀρετὴν. Καὶ ὅταν ἐνικῶντο δὲν ἀπελπίζοντο. Τοῦναντίον ὑπεβάλ-
λοντο εἰς κάθε θυσίαν καὶ μὲ ἀκατάβλητον ἐπιμονὴν ἐξασκου-
θοῦσαν τὸν πόλεμον. Καὶ τώρα, ἀφοῦ συνῆλθαν ἀπὸ τὴν πρώτῃν
κατάπληξιν, διέταξαν γενικὴν στρατολογίαν. Τοῦναντίον ὁ ἀστὴρ
τοῦ Ἀννίβα ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν του. Οἱ σύμμαχοί του
εἰς τὴν Ἰταλίαν δὲν τοῦ παρέσχον ἀξίαν λόγου βοήθειαν· ὅτε εἰς
ἄνδρας οὔτε εἰς χρήματα. Ἐζήτησεν ἐπικουρίας ἀπὸ τὴν πα-
τρίδα του, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀπὸ φθόνον πρὸς τὴν μεγάλην δόξαν
του τὸν ἐγκατέλειψε. Τὰ πράγματα ἤρχισαν πλέον νὰ μεταβάλ-
λωνται ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέρωνος οἱ Συρακούσιοι ἀπεσπάρθη-
σαν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους.
Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν στρατὸν καὶ ἐπολιορκήσαν τὰς Συρακούσας.
Τὰς Συρακούσας ὑπερήσπιζεν ὁ μέγιστος τῶν μαθηματικῶν καὶ
μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης. Ὁ Ἀρχιμήδης ἐπενόησε
πλεῖστα μηχανήματα, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων
ἔβλαπτε καὶ τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μηχανὰς ἐματαιῶεν. Ἐν-
τούτοις μετὰ τριετὴ πολιορκίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὰς Συ-
ρακούσας διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου. Ἡ ὥραία πόλις παρεδόθη εἰς
τὴν λύσσαν τῶν στρατιωτῶν. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ
Ἀρχιμήδης. Ἐνας Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰσῆλθε δρομαῖος εἰς τὸ
σπουδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους, εὔρε δὲ αὐτὸν νὰ χαράσῃ κύκλους
εἰς τὸ δάπεδον. Ὁ σοφὸς ἐπιστήμων προσηλωμένος εἰς τὴν λύσιν
γεωμετρικῶν προβλημάτων ἐφώναξε «Μὴ μου τοὺς κύκλους τά-
ραττε»· ἀλλ' ἀμέσως ἔπεσεν ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ ἀγροῖκου στρατιώτου.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ τιμωρήσουν τὴν Καπύην, ἡ ὁποία πρῶτη ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἀποστασίας ἀνοίξασα τὰς πύλας εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ἐπῆλθον λοιπὸν κατ' αὐτῆς καὶ τὴν ἐπολιόρησαν. Ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὸν Τάραντα, διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Καπύην, ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ φθάσας ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης, ἀπελπιστικαὶ δὲ κραυγαὶ ἀντηχοῦσαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν: «**Ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν!**» Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας ἀπέτυχεν εἰς τὸ τολμηρὸν διάβημά του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Ρήγιον. Τοῦναντίον οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς σκληρότατα.

Ἡ πτώσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίβαν. Ὅλοι οἱ σύμμαχοί του εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸν ἐγκατέλειψαν. Τότε οὗτος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρουβαν' ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖτι προσβαλόντες τὸν Ἀσδρουβαν παρὰ τὸν Μέταυρον, ποταμὸν τῆς Ὀμβρικής, τὸν ἐνίκησαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ νεαρὸς ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων, ὁ ὁποῖος εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου εἶχεν ὑποτάξει ὅλας τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ κτήσεις τῶν Καρχηδονίων, διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ 204 μὲ 35000 πεζοὺς καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Καρχηδόνος. Οἱ Καρχηδόνιοι κινδυνεύοντες ἔσπευσαν νὰ καλέσουν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τὸν Ἀννίβαν, οὗτος δὲ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατηγοὶ συνητήθησαν εἰς τὴν Ζάμαν. Ἐγίνε μάχη καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐνίκηθησαν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀννίβα συνωμολόγησαν εἰρήνην μὲ ὄρους βαρυτάτους. α') παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅλας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των, β') παρέδωσαν ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, γ') ὑπεχρέωθησαν νὰ πληρώσουν δέκα χιλιάδας τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν καὶ νὰ μὴ κυρύττουν πόλεμον χωρὶς τὴν συναίνεσιν τῶν Ρωμαίων. Ὁ Κορνήλιος Σκιπίων ὠνομάσθη Ἀφρικανός.

22. Πόλεμος τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε', βασιλέως τῆς Μακεδονίας (200—197).

Μετὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν

κατακτήσει τὴν Κέρκυραν καὶ μερικὰ ἄλλα πορᾶλια μέρη τῆς Ἰλλυρίας (σημερινῆς Ἀλβανίας). Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἔδιδεν ὑποψίας εἰς τοὺς Μακεδόνας ὅτι καὶ αὐτοὺς μίαν ἡμέραν ἤθελον προσβάλει οἱ Ῥωμαῖοι. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Ἀννίβας ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Β΄ ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην ὑπὸ τὸν ὄρον αὐτὸς μὲν νὰ πέμψη βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἰταλίαν, ὁ δὲ Ἀννίβας κατόπιν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπὸ τὰ πορᾶλια τῆς Ἰλλυρίας. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἔμοθαν τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἐξήγειραν τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ Φίλιππος δὲν ἠδυνήθη νὰ πέμψη βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ὅταν λοιπὸν ἐτελείωσεν ὁ δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσουν τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας καὶ ἀμέσως ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ, ἔπεμψαν δὲ ἐναντίον τρυ τὸν στρατηγὸν Φλαμινῖον μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις.

Ὁ Φλαμινῖος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὄχι μόνον ἱκανὸς στρατηγὸς, ἀλλὰ καὶ διπλωμάτης συνετὸς καὶ φιλέλλην ἔνθερμος, ὁμιλῶν ἀπταιστως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν εὐγλωτίαν του καὶ μὲ τοὺς καλοὺς του τρόπους προσέγκυσε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὸ μέρος του καὶ πολλοὶ Ἕλληνες τὸν ἐβοήθησαν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἐνικήθη εἰς τὰς *Κυνὸς κεφαλὰς* τῆς Θεσσαλίας καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ ὄρους βαρυτάτους.

Κατόπιν ὁ Φλαμινῖος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἦν ἐποχὴν ἐτελοῦντο τὰ Ἴσθμια καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς εἶχε συρρεῦσαι εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἑορτήν. Ἐκεῖ ὁ Φλαμινῖος ἐξ ὀνόματος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐκήρυξεν ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ θὰ κυβερνῶνται σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδικούς των νόμους. Μεγάλος ἐνθουσιασμὸς κατέβαλε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐννοοῦσαν τὴν πανουργίαν καὶ τὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτησαν νὰ ἀποκτήσουν φίλους εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐπιφέρουν διαίρεσιν μετοξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατόπιν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Ἑλλάδα μὲ εὐκολίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσαν.

23. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας (191—190 π. Χρ.).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ΄ ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς

τὸ κράτος τοῦ τὴν παλαιάν του ἔκτασιν. Ὅθεν ὑπέταξε κατὰ πρῶτον τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας ποὺ ἦσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατόπιν δὲ ὑπέταξε καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπῆτησαν ἀπὸ τὸν Ἀντίοχον ν' ἀφήσῃ ἐλευθέρως τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ διὰ τοῦ Φλαμίνιου εἶχαν ἀπονεύσει τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Ἀντίοχος ὁμως ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, δι' αὐτὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ παρασκευάζονται εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ'.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ ὁ Ἀννίβας, ὅστις κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὁ Ἀντίοχος ὑπεδέχθη τὸν Ἀννίβαν μὲ μεγάλας τιμὰς. Ὁ Ἀννίβας ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Ἀντίοχον ὄχι μόνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσῃ θέατρον τοῦ πολέμου τὴν Ἰταλίαν. Ζηλότυποι ὁμως αὐλικοὶ ἔπεισαν τὸν Ἀντίοχον νὰ δυσπιστῆ πρὸς τὴν μεγαλοφίτιαν τοῦ Ἀννίβα. Ὁ Ἀντίοχος λοιπὸν δὲν ἠκολούθησε τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀννίβα, ἀλλὰ παρακινουμένος ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε μερικὰ μέρη αὐτῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐστράτευσαν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, τὸν ἐνίκησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὸν κατεδίωξαν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸν ἐνίκησαν καὶ ἐκεῖ ἐκ δευτέρου, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰς πόλεις ταύτας οἱ Ῥωμαῖοι ἔδωκαν εἰς τὸν φίλον των Εὐμένην, βασιλέα τῆς Περγάμου. Ὁ Ἀντίοχος ἀνέλαβε προσέει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας ὁμως ἐπρόφθασε καὶ ἔφυγε, κατέφυγε δὲ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν· κινδυνεύων ὁμως καὶ ἐκεῖ νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔπλε δηλητήριον καὶ ἀπέθανε.

24. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσεύς (171—168).—Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου (148).

Τὸν Φίλιππον Ε' διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεύς. Ὁ Περσεὺς ἐμίσει τοὺς Ῥωμαίους ὅσον καὶ ὁ πατήρ του. Δι' αὐτὸ καὶ μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἤρχισεν νὰ παρασκευάζεται μυστικὰ διὰ πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ'

ὁ πανούργος βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β', φίλος, ὡς προείπομεν, τῶν Ῥωμαίων, ἐχθρὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατήγγειλε τὰς παρασκευὰς τοῦ Περσέως. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Περσέως.

Κατὰ τὰ τρίτα πρῶτα ἔτη ὁ Περσεύς, ἂν καὶ ἔστρεφεῖτο πολεμικῶν προτερημάτων, ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους. Τέλος ὁμοῦς ἐστάλη κατὰ τοῦ Περσέως ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ὅστις κατετρόπωσε τὸν Περσέα τὸ 168 πλησίον τῆς Πύδνας. Ὁ Περσεύς συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπήχθη εἰς Ῥώμην. Ἐκεῖ ἐρρίφθη εἰς σκοτεινὴν καὶ ὑγρὰν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἡ Μακεδονία τότε διηρέθη εἰς τέσσαρας χωριστὰς πολιτείας καὶ κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς διοικεῖτο ἀπὸ ἰδίους ἄρχοντας.

Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐφέρθη ἀπανθρωπότερα πρὸς τὴν Ἥπειρον, ἣ ὁποία τελευταῖον εἶχε συμμαχήσει μὲ τὸν Περσέα. 70 πόλεις οὗτος κατέστρεψε καὶ 150 χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδα.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν παρουσιάσθη κάποιος τυχοδιώκτης ἐκ τῆς Μυσίας, ὀνόματι Ἀνδρίσκος, ὁ ὁποῖος ὀνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως. Ὁθεν καὶ Ψευδοφίλιππος κοινῶς ἐλέγετο. Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστάσεως νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ ἐπέτυχε. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἔπεμψαν κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος τὸν Καίκιλον Μέτελλον, ὅστις ἐνίκησε τὸν Ψευδοφίλιππον καὶ συλλαβὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ῥώμην. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν τὴν Μακεδονίαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, διοικεῖτο δὲ αὕτη ὑπὸ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου.

25. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π.Χ.)

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, διαρκῶς ἀπὸ ἀντιζηλιαν ἀντενεργοῦσαν μεταξύ των. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπροσπάθουν πάντοτε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐπιφέρουν διαίρεσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τὸν καιρὸν κατώρθωσαν νὰ ἔχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα πολὺ ἰσχυρὸν κόμμα. Ὅλους τοὺς διαπρεπεῖς Ἕλληνας, ὅσοι ἠμποροῦσαν νὰ γίνουν πρόσκομμα εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων, κατώρθωσαν οὗτοι διὰ τῆς

προδοσίας καὶ τῆς συκοφαντίας γὰ τοὺς ἔξοντάσων. Ἐνας ἄθλιος καὶ ἔλεεινὸς Ἕλληνας, ὁ Καλλικράτης, ἀρχηγὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ κόμματος εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατηγορήσων εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Σύγκλητον χιλίους ἐκ τῶν καλλιτέρων Ἑλλήνων ὅτι δῆθεν εὐρίσκοντο εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Περσέα, τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Πάσαντα οὗτοι ἐκλήθησαν γὰ μεταβοῦν εἰς Ρώμην καὶ γὰ ἀπολογηθοῦν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ καὶ διάσημος ἱστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Οἱ χίλιοι οὗτοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι. Ἐκ τούτων μόνον 300 ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας των ἔπειτα ἀπὸ 17 ἔτη. Οἱ ἄλλοι ἀπέθανον ἐκ τῆς λύπης καὶ τῶν ἄλλων ταλαιπωριῶν. Κοὶ μ' ὅλα ταῦτα αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ γὰ ἐρίζουν μεταξὺ των καὶ αὐταὶ αἱ ἔριδες διηκόλυναν πολὺ τοὺς Ρωμαίους εἰς τὸ γὰ ὑποδουλώσων τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Οἱ Σπαρτιάται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι διέτοξαν τὸν στρατηγὸν Καικίλιον Μέτελλον, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Μακεδονίαν, γὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Συναντᾷ τὰ στρατεύματα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκίδος καὶ τὰ νικᾷ. Ὁ Κριτόλαος ἐξηφανίσθη, εἰς δὲ τὴν στρατηγίαν τὸν διεδέχθη ὁ Δάιος. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐγενοῦς Μετέλλου νέος στρατηγὸς, ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος Μόμμιος. Ὁ Δάιος ἐπεχείρησε ν' ἀντισταθῆ κατὰ τοῦ Μομμίου, νικᾷται ὁμως ὑπὸ τοῦ Μομμίου παρὰ τὴν Λευκόπετραν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ ἀπελπισθεὶς αὐτοκτονεῖ. Ὁ Μόμμιος κυριεύει κατόπιν τὴν Κόρινθον χωρὶς μάχην, λεηλατεῖ τὴν λαμπρὰν καὶ πλουσίαν ἐκείνην πόλιν καὶ κατόπιν τὴν παραδίδει εἰς τὰς φλόγας. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος κατεδάφισε τὰ τείχη καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅσαι εἶχαν λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον, κατήργησε τὰ παλαιὰ πολιτεύματα καὶ ὅλη πλεόν ἢ Ἑλλάς ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Ρωμαίους, μεταβληθεῖσα εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (146 π. Χ.).

26. Τρίτος Καρχηδονιακός πόλεμος (149—146).—Καταστροφή τῆς Καρχηδόνας.—Καθυπόταξις τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀναλαμβάνουν καὶ νὰ προοδεύουν διὰ τῆς ἐμπορικῆς τῶν δραστηριότητος. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρεν ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι ἔκτοτε ζητοῦσαν ἀφορμὴν νὰ καταστρέψουν τὴν ἀντίζηλὸν τῶν Καρχηδόνα. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ ἀφορμὴ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασανάσης συχνὰ παρενωχλοῦσε τοὺς Καρχηδόνιους. Οἱ Καρχηδόνιοι εἰς μάτην ἐπεκαλέσθησαν τὴν παρέμβασιν τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μασανάση χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ ἐκήρυξαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων, διέταξαν δὲ τοὺς δύο ὑπάτους νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Μολονότι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι διὰ δόλου ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους ὅλα τὰ ὄπλα καὶ τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ τὰ πλοῖα, ἐν τούτοις οἱ Καρχηδόνιοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα ἐπὶ τρία ἔτη εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ τὸ τρίτον ἔτος (146) ὁ ὑπάτος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς ἐκυρίευσεν τὴν Καρχηδόνα ἕξ ἐφόδου. Ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ. Ἐπὶ 17 ἡμέρας κατέκαιεν αὐτὴν καὶ τὴν μετέβαλε εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐκ τῶν 700 χιλιάδων κατοίκων μόνον 50.000 ἐσώθησαν ἐπικαλεσθέντες τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σκιπίωνος. Ὁ Σκιπίων ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος.

Μετὰ τὴν ἐν Ζάμα μάχην ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἰσπανία ἦτο ρωμαϊκὴ χώρα καὶ διήρσε μάλιστα αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβηρος καὶ πέραν τοῦ Ἰβηρος). Τότε οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰσπανίας ἔλαβαν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι διεξήγαγον ἐναντίον αὐτῶν μακροὺς καὶ ἐπιμόνους πολέμους. Ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ μετέβαλον ὀλόκληρον τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

Δέκα ἔτη ἀργότερα οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν καὶ τὸ νότιον μέρος τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, τὸ ὁποῖον ἔγινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία μὲ τὸ ὄνομα Προβιγία.

27. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Ρώμην.

Μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος π. Χ. οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν λαὸς γεωργῶν, ἐμπόρων καὶ στρατιωτῶν. Ὅλοι, καὶ αὐτοὶ οἱ πλούσιοι, ἠσχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὸν πόλεμον. Δὲν εἶχαν καμμίαν πνευματικὴν τέρψιν.

Ἄφ' οὗτου ὅμως κατέκτησαν τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βίον αὐτῶν. Χιλιάδες Ἑλληνες ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς δοῦλοι. Ἐπίσης χιλιάδες Ἑλληνες, ἰατροί, λόγιοι, φιλόσοφοι, ρήτορες ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἔπειτα ἀπὸ τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν παρακμὴν τῆς πατρίδος των μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ εὗρουν τύχην. Ἐγκατεστάθησαν οὗτοι εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔζων ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ρωμαίων. Ἐξ ἄλλου μέρους χιλιάδες Ρωμαῖοι ἀναχωρήσαντες ὡς στρατιῶται ἢ ὡς ἔμποροι εἰς τὴν Ἀνατολήν ἔζησαν πολλὰ ἔτη ἐν μέσῳ τῶν ξένων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν συνηθείας καὶ ιδέας νέας, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἄφησαν τὰς ἰδικὰς των συνηθείας καὶ παρέλαβαν τὰς συνηθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἦρχισαν νὰ ἐνδύονται ὅπως οἱ Ἑλληνες· ἤρχισαν νὰ παρασκευάζουν καὶ νὰ τρώγουν πολυποίικλα φαγητά, ὅπως οἱ Ἑλληνες, ἐνῶ πρότερον ὁ βίος των ἦτο λιτότατος· ἤρχισαν νὰ κτίζουν τὰς οἰκίας των κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον καὶ νὰ ἐπιπλύνουν καὶ νὰ στολιζοῦν αὐτὰς μὲ μεγάλην πολυτέλειαν. Ἀπήλαυον τὰς αὐτὰς ψυχαγωγίας, τὰς ὁποίας καὶ οἱ Ἑλληνες, δεῖπνα συνοδευόμενα μὲ μουσικούς, θεάματα, παιγνίδια καὶ ταξείδια ἀκόμη. Οἱ ρήτορες καὶ οἱ φιλόσοφοι οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ρώμην ἤνοιξαν σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἡ ἑλληνικὴ τέχνη καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη διεδόθησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ λεπτὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ τρόποι εἰσῆχθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ ἐπιφανεῖς οἴκοι τῆς Ρώμης ἐφρόντιζον νὰ δώσουν εἰς τὰ τέκνα των μὲ Ἑλληνας παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν. Ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἐγνώριζον ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ εὐγενεῖς ἔπεμπον τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὴν Ρόδον ἢ εἰς τὴν

Ἄπολλωνίαν διὰ τὰ διδαχθῶν τελειότερον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Αἱ Ἀθῆναι μάλιστα ἔγιναν τὸ προσκύνημα κάθε εὐγενοῦς Ρωμαίου. Πλήθος φιλομούσων Ρωμαίων ἐσπούδαζον εἰς τὰς ἐκεῖ σχολὰς καὶ ἐμελέτων τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Οἱ Ρωμαῖοι διοικηταὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐδέχθησαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὁποῖαν ὠμύλουν καὶ αὐτοί. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλάς κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τῶν ὄπλων κατέκτησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πνεύματος.

28. Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων.—Ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Ρώμης πρὸ τῶν Γράκων.—Οἱ Γράκοι Τιβέριος καὶ Γάιος.

Ἡ Ρώμη ἐξέτεινε τὸ κράτος τῆς εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὶ ὅμως ἐκέρδισεν ἀπὸ τὰς κατακτήσεις αὐτάς; Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐκέρδισε δόξαν μεγάλην· εἰς τὸ ἔσωτερικὸν ὅμως ἐκέρδισε δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα. Ἀπὸ τὰς νίκας εἰσέργρυσαν εἰς τὴν Ρώμην ἀμέτρητα πλούτη. Τὰ πλούτη αὐτὰ ἢ ἐπληρώθησαν ὡς πολεμικαὶ ἀποζημιώσεις ἀπὸ τοὺς νικημένους ἢ προήρχοντο ἀπὸ ἀρπαγὰς τῶν νικητῶν στρατηγῶν. Ἀλλὰ τὰ πλούτη αὐτὰ ἀνέτρεψαν τὴν ἰσορροπίαν τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας.

Ὁ πλοῦτος συνεκεντρώθη εἰς ὀλίγας μόνον οἰκογενείας. Αἱ οἰκογένεια αὐταὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκολασίαν, ἐφέροντο δὲ μὲ βασιλικὴν ὑπεροψίαν πρὸς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν πτωχῶν. Ἀντὶ ἐνὸς λαοῦ ἠνωμένου παρήχθησαν καὶ πάλιν δύο τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐμισοῦντο ἀναμεταξύ των, οἱ πλοῦσιοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν. Οἱ πλοῦσιοι ἀπετέλεσαν τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, καὶ αὐτοὶ ἐλάμβανον ὅλα τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα μάλιστα θεωροῦσαν ὡς πατρῶαν κληρονομίαν μεταβιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ τὸν πατέρα εἰς τὸν υἱόν. Ὁ λαὸς ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται. Ἄλλοτε τὸν λαὸν ἀποτελοῦσαν κυρίως μικροῖδιοκτῆται, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγροὺς των. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι μικροῖδιοκτῆται ἀποτελοῦσαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν στρατόν. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ρώμη ἤρχισε νὰ κάμνη τὸν πόλεμον ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι χωρικοὶ διατηρούμενοι πολὺν χρόνον ὑπὸ τὰ ὄπλα δὲν ἤμποροῦσαν πλέον νὰ ἐπανέρχωνται κατ' ἔτος καὶ νὰ

καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των. Οἱ χωρικοὶ λοιπὸν περιῆλθαν εἰς χρηματικὴν ἀπορίαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τὰ εὐτελῆ κτήματά των εἰς τοὺς πλουσίους. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἀφοῦ ἔμειναν χωρὶς κτήματα ἐσυσσωρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔζων ἕνα βίον ἄθλιον καὶ δυστυχημένον. Πωλοῦσαν τὴν ψῆφόν των εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὴν μαρτυρίαν των εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐργασίαν δὲν εὗρισκον, διότι οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας

Ἡ Κορνηλία.

ἐργασίας των μετεχειρίζοντο δούλους, τοὺς ὁποίους κατὰ χιλιάδας εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Ὅλοι ὅσοι ἠχμαλωτίζοντο εἰς τὸν πόλεμον, ὄχι μόνον οἱ πολεμισταὶ ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ποῦ ἐκυριεύοντο ἔξ ἐφόδου, ἄνδρες, γυναικες καὶ παιδιά, ἀνῆκον εἰς τὸν νικητὴν στρατηγὸν καὶ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι. Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται δὲν μάχονται πλέον διὰ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ διὰ τὸν μισθὸν καὶ διὰ τὴν

λεΐαν, καὶ δὲν ἐγνώριζον παρὰ

μόνον τὸν ἀρχηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφωσιωμένοι. Τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτὴν κατάστασιν τοῦ πτωχοῦ λαοῦ ἀνέλαβαν νὰ θεραπεύσουν δύο ἀδελφοί, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάιος Γράκχοι. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἦσαν τέκνα τοῦ Σεμπρονίου Γράκχου καὶ τῆς Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἡ Κορνηλία ἔμεινε νεαρὰ χήρα. Ἡ ὥραιότης της ἐφημίζετο. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Ζ' τὴν ἐζήτησε εἰς γάμον· ἀλλ' αὐτὴ ἀπέρριψε τὴν πρότασίν του καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της ἑλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν.

Πρῶτος ὁ Τιβέριος γενόμενος δήμαρχος τὸ 133 κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ νόμος νὰ μὴ ἠμπορῇ κανεὶς Ρωμαῖος νὰ ἔχη περισσότερα ἀπὸ 500 πλέθρα (στρέμματα ὅπως λέγομεν ἡμεῖς) γῆς. Ὁλον δὲ τὸ ὑπόλοιπον τῆς γῆς νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς.

διά να ἤμποροῦν καὶ αὐτοὶ νὰ ζήσουν· ἀλλὰ πρὶν ἐκτελεσθῆ ὁ νόμος οὗτος, οἱ πλούσιοι ἐπροκάλεσαν ταραχὰς καὶ ὁ Τιβέριος ἐφρονεῦθη.

Δέκα ἔτη ἀργότερα ὁ Γάιος Γράκχος ἐκλεχθεὶς δήμαρχος ἐπανελάβε τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπὲρ τοῦ πτωχοῦ λαοῦ. Καὶ κατώρθωσεν οὗτος καὶ γαῖαι νὰ διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ σῖτος νὰ χορηγηθῆ εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν καὶ ἄλλοι νόμοι νὰ ψηφισθοῦν ὠφέλιμοι διὰ τὸν λαὸν καὶ ἐπιβλαβεῖς διὰ τοὺς πλουσίους· ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔξαπατηθέντος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ἠναγκάσθη νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀχαριστίαν του πρὸς τοὺς Γράκχους, διότι μετὰ τὸν θάνατον τῶν εὐεργετῶν του ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν του ἀθλίαν κατάστασιν.

29. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Μάριος καὶ Σύλλας.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τοὺς Γράκχους ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ρώμην δύο μεγάλοι ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, ἐντελῶς ἀντιθέτου χαρακτῆρος.

Ὁ Μάριος ἦτο υἱὸς χωρικοῦ, ἀγρόματος καὶ τραχύς· εἶχεν ὅμως ἔξοχα στρατιωτικὰ προτερήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεδείχθη εἰς διαφόρους πολέμους. Οὗτος ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἰουγούρθα, βασιλέως τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας, καὶ προσήρτησε τὸ μεγαλειότερον μέρος τῆς Νουμιδίας εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Κατετρόπωσε καὶ διεσκόρπισε δύο βάρβαρα καὶ μάχιμα γερμανικὰ ἔθνη, τοὺς Κίμβρους καὶ τοὺς Τεύτονας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ βορρᾶ ἐπῆρχοντο ἐναντίον τῆς Ῥώμης, καὶ τοιουτοτρόπως ἀπῆλλαξε τὴν Ρώμην ἀπὸ ἓνα πολὺν μέγαν κίνδυνον. Μὲ τὰ πολεμικὰ του αὐτὰ κατορθώματα ἐγένεν ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν. Ἐγένεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἐμίσει δὲ θανάσιμῶς τοὺς ἀριστοκρατικούς.

Ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου ἦτο ὁ Σύλλας. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆς γένος. Εἶχε λεπτὴν ἀνατροφὴν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν μεγάλην. Ἦτο πολὺ καταδεκτικὸς καὶ μεγαλόδωρος, προίστατο δὲ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος.

Τὸ μῖσος μεταξὺ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα ἦτο τόσον μέγαν, ὥστε ἀπέληξεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὀλέθριος εἰς τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο. Προεκλήθη δὲ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς.

Ὁ Μιθραδάτης, ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ἀν-
νίβαν ἦτο ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων. Ὁφελούμενος
οὗτος ἀπὸ τοὺς διαφόρους πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον πε-
ριπλακῆ οἱ Ρωμαῖοι, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ διέ-
ταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ρωμαίους, ὅσοι εὐ-
ρίσκοντο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς μίαν δὲ ἡμέραν ἐσφάγησαν
80.000. Ἐπειτα ἔπεμψε τὸν Ἀρχέλαον μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα. Ὁ Ἀρχέλαος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξήγειρε τοὺς Ἀθη-
ναίους διὰ τοῦ δημαγωγοῦ Ἀριστίωνος εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν
Ρωμαίων. Ἐπίσης ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἡ Βοιωτία
καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ
ἀνέθεσαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ
Σύλλας εὐρίσκετο εἰς τὴν Καμπανίαν παρασκευαζόμενος, ὁ Μά-
ριος κατώρθωσε νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ στρατηγία ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ
νὰ ἀνατεθῇ εἰς αὐτόν. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο ὁ Σύλλας, ἐβάδισε
μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ρώμης. Φοβερὰ ὄηξις ἐπῆλθε
μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἀφθο-
νον αἶμα ἔρρευσε. Ὁ Σύλλας ὑπερισχύει καὶ εἰσέρχεται νικητῆς
εἰς τὴν πόλιν ἐνσπείρων τὸν τρόμον. Ὁ Μάριος μόλις προφθάνε
νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Κατόπιν ὁ Σύλλας ἐστράτευσε ἐναντίον τοῦ Μιθραδάτου.
Κατὰ πρῶτον ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων.
Διὰ τῆς Θεσσαλίας διευθύνεται εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ
εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Ἀρχέλαος ἐκλείσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὁ δὲ
Ἀριστίων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Σύλλας διαιρεῖ τὸν στρατὸν
του εἰς δύο μοίρας. Μὲ τὴν μίαν πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ
τὴν ἄλλην τὸν Πειραιᾶ. Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν παρετάθη
ὀκτῶ μῆνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἡ Ἑλλὰς κα-
τεπονεῖτο διαρκῶς μὲ τεραστίας εἰσφοράς. Ὅταν κατὰ μικρὸν
ἐπῆλθεν ἔλλειψις ξύλων διὰ τὴν κατασκευὴν πολιορκητικῶν μη-
χανῶν, ὁ Σύλλας δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ κατακόψη τὰ ἀρχαῖα ἄλση
τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκαίου, ὅπου ἄλλοτε ἐδίδασκον οἱ μεγάλοι
φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀνάγκην
χρημάτων, ἤρπασε τοὺς θησαυροὺς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου,
τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν. Τέλος τὸν ὄγδοον μῆνᾶ διὰ

νυκτερινῆς ἐφόδου ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηνῶν (1 Μαρτίου 86), ἐπηκολούθησε δὲ ἀγρία σφραγὴ τῶν κατοίκων.

Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ Σύλλας ὤρμησε κατὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἔκαμε στενωτέραν τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχέλαος μαθὼν ὅτι μεγάλη Ἀσιατικὴ στρατιὰ ἔρχεται εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἔσπευσε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν νέαν στρατιάν. Ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὸν Πειραιᾶ καὶ κατεδάφισε τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἐπυρπόλησε τὰ νεώρια καὶ λοιπὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς. Ἐπειτα κατεδίωξε τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν κατετρόπωσε πλησίον τῆς Χαιρωνείας τῆς Βοιωτίας. Διαβὰς δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἠνάγκασε τὸν Μιθραδάτην νὰ συνολογήσῃ εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους.

Ἐπάνοδος τοῦ Μαρτίου εἰς τὴν Ρώμην. — **Προγραφὰ καὶ θάνατος αὐτοῦ.** — Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σύλλα ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς, στρατολογήσας δὲ διαφόρους τυχοδιώκτας μισθοφόρους ἐπετέθη κατὰ τῆς Ρώμης, ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ προσέβη εἰς φοβερὰς προγραφάς. Χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σύλλα ἐφονεύθησαν. Ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ πέντε νύκτας στίφη ἀγρίων στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς τῆς Ρώμης σφάζοντες καὶ τὸ πᾶν πληροῦντες φόβου καὶ τρόμου. Τὰ πτώματα κατὰ σωροὺς ἔκειντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἄταφα καὶ τὰ ἔτρωγον οἱ σκύλλοι. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Μαρτίου τὸ τέλος ὑπῆρξεν οἰκτρὸν. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸν ἐτάρασσε ἡ συνείδησίς του διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀπὸ τὸ ἄλλο μανθάνων τὰ κατορθώματα τοῦ Σύλλα ἐφοβεῖτο μέλλουσαν τιμωρίαν. Δι' αὐτὸ ἤρχισε νὰ πίνῃ οἶνοπνευματώδη ποτὰ καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν κατάχρησιν ἀπέθανεν οἰκτρῶς εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν.

Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ρώμην. — **Δικτατωρὶα καὶ θάνατος αὐτοῦ.** — Ὁ Σύλλας, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε ὅλους ὅσοι ἀντιεσιτάθησαν εἰς αὐτὸν ὤρμησε θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Ρώμης. Εἰσῆλθε νικητὴς εἰς τὴν πόλιν καὶ προσέβη εἰς φρικαλέας προγραφάς κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρτίου. Διέταξε νὰ τοὺς φονεύουν ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντοῦν, καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τοιοῦτον θηριώδη τρόπον ἐκόρσε τὴν ἐκδίκησίν του ὁ Σύλλας ἐξελέχθη

δικτάτωρ διὰ βίου, μετερρύθμισε δὲ τὸ πολίτευμα κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ὅλην τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἔχη ἡ Σύγκλητος. Ἐπειτα ὁμως ἀπὸ δύο ἔτη παρήτησε τὴν δικτατωρίαν πρὸς ἐκπληξιν ὅλων καὶ ἀπεχώρησεν εἰς μίαν λαμπρὰν ἔπαυλιν ποῦ εἶχεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ μετὰ ἓνα ἔτος ἀπέθανε.

30. Πομπήϊος—Ἰούλιος Καῖσαρ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἀναφαίνονται δύο μεγάλοι ἄνδρες, οἵτινες ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἀρχὴν, ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Πομπήϊος ὑπῆρξεν ἓνας ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν τῆς

Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ῥώμης. Νεώτατος ἀκὸμη εἶχε διακριθῆ κατὰ τοὺς τελευταίους ἐμφυλίους πολέμους, καταδιώξας τοὺς Μαρριανοὺς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ εἶχε προσελκύσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου δικτάτωρος. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς πολλοὺς πολέμους. Κατετρόπωσε τοὺς δούλους, οἵτινες εἶχον ἔξεγερθῆ κατὰ τῆς Ῥωμαϊ-

κῆς πολιτείας· ἐκαθάρισε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τοὺς πειρατάς, οἵτινες ἔχοντες ὄρητήρια τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κιλικίαν περιέπλεον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ἐληλάτουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια καὶ ἐνέσπειρον πανταχοῦ τὸν τρόμον. Κατέβαλεν ὀλοσχερῶς τὸν βασιλεῦς τοῦ Πόντου Μιθραδάτην, ὁ ὁποῖος ἐκ νέου ἔλαβε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐκανόνισε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος.

Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Ὑπῆρξε ρήτωρ ἔξοχος, πολιτικὸς μέγας καὶ στρατηγὸς μεγα-

λοφύεστατος. Ἀπὸ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας του διεφαίνετο ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία του. Εἶδε κάποτε εἰς ἓνα ναὸν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μὲ δάκρυα ἀνέκραξεν «Ἀλλοίμονον! ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἡλικίαν μου εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἔπραξα τίποτε». Ἄλλοτε πάλιν διερχόμενος ἀπὸ ἓνα χωρίον εἶπε «Προτιμῶ νὰ εἶμαι πρῶτος εἰς ἓνα χωρίον παρὰ δεύτερος εἰς τὴν Ῥώμην».

31. Πρώτη τριαρχία.—Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Πομπηῖος ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, τῆς ὁποίας τὰ πράγματα, ὡς προείπομεν, ἔκανόνισεν ὡς ἀπόλυτος κύριος, εὗρηκεν εἰς τὴν Ῥώμην πολλοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους. Δι' αὐτὸ συννοήθη μὲ τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Ῥώμην, προσέλαβαν δὲ οἱ δύο αὐτοὶ καὶ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἦτο πλουσιώτατος, καὶ συνεκρότησαν μυστικὸν πολιτικὸν δεσμόν, τὴν *πρώτην τριαρχίαν* (60 π. Χ.). Τότε ὁ Καίσαρ ἐξελέχθη ὑπάτος καὶ διὰ νὰ συνδεθῇ στενώτερον μὲ τὸν Πομπηῖον τοῦ ἔδωκε σύζυγον τὴν κόρην του Ἰουλίαν. Ὅταν ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Καίσαρος, ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διὰ πέντε ἔτη ἡ διοίκησις τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Προβιγκίας. Μεταβὰς ἐκεῖ ὁ Καίσαρ κατεπολέμησε τοὺς Ἑλβετοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἄλλα ἔθνη τῆς Γαλατίας· ἀφοῦ δὲ ἡ διοίκησις του παρετάθη δι' ἄλλο πέντε ἔτη, κατώρθωσεν ὁ Καίσαρ εἰς διάστημα ὀκτὼ ἐτῶν νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Γαλαίαν (σημερινὴν Γαλλίαν) καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἡ κατάκτησις τῆς Γαλατίας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλείτερα κατορθώματα πού μᾶς παρουσιάζει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία. Τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος ἔγινε περίδοξον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πομπηῖος εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας. Ὁ Πομπηῖος δὲν μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἀλλὰ διοικοῦσε αὐτὴν διὰ τῶν ὑπάρχων του. Ὁ δὲ Κράσσος ἐφρονεῦθη πολεμῶν ἐναντίον τῶν Πάρθων. Ἄλλ' ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Καίσαρος ἐκίνησε τὸν φθόνον τοῦ Πομπηῖου· εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ἡ Ἰουλία. Ὁ φθόνος τοῦ Πομπηῖου πρὸς τὸν Καίσαρα ἐπροκάλεσε μέγαν ἐμφύλιον πόλεμον. Πρὶν λήξῃ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Καίσαρος, ἡ Σύγκλητος κατὰ παρακίνησιν τοῦ Πομπηῖου ἐπροσκάλεσε τὸν Καίσαρα νὰ

διαλύση τὸν στρατὸν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ἄλλως θὰ τὸν ἐκήρυττε ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ἀντὶ τούτου ὁ Καῖσαρ ὤρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπέφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς αὐτήν. Ὁ Πομπήϊος καταληφθεὶς ἀνέτοιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲ τοὺς ὁμόφρονάς του συγκλητικούς. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεκρότησε στρατὸν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Ὁ Καῖσαρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐνῶ ὅλοι ἐπερίμεναν προγραφὰς ὁμοίας μὲ τὰς προγραφὰς τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα, ὁ Καῖσαρ ἐφέρθη πολὺ ἡπίως πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἀφοῦ οὗτος ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, κατεδίωξεν ἔπειτα τὸν Πομπήϊον καὶ συνάψας μεγάλην μάχην εἰς τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας (18 π. Χ.) τὸν κατειρόπωσεν. Ὁ Πομπήϊος μετὰ τὴν ἥτταν ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον· ἀλλ' ὅταν ἐξήρχετο ἐκ τοῦ πλοίου ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερα ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὁ Καῖσαρ. Ὁ Καῖσαρ ἐξεθρόνισε τὸν Πτολεμαῖον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὴν ἀδελφήν του Κλεοπάτραν. Ὁ Καῖσαρ κατόπιν ἐστράτευσεν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου Φαρνάκου, ὅστις ἦτο φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Πομπήϊου, μὲ τόσην δὲ ταχύτητα καὶ εὐκολίαν ἐνίκησεν αὐτὸν ὁ Καῖσαρ, ὥστε ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν νίκην μὲ τὰς ἐξῆς τρεῖς λέξεις «ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα».

Ὁ Καῖσαρ, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν τὰς μεγίστας τιμὰς. Τὸν ἀνεκήρυξαν δικτάτωρα διὰ βίου, ὑπατον διὰ δέκα ἔτη, στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐκήρυξαν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του ἑορτάσιμον καὶ τὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα, καθ' ὃν ἐγεννήθη, ὠνόμασαν Ἰούλιον. Οὕτω λοιπὸν ἡ δημοκρατία εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ τύπους μόνον ὑφίστατο, πραγματι δὲ ἦτο μοναρχία. Ἡ θέλησις τοῦ Καίσαρος ἦτο νόμος τῆς Πολιτείας. Ὁ Καῖσαρ ἦτο κατ' οὐσίαν βασιλεὺς· ὅταν ὁμως ἠθέλησε καὶ κατὰ τύπους νὰ καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, πολλοὶ νέοι ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας διωργάνωσεν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Καίσαρος ὑπὸ τὴν

ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν εἰς τὸ βουλευτήριον τὴν 15 Μαρτίου 44 π. Χ.

32. Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιανός. — Δευτέρα τριαρχία. — Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη.

Ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος ἔθρυψε τὴν Ρώμην εἰς μεγάλην ταραχήν. Οἱ συνωμόται φεύγοντες τὴν ὄργην τοῦ λαοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἡ Σύγκλητος συνελθοῦσα ἐψήφισε νὰ ταφῇ μεγαλοπρεπῶς ὁ νεκρὸς τοῦ Καίσαρος καὶ εἰς τοὺς δολοφόνους νὰ δοθῇ ἀμνηστία. Οἱ δολοφόνοι τότε κατῆλθαν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Καίσαρος ὁ φίλος τοῦ Καίσαρος καὶ ὕπατος κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος Ἀντώνιος διὰ τεχνικωτάτου λόγου ἐξήγειρε τὸν λαὸν τῆς Ρώμης ἐναντίον τῶν δολοφόνων. Οἱ δολοφόνοι ἔσπευσαν νὰ φύγουν ἐκ τῆς Ρώμης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Καίσαρ εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς πρὸς διοίκησιν, ὁ μὲν Βρούτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ δὲ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν.

Ἐν τῷ μεταξῦ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, ὁ Ὀκταβιανός, ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανός συνενοήθησαν μεταξὺ τῶν ἀφοῦ δὲ προσέλαβαν καὶ τὸν Λέπιδον, συνεκρότησαν τὴν δευτέραν τριαρχίαν, καὶ ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Λέπιδος νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ φρουρῇ τὰ συμφέροντα τῆς τριαρχίας, ὁ δὲ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξουν τοὺς δολοφόνους. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἀνάγκην χρημάτων καὶ διὰ νὰ ἐμπνεύσουν τρόμον, ἔκαμαν φρικώδεις προγραφάς. Ἐφόνευσαν 300 συγκλητικούς καὶ πλείστους ἄλλους πλουσίους καὶ ἤρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν. Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ διάσημος ρήτωρ Κικέρων.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν Βρούτος καὶ Κάσσιος ἐσύναξαν μεγάλην στρατιάν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας (42 π. Χ.). Ἐκεῖ συνεκροτήθη μεγάλη μάχη καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠττοκτόνησαν. Μετὰ τοῦτο οἱ δύο νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὸν κόσμον, καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανός ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὸν ἀσθενῆ Λέπιδον ἔδωκαν τὴν Ἀφρικὴν.

33. Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία.

Ὁ Ὀκταβιανὸς κατέβαλε κάθε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν Δύσιν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, δι' αὐτὸ καὶ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαόν. Τοῦναντίον ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν Ἀνατολὴν σαγηνευθεὶς ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς Κλεοπάτρας, βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου, παρεδόθη μετ' αὐτῆς εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ διαφοροτρόπως ἐξητυλίξε τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα. Λησμονῶν ὅτι ἦτο Ῥωμαῖος παρεχώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἐκ τούτου προεκλήθη νέος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Ἀντώνιος ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ προλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν Ὀκταβιανόν, ἦλθε μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεχείμασεν εἰς τὰς Πάτρας ἐν μέσῳ ἑορτῶν καὶ διασκεδάσεων. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐτοιμασθεὶς ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνητήθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Ἄκτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκεῖ συνήφθη ναυμαχία (31 π. Χ.). Πρὶν ἀκόμη κριθῆ ὁ ἀγὼν, ἡ Κλεοπάτρα μὲ 60 πλοῖα ἐτρόπη εἰς φυγὴν. Ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὁ Ἀντώνιος. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατὸς παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητήν. Ὁ Ὀκταβιανὸς κατόπιν κατεδίωξε τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Ἀντώνιος περιελθὼν εἰς ἀμφιχανίαν ἠŷτοκτόνησε. Καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐπίσης ἠŷτοκτόνησε, μὴ θέλουσα νὰ συρθῆ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κλεοπάτρας ὁ Ὀκταβιανὸς μετέβαλε τὴν Αἴγυπτον εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

34. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.

Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μεγάλους ἐμφυλίους πολέμους εὐρέθη μὲ τὸ μέρος τῶν ἠττηθέντων ἐν μέρει ἔξ ἀνάγκης, διότι καὶ ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Ἀντώνιος τὰς χώρας αὐτῆς ἐξέλεξαν ὡς ὀρμητήριον αὐτῶν ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ συμπαθείας, διότι καὶ οἱ τρεῖς ἐκήρυττον ὅτι ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου. Ἐν τούτοις οὔτε ὁ Καῖσαρ ὅταν ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, οὔτε ὁ Ἀντώνιος ὅταν ἐνίκησε τὸν Βροῦτον, οὔτε ὁ Ὀκταβιανὸς ὅταν ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον, ἐπιμώρησαν τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιπάλων των. Ὁ Καῖσαρ μάλιστα εὐηργέτησε τοὺς Ἕλληνας· τοὺς Θεσσαλοὺς.

εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, ἀπήλλαξε ἀπὸ κάθε φορολογίαν. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους παραδοθέντας εἰς αὐτὸν εἶπε τὸ πικρὸν τοῦτο «Πόσας φορὰς θὰ σᾶς σώσῃ ἢ δόξα τῶν προγόνων σας ἀπὸ τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους σᾶς ρίπτει ἡ ἄνοησία σας ;» Τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν εἶχε καταστρέψει ὀλοτελῶς ὁ Μόμμιος, ἀνοικοδόμησεν ὁ Καῖσαρ. Ἡ πόλις κτισθεῖσα κατὰ νέον σχέδιον ἀπέβη ἐντὸς ὀλίγου πλουσιωτάτη καὶ ἔγινεν ἔδρα τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ, ὅστις διοικοῦσε τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ καλίμβουλοι Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποδεχθῆ τὸς ἀρχηγούς τῶν δημοκρατικῶν Βροῦτον καὶ Κάσσιον μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ εἶχον ἐγείρει εἰς αὐτοὺς χαλκοὺς ἀνδριάντας πλησίον τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος· καὶ ὅμως ὁ Ἀντώνιος μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου εἰς τοὺς Φιλίππους ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς ἐφέρθη ἐπεικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας.

Ἄλλ' ἰδίως ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἔδειξεν ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ πολυειδῶς εὐηργέτησεν αὐτούς. Ὅταν ἔγινε μονάρχης, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔκτισεν ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου, πλησίον τῆς σημερινῆς Πρεβέζης, τὴν Νικόπολιν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἡ Νικόπολις ἔγινε πρωτεύουσα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς νοτίου Ἡπείρου καὶ προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Αἱ Πάτραι ἀπὸ τοῦ 280 ἦσαν ἔρημοι κατοίκων. Ὁ Ὀκταβιανὸς συνώκισε καὶ πάλιν τὴν πόλιν ταύτην πέμψας εἰς αὐτὴν Ρωμαίους ἀποίκους καὶ ὑποχρεώσας πολλοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς πέριξ γειτονικὰς πόλεις νὰ μετοικήσουν εἰς αὐτήν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πόλις τῶν Πατρῶν, ἡ ὁποία κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν ὑπὸ ἐμπορικὴν καὶ στρατηγικὴν ἔποψιν, διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἀνῆλθεν εἰς περιωπὴν. Καὶ εἶχε μὲν μεταβληθῆ ἡ Ἑλλάς εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ διοικεῖτο ὑπὸ Ρωμαίου στρατηγοῦ· ἐν τούτοις πολλαὶ πόλεις αὐτῆς, ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, αἱ Θεσπιαὶ καὶ ἄλλα, ἔθεωροῦντο ἐλεύθεραι· ἐπολιτεύοντο δὲ σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδικούς των νόμους καὶ δὲν ἐπλήρωνον κανένα φόρον.

αὐτόν. Ὁ λαὸς εἶχεν ἀποκάμει πλέον ἀπὸ τὰς ταραχὰς καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ μὲ εὐχαρίστησιν θὰ ἔβλεπε συγκεντρωμένην ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἰς χεῖρας ἑνὸς προσώπου ἱκανοῦ. Ὁ Ὀκταβιανὸς παρετήρησε τοῦτο δι' ὃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν δημοκρατίαν εἰς μοναρχίαν, ὅχι ὁμως ἀμέσως καὶ ἀποτόμως. ἀλλὰ βαθμηδόν. Οὕτω λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του κάθε πολιτικὴν, στρατιωτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔξουσίαν καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς τὴν Ρώμην τὸ μοναρχικὸν πολιτεύμα. Ἡ σύγκλητος ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν προσωνομίαν Αὐγουστος (= Σ. βασιτὴς), τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδέχθη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὸς ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἠπία καὶ φιλόανθρωπος κατ' ἀνίθεισιν πρὸς τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν οὗτος ἐν τῇ τριαρχίᾳ. Ὁ Αὐγουστος ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν· ὑπεστήριξε πολὺ τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἤκμασαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ ἔξοχώτεροι ποιηταὶ Βιργίλιος, Ὀράτιος καὶ Ὀβίδιος καὶ οἱ ἱστορικοὶ Συλλοῦστιος καὶ Λίβιος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου ὠνομάσθη *Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ρωμαϊκῆς Φιλολογίας*. Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Αὐγουστος ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. Οἱ Ρωμαῖοι προσέφεραν εἰς αὐτὸν θείας τιμὰς καὶ τὸν ἔκτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα ὠνόμασαν πρὸς τιμὴν του Αὐγούστου.

36. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες

Ὅλοι οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες, πλάγιοι συγγενεῖς του, ὑπῆρξαν χεῖριστοι ὑπὸ πᾶσαν ἔποσιν· α) ὁ Τιβέριος, προγονὸς τοῦ Αὐγούστου, ὧμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, φονεύσας ὄλους σχεδὸν τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἄλλους πολίτας, τῶν ὁποίων τὰς περιουσίας ἤρπασε. Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. β) Ὁ Καλιγούλας, τέρας ἀσεβείας, κακουργίας, ἀσωτίας καὶ μωρίας, τύπος τρελλοῦ ἀνθρώπου, λυπούμενος, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν μίαν μόνον κεφαλὴν διὰ νὰ τὴν κόψῃ διὰ μιᾶς. γ) Ὁ Κλαύδιος, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῆς συζύγου του Μεσσαλίνας, ἣτις ὑπῆρξε διαβόητος διὰ τὴν αἰσχρότητα της. δ) Ὁ Νέρων, ὁ θηριωδέστερος ὄλων τῶν τυράννων.

ἐφόνευσεν οὗτος τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόντου Βρεττανικόν, τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καὶ μυρίους ἄλλους· ἐπυρόλησε τὴν Ρώμην διὰ τὰ λάβη ἰδέαν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας· κατεξευτέλισε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα παρουσιαζόμενος δημοσίᾳ ὡς κθαρωδὸς, ὡς αἰοιδὸς, ὡς ἠθοποιὸς, ὡς ἄρμα-τηλάτης. Τέλος ἡ τυραννικὴ του διοίκησις ἐπροκάλεσεν ἐπαναστάσεις τῶν λεγεῶνων εἰς διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Νέρων ἐγκατελείφθη ἀπὸ ὅλους καὶ ἠτύοκτόνησεν ἀνακράζων «ὄποῖον καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος.»

37. Ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων.

Οἱ λεγεῶνες, οἱ ὅποιοι ἐπανεστάτησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεκήριξαν αὐτοκράτορας τοὺς ἀρχηγούς των. Μετὰ τρεῖς ἄλλους αὐτοκράτορας ἔπειτα ἀπὸ τὸν Νέρωνα κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Βεσπασιανός. Μὲ αὐτὸν δὲ ἀρχίζει νέα δυναστεία, ἡ τῶν Φλαβίων. Ὁ Βεσπασιανὸς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ συνεισότης καὶ δραστήριος. Κατὰ πρῶτον οὗτος ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν· ἔπειτα κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ν' ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως καὶ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς σπουδαιότατον γεγονός. Ὁ υἱὸς τοῦ Τίτος μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν κατέβαλε τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἰουδαίους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέκαυσε. Μυριάδες Ἰουδαίων ἐσφάγησαν καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἔρρευσε εἰς τὰς ὁδοὺς. Τοιοῦτοτρόπως ἐξεπληρώθη ἡ κατάρα αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ὅταν ἐζήτουν ἀπὸ τὸν Πιλάτον τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἀνέκραζον «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἴοι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν».

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Τίτος, ἓνας ἀπὸ τοὺς καλλίστους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Τίτου ἔτεινον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξεργάγη ὁ Βεζούβιος καὶ κατέχωσε τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, τὴν Πομπηϊάν καὶ τὰς Σταβίας. Ἐπίσης ἐνέσκηψε λοιμὸς καταστρεπτικώτατος εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Τίτος ἔτρεχε παντοῦ καὶ ἐβοήθει τοὺς πάσχοντας. Ἄλλ' ὁ κάλλιστος οὗτος ἡγεμὼν ἀπέθανε προῶρος. Πιστεύεται ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Δομιτιανοῦ, ὅστις καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ Δομιτιανὸς ὑπῆρξε τυραννικώτατος, ὅμοιος τοῦ Καλιγύλα καὶ τοῦ Νέρωνος. Διέπραξε τρομερώτατα ἐγκλήματα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν, καὶ οὕτω ἔξέλιπε τὸ γένος τῶν Φλαβίων.

38. Ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων (97—180 μ. Χ).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν ὑπατικὸν Νέρβαν. Ἀπὸ τοῦ Νέρβα ἀρχίζει μία νέα περίοδος, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ 80 ἔτη καὶ ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα περίοδος τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον αὐτοκράτορες ὑπέροχοι καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς κυβερνηταί. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος.

α') Ὁ Τραϊανὸς ὅλον του τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εὐμερίαν τοῦ λαοῦ του. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐπροσπάθησεν νὰ συνδυάσῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μὲ τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας. Πρῶτος αὐτὸς διέκλυψεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον ἦτο λιτότατος· τοῦ δὲ δημοσίου πλοῦτου πολὺ φειδωλός. Ὁ Τραϊανὸς διεξήγαγε πολλοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν.

β') Ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ εἰρηνικός. Ἐπιθυμῶν νὰ ἀντιληφθῆ μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους του περιῆλθε τὰς διαφόρους ἐπαρχίας αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεζός, καὶ ἐφρόντιζε παντοῦ νὰ θεραπεύῃ κάθε ἀνάγκην. Αἱ περιουδεῖαι του διήρκεσαν 11 ἔτη. Κατὰ τὰς περιουδεῖας του αὐτὰς ἔκτισε τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰς Ἀθήνας ἠγάπησεν ἐξαιρετικά. Πέντε φορὰς τὰς ἐπεσκέφθη καὶ διέμεινεν εἰς αὐτὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον ζῶν ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Τὰς ἐστόλισε μὲ διάφορα λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Οἰκοδόμησε τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσει ὁ Πεισίστρατος. Κατεσκεύασε τὸ Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον σώζεται μέχρι σήμερον καὶ δι' αὐτοῦ ὑδρεύεται ἀκόμη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως ἔκτισε νέαν πόλιν, ἡ ὁποία ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν παλαιὰν δι' ἀψίδος, ἡ ὁποία σώζεται ἀκόμη καὶ ὀνομάζεται κοινῶς

Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ. Καὶ ὄχι μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος εὐηγοετήθησαν ἀπὸ τὸν Ἀδριανόν.

Τὴν εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀδριανοῦ τὴν διετάραξε μόνον ἓνας πόλεμος, ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι καὶ πάλιν ἐπανεστάτησαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐνικήθησαν ὀλοτελῶς. Ἐξακόσαι χιλιάδες ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ τὰ τελευταῖα λείψινα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐξηφανίσθησαν.

γ') Ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβὴς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ χρηστότατος καὶ δικαιοτάτος. Ἡ κυβερνήσις του ὑπῆρξεν ἐντελῶς πατρικῆ. Ἡ δικαιοσύνη του διεφημίσθη τόσον πολὺ, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ὑγκανίας καὶ τῆς Βακτριανῆς τὸν ἐξέλεξαν νὰ τοὺς ἐξομαλύνῃ τὰς διαφορὰς των.

δ') Ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος αὐτοκράτωρ. Κυβερνῶν εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκεῖνο ποῦ εἶπεν ὁ Πλάτων «Τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐδαιμονήσουν, ὅταν ἦ οἱ φιλόσοφοι γίνουιν βασιλεῖς ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσουν».

39. Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν. — Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς.

Αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι πάντοτε τὸ κέντρον τῆς παιδείας. Εἰς αὐτὰς ἐλειτούργουν μεγάλαι φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαὶ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο σπουδασταὶ καὶ ἡ πόλις ἐφαίνετο ὡς νὰ ἦτο κοινὸν σχολεῖον τῶν ἔθνῶν. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες ἐδίδασκον ἰδιατέρως λαμβάνοντες δίδακτρα ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς των. Ἄλλ' ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος θέλων νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς σπουδὰς καὶ νὰ θέσῃ αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, διωργάνωσε τὰς ἐν λόγῳ σχολὰς ὅπως εἶναι τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια. Αἱ καθηγητικαὶ ἔδραι ὠνομάζοντο *θρόνοι*, οἱ δὲ καθηγηταὶ ἐξελέγοντο καὶ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐμισθοδοτοῦντο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίνου ἤμασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πολυθρόλυτος διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ τὴν γενναιοδωρίαν του Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ῥήτορας καὶ φιλοσόφους τῆς τότε ἐποχῆς. Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου Ἰούλιος Ἀττικὸς ἀνεκάλυψεν εἰς κάποιαν οἰκίαν του ἀμέ-

τητον θησαυρόν. Ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κληρονομήσας τὸν θησαυρόν τοῦτον τὸν μετεχειρίσθη ἐλευθεριώτατα. Ἐδαπάνησε μυθώδη ποσὰ διὰ τὰ καλλωπίση τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην. Εἰς τὰς Ἀθήνας κατεσκεύασεν ἀπὸ πεντελικὸν μάρμαρον τὸ *Παναθηναϊκὸν στάδιον* πέραν τοῦ Ἴλισου, τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη ἐσώζοντο μέχρις ἐσχάτων καὶ τὸ ὁποῖον ἀναμαρμαρωθὲν πρὸ ἐτῶν δι' ἐξόδων τοῦ μεγάλου ὁμογενοῦς Γεωργίου Ἀβέρωφ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὠραιότατα στολίσματα τῶν νεωτέρων Ἀθηνηῶν. Νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως κατεσκεύασε τὸ *ᾠδεῖον* εἰς μνήμην τῆς ἀποθανούσης συζύγου του Ρηγίλλης. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν κατεσκεύασε μεγαλοπρεπὲς ὑδραγωγεῖον. Κατεσκεύασε μαρμαρίνας δεξαμενὰς εἰς τὰ λουτρὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ κατέστησε τὰ ἐκεῖ ἱαματικά ὕδατα χρήσιμα εἰς τοὺς νοσοῦντας. Παρέσχε γενναίας βοήθειας εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Αἱ πόλεις αὗται ἐξεδήλωσαν μὲ πολυαρίθμους ἐπιγραφὰς τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Ἡρώδη ὀνομάζουσαι αὐτὸν προστάτην καὶ εὐεργέτην.

40. Ἡ γένεσις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. — Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ.

Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁταν ὁ Ἰησοῦς ἐμεγάλωσε καὶ ἀπεκάλυψε τὴν θεοότητά του καὶ τὴν γέννησίν του ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν, δηλ. Ἐλευθερωτὴν.

Ὁ κόσμος ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν εὐρίσκετο εἰς κοινωνικὴν ἀθλιότητα καὶ εἰς ἠθικὴν παραλυσίαν. Χιλιάδες χιλιάδων ἄνθρωποι ἐστεροῦντο τὸ μεγαλῆτερον ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν. Ἦσαν δοῦλοι. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶχε προσβάλλει τὰ διάφορα θρησκευόμενα καὶ τὰ ἀπεδείκνυεν ὡς ψευδῆ. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι ἔπαισαν νὰ πιστεύουν εἰς τοὺς θεοὺς των. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπιζητοῦσε κάποιαν ψυχικὴν παρηγορίαν.

Ἀκριβῶς λοιπὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἠκούσθη ἐκ τῆς Παλαιστίνης τὸ κήρυγμα τοῦ θεανθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐκάλει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς θρησκευτικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν. Ὁ κόσμος, καὶ μάλιστα τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν

δούλων, ἤκουσε μὲ ἀνακοίφισιν τὴν ὑψηλὴν καὶ γεμάτην ἀπὸ ἐλπίδας διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Αἱ κυριώτεραι ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἦσαν ἡ ἐξῆς· ἡ πίστις εἰς ἓνα Θεόν, δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος καὶ προνοητὴν· ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ὅλων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των· καὶ ἡ μετὰ θάνατον κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις, Ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Χριστὸς ἐνδιεφέρετο διὰ τοὺς πτωχοὺς, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἐν γένει δι' ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὁ κόσμος ἐλάχιστα ἐκτιμᾷ. Ὁ Χριστὸς δὲν ἔκαμνε διάκρισιν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων· ἐδίδασκεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ἀρκεῖ νὰ εἶναι χρηστοὶ καὶ ἐνάρετοι.

Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ. — Τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς, ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὁλὴ ἡ Ἀνατολὴ εἶχε πλέον ἐξελληνισθῆ διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐπίσης, ὡς προείπομεν, καὶ εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ἐξαπλωθῆ ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο τὸ ὄργανον πάσης διανοητικῆς ἐνεργείας· ἦτο τὸ κοινὸν ὄργανον τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ὄχι ὀλίγον διευκόλυνε καὶ ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, ἡ ὁποία ἐπεκταθεῖσα εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἶχε καταλύσει τὰ σύνορα τῶν λαῶν.

Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἦτο τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἄλιεῖς, κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Παλαιστίνην. Πολλοὶ προσῆλθον εἰς τὴν νέαν πίσιν· εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ἰδρῦθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία. Οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα τὸ ἱερατεῖον ἐκήρυξαν διωγμὸν κατὰ τῆς νέας θρησκείας καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐχύθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα. Ὁ Στέφανος, ὁ ἐπονομασθεὶς πρωτομάρτυς, ἐφονεύθη διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διεσκορπίσθησαν τότε εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Φοινίκην καὶ διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς δὲ πόλεις Δαμασκόν, Βέροϊαν (σημερινὸν Χαλέπιο), Ἀντιόχειαν ἰδρῦθησαν χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι.

Οἱ Ἀπόστολοι — οὕτω ὀνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ — κατ' ἀρχὰς ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους. Ἄλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς συγκατελέχθη μετοξὺ τῶν

Ἀποστόλων ὁ Παῦλος, ὁ πρῶν διώκτης τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐκήρυξεν «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν οὐδὲ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ», ὁ χριστιανισμὸς προσέλαβεν οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ νέος Ἀπόστολος ἀπέβη Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὅπως καὶ ὠνομάσθη δικαίως.

Ὁ Παῦλος εἰργάσθη μὲ ἀκραιφνήτητα πρὸς διάδοσιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος· ἔτρεχεν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἔδρουε χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ἐνουθέτει τὰς κοινότητας τῶν πιστῶν δι' ἐπιστολῶν, καὶ ἐστήριζε τὴν νέαν πίστιν διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων.

Ἀφοῦ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τὴν Ἀραβίαν, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ μυθρίων κινδύνων καὶ ἔδρουσε εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκκλησίας, διέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεσκέφθη τοὺς Φιλίππους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Λέροϊαν. Ἐκήρυξε καὶ ἐνταῦθα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πολλοὺς προσεέκλυσε εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τοὺς συνηγμένους Ἀθηναίους τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἔδρουσε ἐπιφανῆ ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς Ἀσίαν.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐξητλώθη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ διάδοσις τῆς νέας θρησκείας προσέκρουσε κατὰ πολλῶν ἐμποδίων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν προσκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία μετὰ 350 ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως κατέπεσε σοβαρῶς.

Πολὺ ταχύτερον παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν Γαλατίαν (σημερινὴν Γαλλίαν), εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους ἰδρύθησαν πλεῖσται ἐκκλησῖαι. Ἐπιφανεστάτη ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν κατὰ τινα παραδόσιν ἔδρουσε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

41. Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν πρώτων χρόνων.

Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπευθύνοντο κατὰ προτίμησιν

εις τούς ἀποκλήρους τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς Χριστιανούς ἀποτελοῦσαν πτωχοὶ ἄνθρωποι, ἐργάται, μικροῦ-πάλληλοι, δοῦλοι, ζῶντες εἰς τὰς πόλεις, ὅπου ὠμίλειτο ἡ ἑλλη-νικὴ γλῶσσα.

Οἱ Χριστιανοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως συνηθοῦζοντο εἰς μίαν οἰκίαν διὰ νὰ τελέσουν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα. Ἡ συνάθροισις αὕτη ὠνομάζετο *ἐκκλησία*. Τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσαν ἓνα εἶδος οἰκογενείας. Συμπεριεφέροντο μεταξύ των ὡς ἀδελφοὶ, ἐβοήθει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅσοι δὲ εἶχον πλεονάσματα τὰ ἔδιδον πρὸς συντήρησιν τῶν ἀπόρων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χηρῶν. Οἱ χριστιανοὶ κάθε πόλεως ἀπετέλουν τὴν ἐκκλησίαν τῆς πόλεως ταύτης· οὕτω λ. χ. ὠνομάζετο «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας», «ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου».

Εἰς τὰς πρώτας ἐκκλησίας τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐτελοῦντο μὲ μεγάλην ἀπλότητα. Προσηύχοντο εἰς τὸν Θεόν· ἔψαλλον ὕμνους πρὸς αὐτόν· ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέλιον ἢ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων· καὶ ἓνα μέλος τῆς ἐκκλησίας ἐξηγοῦσε τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ προέτρπεν εἰς ἀρετὴν. Κατόπιν παρεκάθητο ὅλοι εἰς κοινὸν λιτὸν δεῖπνον, τὸν ὁποῖον *ὠνό-ζον ἀγάπην*.

Εἰς κάθε πόλιν ἡ ἐκκλησία ἀποτελοῦσε μίαν μικρὰν κοινότητα, ὁμοίαν μὲ τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ ἐπισημότεροι διηύθυνον τὴν κοινότητα, ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας, ἐδίδασκον τοὺς προσηλύτους, καὶ ἐπέπληττον ἐκείνους πρὸς συμπεριεφέροντο κακῶς. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο *πρεσβύτεροι* (ἱερεῖς). Τοὺς παρέβαλλον πρὸς τοὺς ποιμένας, διότι ἐπροφύλασσαν τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς λύκους, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ἡ κοινότης εἶχε τοὺς ὑπηρέτας τῆς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο *διάκονοι*. Οἱ διάκονοι ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος, νὰ διανέμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ ἐπισκέπτονται τοὺς ἀσθενεῖς. Εἰς κάθε πόλιν ὑπῆρχε καὶ ἓνας ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο *ἐπίσκοπος*. Ὁ ἐπίσκοπος ἐθεωρεῖτο ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων. Ἡ ἐκκλησία κάθε πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος· ὅλαι δὲ αἱ ἐκκλησῖαι ὁμοῦ ἦσαν ἠνωμένοι μὲ μίαν πίστιν καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

42. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικά ἐπιδρομαί.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὅλοι οἱ κατόπιν αὐτοῦ αὐτοκράτορες, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὑπῆρξαν ἄθλιοι καὶ ἔλεεινοί. Ἡ ἐξουσία εἶχεν ἐκφύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ περιῆλθεν εἰς τοὺς πραιτωριανούς, εἰς τοὺς στρατιώτας δηλαδή, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Αὐτοὶ ἀνεβίβαζον καὶ αὐτοὶ κατεβίβαζον τοὺς αὐτοκράτορας, οἱ ὁποῖοι εἰς χεῖρας αὐτῶν ἦσαν ἀπλᾶ νευρόσπαστα. Κάθε νέος αὐτοκράτωρ ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πραιτωριανούς μεγάλον χρηματικὸν δῶρον, ἀλλέως ἐξεθρονίζετο μετ' ὀλίγον καὶ ἐφονεύετο καὶ ἐξελέγετο ἄλλος αὐτοκράτωρ. Κάποτε μάλιστα οἱ πραιτωριανοὶ ἐξέθεσαν εἰς πλειστηριασμὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ κατεκυρώθη τοῦτο εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος προσέφερε τὸ μεγαλύτερον χρηματικὸν ποσόν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἐκλογὴ αὐτοκράτορος ἦτο ἀρκετὰ προσοδοφόρος εἰς τοὺς στρατιώτας, ἤρχισαν καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντες λεγεῶνες νὰ ἐκλέγουν ἰδικούς των αὐτοκράτορας· ἐπακολουθοῦσαν κατόπιν πόλεμοι μετὰ τῶν διαφόρων αὐτοκρατόρων καὶ ἐπικρατοῦσε ὁ ἰσχυρότερος καὶ ὁ ἐγγύτερον τῆς Ρώμης εὐρισκόμενος. Τόση μάλιστα σύγχυσις καὶ τόση ταραχὴ ἐπικρατοῦσε εἰς τὸ κράτος, ὥστε μίαν φορὰν καὶ ἡ Σύγκλητος, καὶ ὁ δῆμος τῆς Ρώμης, καὶ οἱ πραιτωριανοί, καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορας. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐκλεχθῆ περισσότεροι ἀπὸ 20 αὐτοκράτορες. Ἡ ταραχώδης αὐτὴ κατάστασις εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διήρκεσεν ἕνα αἰῶνα καὶ ὁ αἰὼν αὐτὸς ὀνομάζεται «αἰὼν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας».

Ἐκ τῆς ἀναρχίας αὐτῆς ὠφελούμενοι οἱ βάρβαροι λαοί, οἱ ὁποῖοι περιεστοίχιζον σχεδὸν τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφρούρητα, εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους καὶ ἐπροξένουν τρομερὰς καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ Γερμανοὶ (Φράγκοι, Ἀλαμανοὶ καὶ ἄλλοι) εἰς τὴν Δύσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ποταμοῦ, καὶ οἱ Πέρσαι εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. Βραδύτερον μία μεγάλη γερμανικὴ φυλὴ, οἱ Γότθοι, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κα-

τέκλυσαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι διέπραξαν τρομερὰς λεηλασίας καὶ φόνους καὶ ἔμπρησμούς. Ἐπὶ τέλους εἰς βάρβαροι οὗτοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ ρωμαϊκῶν στρατῶν. Εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν κατάστασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔθεσε τέρμα ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανός.

43. Ὁ Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ.

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν. Ἐκ τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς βαθμίδος (λέγεται ὅτι ἦτο υἱὸς δούλου), διὰ μόνης τὰς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ διὰ τῶν πολλῶν ἀρετῶν του κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψιστον ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος (281), τὸ ὁποῖον διετήρησεν ὅσον χρόνον ἤθελε καὶ ἔπειτα τὸ παρήτησε.

Ὁ Διοκλητιανός, βλέπων ὅτι τὰ σύνορα τοῦ κράτους του ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων βαρβάρων, κατενόησεν ὅτι ἕνα μόνος ἀνὴρ δὲν ἐπαρκοῦσε εἰς τὴν υπεράσπισιν αὐτῶν. Δι' αὐτὸ προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Μαξιμιανὸν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοῦτον τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχον δὲ τὰς εἰρας τῶν ὁ μὲν Μαξιμιανὸς εἰς Μεδιόλανον, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ ἔτη προσέλαβαν οὗτοι ὡς βοηθοὺς καὶ δύο ἄλλους συνάρχοντας, τὸν Γαλέριον καὶ τὸν Κωνσταντῖον τὸν Χλωρόν. Οἱ δύο οὗτοι τελευταῖοι ὠνομάζοντο *καίσαρες*, ἐνῶ ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανὸς ὠνομάζοντο *αὔγουστοι*. Οἱ τέσσαρες αὐτοὶ ἄρχοντες διεμοίρασαν μεταξύ των τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἠμποροῦσαν εὐκολώτερον νὰ υπερασπίζουσιν τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν βαρβάρων. Ἐν τούτοις ὁ Διοκλητιανὸς παρέμεινεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ οἱ τρεῖς ἄλλοι συνάρχοντες δὲν ἠμποροῦσαν νὰ κάμουν τίποτε ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἄνευ τῶν διαταγῶν αὐτοῦ.

Ὁ καῖσαρ Γαλέριος ἦτο παρὰ πολὺ μοχθηρὸς ἄνθρωπος.

Αὐτὸς παρεκίνησε τὸν Διοκλητιανὸν καὶ διέταξε γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Χιλιάδες Χριστιανῶν τότε ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς ἀσθενήσας παρήτησε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ Σάλωνα τῆς Δαλματίας, ὅπου διήλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου του· ἠνάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ δύο καίσαρες Γαλέριος καὶ Κωνσταντῖος ἀνηγορεύθησαν αὐγούστοι, προσέλαβαν δὲ καὶ δύο καίσαρας, τὸν Σεβήρον καὶ τὸν Μαξιμῖνον. Τότε καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ πρόην αὐγούστου Μαξιμιανοῦ Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του. Τοιούτοτρόπως ὑπῆρχον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἕξ αὐτοκράτορες. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ ἔγινεν αὐγούστος ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος· ἀντὶ δὲ τοῦ Σεβήρου φονευθέντος ὁ Λικίνιος. Ἄλλ' οἱ ἕξ αὐτοὶ αὐτοκράτορες ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν περιορίσθησαν εἰς τέσσαρας καὶ ἦρχον εἰς μὲν τὴν Δύσιν ὁ Μαξέντιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος.

44. Οἱ μεγάλοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἕως ὅτου στερεωθῆ καὶ κατισχύσῃ εἰς τὸν κόσμον εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ ὄχι μόνον πρὸς τὰς παλαιὰς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἀνεξίθρησκος, ἀλλ' ἡ ἀνεξιθρησκεία τῆς αὐτῆ ἀνεφέρετο εἰς θρησκείας ἀνεγνωρισμένας ἔθνῶν πού ὑπετάσσοντο. Ἀλλέως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἦτο θρησκεία ἑνὸς λαοῦ, θρησκεία ἐθνικὴ. Κατ' ἀρχὰς ὁ Χριστιανισμὸς ἐθεωρήθη ὡς μία κοινὴ αἵρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, τοιαύτης δὲ αἵρέσεως ὁπαδοὺς ἐθεώρουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Χριστιανούς πού διέτριβον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἔδειξεν ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ νέον δόγμα. Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ ἔζων χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ συνήρχοντο εἰς μέρη ἀπόκρυφα διὰ νὰ λατρεύσουν τὸν Θεὸν των, ἔγιναν ὑποπτοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένα διαδόσεις,

ὅτι δῆθεν εἰς τὰς κρυφίας συναθροίσεις των συνωμοτοῦσαν ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος. Ἐνεκα τούτου ἡ Ρωμαϊκὴ πολιτεία ἤρρισε νὰ τοὺς καταδιώκῃ. Οἱ Ρωμαῖοι ἄλλως τε αὐτοκράτορες δὲν ἤμποροῦσαν νὰ βλέπουν μὲ καλὸν ὄμμα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι, ἐνῶ αὐτοὶ διέθετον ὅπως ἤθελαν τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων των, ὁ Χριστιανισμὸς ἐκήρυττε τὴν ἰσότητά μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ δούλου, τοῦ ὁποίου τὴν ζωὴν μόνος ὁ Θεὸς ἐξουσιάζει. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν, εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος εἶχεν εἰσαχθῆ καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Κάθε αὐτοκράτωρ, ὅταν ἀπέθνησκεν, ἐκηρύσσεται ὑπὸ τοῦ Συγκλήτου θεὸς καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων ἐθεωρεῖτο ὡς δεῖγμα πίστεως πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως ἠρνοῦντο νὰ λατρεύσουν τοὺς αὐτοκράτορας ὡς θεοὺς, διότι ἡ θρησκεία των ἐκήρυττε τὴν λατρείαν μόνον τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ ἀπηγόρευε κάθε ἀνθρωπολατρείαν.

Διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔγιναν δέκα. Ἐκ τούτων σκληρότερος ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Τὰ βασανιστήρια ἦσαν ἀπανθρωπότατα. Ἐτύλιγον τοὺς Χριστιανούς εἰς δέρματα ἀγρίων θηρίων καὶ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τοὺς σκύλλους διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξουν, ἢ ἄλειφον τὰ σώματά των μὲ πῖσσαν, ἐκρεμοῦσαν ἔπειτα αὐτοὺς εἰς δοκοὺς καὶ τοὺς ἔκαιον. Τότε ἐμαρτύρησαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἐπίσης σκληρότατος ἦτο ὁ τελευταῖος διωγμὸς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ὁ διωγμὸς οὗτος διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη καὶ ὠνομάσθη *ἐποχὴ τῶν μαρτύρων*, διότι χιλιάδες Χριστιανῶν ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Χριστιανοὶ ἐξετίθεντο εἰς τὰ ἀμφιθέατρα καὶ κατεσπαράσσοντο ὑπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων ἐνώπιον πλήθους λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως.

Εἰς ὅλους τοὺς διωγμοὺς οἱ Χριστιανοὶ ἔδειξαν ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν. Καὶ αὐτοὶ πού ἐβασάνιζον τοὺς Χριστιανούς πολλάκις τόσον πολὺ ἐξεπλήττοντο ἀπὸ τὸ θάρρος ἐκείνων, ὥστε ἐκήρυττον ὅτι καὶ οὗτοι εἶναι Χριστιανοὶ καὶ ἀπέθνησκον μαζί μὲ τοὺς Χριστιανούς ὡς μάρτυρες. Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὺς ἔθεσε τέρμα ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

45. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (306—337).— Πόλεμοι αὐτοῦ πρὸς τὸν Μαξέντιον καὶ πρὸς τὸν Δικίνιον.— Ὁ Κωνσταντῖνος μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἑλένης, διεδέχθη δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας καὶ Βρετανίας.

Ὁ Μαξέντιος ὄνειρευόμενος τὴν κατάκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνηα ὁ Κωνσταντῖνος, γαμβρός του ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Φαύστῃ, παρεσκευάζετο εἰς πόλεμον ἐναντίον αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν ἀνίπαλόν του ἐπῆλθεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων, ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος, πρῶτον διότι ὁ στρατός του ἦτο κατὰ πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Μαξεντίου, καὶ δεύτερον διότι ἐπήρχετο ἐναντίον τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς ἱερὰν πόλιν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνησυχίας του ταύτης εἶδεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, μίαν ἡμέραν εἰς τὸν οὐρανὸν ἕνα φωτεινὸν σημεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε σχῆμα σταυροῦ καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐν τούτῳ ἴκα». Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεπλάγη διὰ τὸ σημεῖον αὐτό. Ὅταν ἐπῆλθε νύξ, εἶδεν ἐπίσης εἰς τὸν ὕπνον του τὸν Χριστόν, ὅστις ἐκράτει εἰς χεῖράς του σταυρὸν καὶ τοῦ εἶπε νὰ μεταχειρίζεται τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὡς ὄπλον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως διέταξε τὴν πρωίαν νὰ κατασκευάσουν σημαίαν, ἣ ὁποία ἔφερεν εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κονταρίου σταυροῦ μὲ τὸ μόνγραμμα ΧΡ (=Χριστός). Οὕτω λοιπὸν κατεσκευάσθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ σημαία, ἣ ὁποία ὠνομάσθη *λάβαρρον* καὶ ἣ ὁποία διήγειρε μεγάλον ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι πολυάριθμοι εὗρισκοντο εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου.

Προηγουμένου τοῦ λαβάρου ὁ Κωνσταντῖνος ὤρμησε μὲ θάρρος κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Ἐξῶθεν τῆς Ῥώμης συνάπτεται μάχη φονικὴ. Ὁ Μαξέντιος νικᾶται καὶ φεύγων πίπτει εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν καὶ πνίγεται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κωνσταντῖνος μετέβη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ αὐγουστος τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος καὶ ἐτέλεσε τοὺς γάμους τοῦ μὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντίαν. Ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ λαμπρὰ κατὰ τοῦ Μαξεντίου νίκη του ὠφείλετο εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ἐξέδωκεν εἰς τὸ Μεδιόλανον ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Λικίνιον διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατεπαύετο πᾶς διωγμὸς κατὰ τῶν

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Χριστιανῶν καὶ ἀπενέμετο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ νέα θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ὑπέστη τρομεροὺς διωγμούς, τώρα διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Κωνσταντίνου ἐξησφαλίσθη καὶ ἐστερεώθη.

Ὁ Λικίνιος, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, κατέβαλε διὰ πολέμου τὸν Μαξιμῖνον ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ τοῦ ἀρπάσῃ χώρας τινάς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔμεινε μόνος ἄρχων εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἐβασίλευε μόνος ὁ Κωνσταντῖνος. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Λικίνιον. Κατατροπώσας δὲ καὶ αὐτὸν ἔμεινε μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ διαφοροτρόπως ἐπροστάτευσε τοὺς Χριστιανούς.

46. Ἀγρεις τοῦ Ἀρειοῦ.—*Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.*—*Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*—*Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.*

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἀρειος, ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, θέλων νὰ δώσῃ μᾶλλον μονοθεϊκὸν χαρακτῆρα εἰς τὸν

Χριστιανισμόν, ἐδίδασκειν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο τέλειος ἐν Τριάδι θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, τὸ τελειότατον ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἡ αἴρεσις αὕτη τοῦ Ἀρείου προσεῖλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐπροκάλεσε μακρὰς συζητήσεις καὶ διαμάχας εἰς τὸ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ φέρῃ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνεκάλεσε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς κληρικοὺς εἰς σύνοδον διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τοῦ ζητήματος. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος», συνῆλθε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ 318 Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατεδίκασεν αὕτη σχεδὸν παμψηφεί τὴν αἴρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μέχρι τοῦ 8ου ἄρθρου. Ἐθεσπίσθη δὲ διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος θεός, ὡς ὁ Πατήρ.

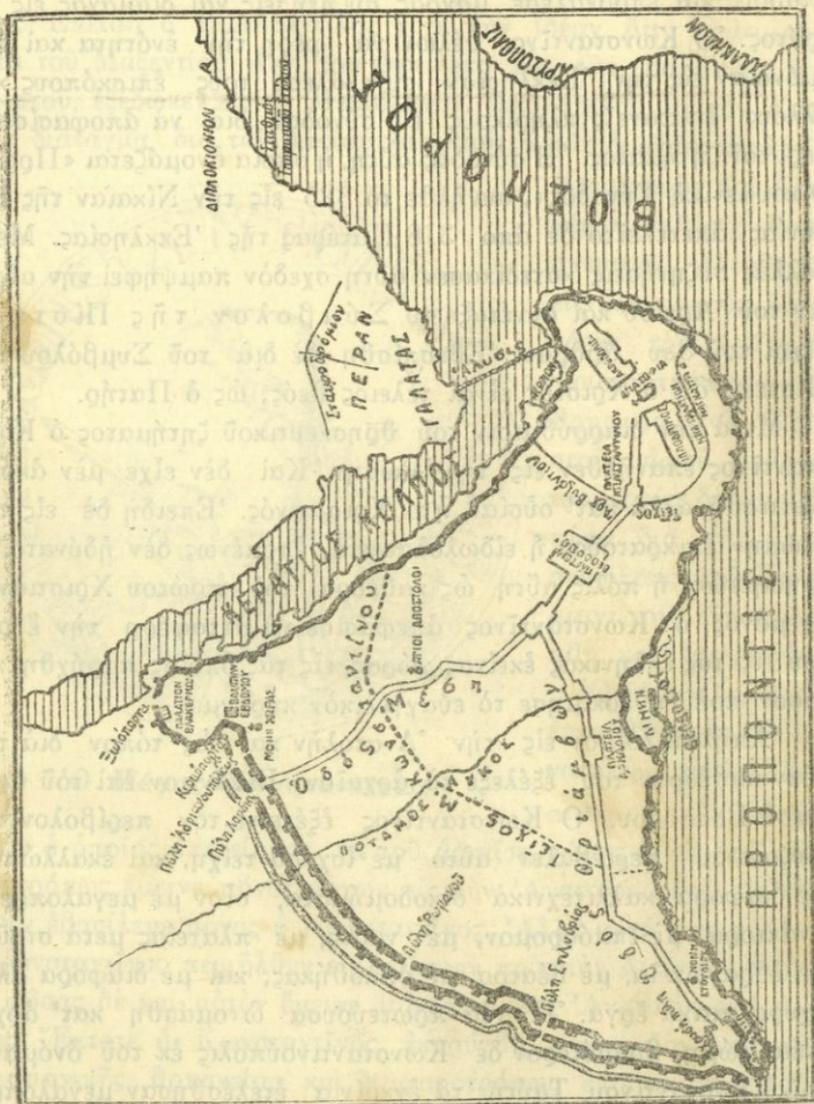
Μετὰ τὴν διαρρῦθμιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ὁ Κωνσταντῖνος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη βαπτισθῆ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο Χριστιανός. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἐπικρατοῦσε ἡ εἰδωλολατρεία, ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἡ πόλις αὕτη ὡς καθέδρα τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ ἡγεμόνος, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν του εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκεῖνας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας παρήχθη καὶ τόσον πολὺ ἠὺδοκίμησε τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα.

Ἀπῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὡς τόπον διὰ τὴν νέαν καθέδραν του ἐξέλεξε τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξέτεινε τὸν περίβολον τοῦ Βυζαντίου, περιέβαλεν αὐτὸ μὲ ἰσχυρὰ τεῖχη, καὶ ἐκαλλώπισε μὲ διάφορα καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα, οἷον μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, μὲ ἱππόδρομον, μὲ ναοὺς, μὲ πλατείας μετὰ σιωῶν, μὲ ὑδραγωγεῖα, μὲ θέατρα, μὲ ὀπλοθήκας, καὶ μὲ διάφορα ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα. Ἡ νέα πρωτεύουσα ὀνομάσθη κατ' ἀρχὰς Νέα Ῥώμη, βραδύτερον δὲ Κωνσταντινούπολις ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου. Ταύτης τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τὴν 11 Μαΐου 330.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὴν νέαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους του, ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσεβὴς Ἐλένη, ἐπορεύθη εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεύνας ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ

τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ὁ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Τὸ 337 ὁ Κωνσταντῖνος εὐρισκόμενος εἰς τὴν Βιθυνίαν ἤσθέ-

Ἡ Κωνσταντινούπολις.

νησε, προαισθανθεὶς δὲ τὸν θάνατόν του ἐβαπίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἀπέθανε δὲ τὴν 21 Μαΐου τοῦ 337. Ὁ νεκρὸς του μετεκομίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ

ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ Κωνσταντῖνος ὠνομάσθη Μέγας ὡς ἐγκαινιάσας νέαν περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. ὑπὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ὡσαύτως μεταξὺ τῶν ἁγίων κατετάχθη καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Ἑλένη, καὶ τῶν δύο δὲ τὴν μνήμην ἐορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία τὴν 21 Μαΐου,

47. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου—Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361—363).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος πρὶν ἀποθάνῃ διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς του Κωνσταντῖνον τὸν Β', Κώνσταντα, καὶ Κωνσταντινὸν καὶ εἰς τοὺς δύο ἀνεψιούς του Δαλμάτιον, καὶ Ἀννιβαλιανόν. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐξερράγη στρατιωτικὴ στάσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν καὶ ὁ Δαλμάτιος καὶ ὁ Ἀννιβαλιανὸς καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πλάγιοι συγγενεῖς τοῦ Κωνσταντίνου, βραδύτερον δὲ ἐφονεύθησαν καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Κώνστας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε, καὶ περιεσώθη ἕνας μόνον συγγενῆς του, ὁ Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε συμαθητὰς τὸν Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μελετήσῃ τὰ ἀρχαῖα ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἶχε θαυμάσει τὸ ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μεγαλεῖον, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν παραχθῆ τὰ συγγράμματα ταῦτα. Διὰ τοῦτο, ὅταν κατόπιν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἐπεχείρησε νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ὅλοι ὅμως αἱ προσπάθειαι τοῦ ἐναυάγησαν. Διὰ τὰς ἀντιχριστιανικὰς του αὐτὰς ἐνεργείας ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὴν ἀνορθωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευματος θὰ ἐπανήρχετο καὶ ὁ παλαιὸς λαμπρὸς ἑλληνικὸς αἰὼν μὲ ὅλα τὰ μεγαλουργὰ κατορθώματά του. Ἀλλ' ὡς εἶπομεν, ὅλοι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἐναυάγησαν. Ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶχεν ἐκπνεύσει πρὸ πολλοῦ· τοῦναντίον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο θεμελιωμένη ἐπὶ βάσεως ἀσαλεύτου. Τοῦτο συνησθάνθη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος ὅταν μετὰ διετῆ βασιλείαν ἀπέθνησκε πολέμων κατὰ τῶν Περσῶν λέγεται ὅτι ἀνεφώνησε «Νενίκακας με, Χριστέ».

48. *Ἰοβιανός, Οὐαλετιανός Α, Οὐάλης.— Μετανάστευσις τῶν Ἑθνῶν.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς κληρονόμος τοῦ θρόνου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Ἰοβιανός, ἀνώτερος ἀξιωματικός. Ὁ Ἰοβιανός κατήργησε τὰ διατάγματα ποὺ εἶχεν ἐκδώσει ὁ Ἰουλιανός ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας καὶ ἀνεκίηρυξε καὶ πάλιν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγου μηνῶν ἀπέθανεν ὁ Ἰοβιανός καὶ ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Οὐαλετιανός Α'. Οὗτος προσέλαβεν ὡς συνάρχοννα τὸν ἀδελφόν του Οὐάλεντα καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὴν κυβέρνησιν τῆς Δύσεως, ἔχων τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Μεδιόλανον.

Ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Οὐάλης, ἤρχισεν ἡ λεγόμενη *Μετανάστευσις τῶν Ἑθνῶν*, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀφορμὴ μεγάλων μεταβολῶν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Αἰῖοι τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν ἔγιναν οἱ Οὐῖνοι.

Οἱ Οὐῖνοι ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀπαίσιοι κατὰ τὴν μορφήν. Ἐτρωγον κρέας ὠμόν, ἐφοροῦσαν δέρματα ζώων, ἦσαν δὲ τρομεροὶ καὶ ἄγριοι πολεμισταί. Ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς βορείου Ἀσίας, ὅπου ἔζων βίον νομαδικόν, διεπέρισαν τὸν Βόλγαν ποταμὸν τὸ 374 καὶ εἰσέπεσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν τρόμον, προσέβαλαν δὲ τὸ μέγα κράτος τῶν Γότθων, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Οἱ Γότθοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς καὶ διηροῦντο εἰς δύο κλάδους, τοὺς Ὀστρογότθους καὶ τοὺς Βησιγότθους. Πρώτους προσέβαλαν οἱ Οὐῖνοι τοὺς Ὀστρογότθους, οἱ ὁποῖοι καταδιωκόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Ἐπειτα προσέβαλαν τοὺς Βησιγότθους. Οἱ Βησιγότθοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Οὐάλεντα τὴν ἄδεια νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ὡς ὑπήκοοι. Ὁ Οὐάλης ἐπέτρεψε τοῦτο εἰς τοὺς Βησιγότθους καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς κατοικίας εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔπαρχοι τόσον πολὺ τοὺς ἐπίεζον, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ Βησιγότθοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην λεηλατοῦντες τὰς πόλεις καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς κατοίκους. Ὁ

Ουάλης ἔξεστράτευσε κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ ἐφρονεύθη. Ἄντ' αὐτοῦ ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς ὁ ἰκανώτατος στρατηγὸς Θεοδόσιος.

49. Θεοδόσιος Α' (379—395)

Ὁ Θεοδόσιος Α', ὁ ὁποῖος ἐπονομάζεται Μέγας, ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ συνετὸς καὶ δραστήριος. Ἄμα παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐφρόντισε κατὰ πρῶτον ν' ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βησιγότθων. Ἐπειτα ἀπὸ τετραετείς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τοὺς Βησιγότθους, ἐπέτρεψεν ὅμως εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ κράτος του ὡς ὑπήκοοι.

Ὁ Ουάλης ἦτο Ἀρειανὸς καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπικρατοῦσε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἀρειανισμὸς. Ὁ Θεοδόσιος ἦτο ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας. Δι' αὐτὸ κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τὸν Ἀρειανὸν Δημόφιλον καὶ ἀνεβίβασε τὸν ὀρθόδοξον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, τὸν ἐπονομαζόμενον θεολόγον, ὁ ὁποῖος διέπρεπεν ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς. Νέος αἰρετικὸς ἀνεφάνη τότε, ὁ Μακεδόσιος, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣ ὁποία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως προσθέσασα τέσσαρα ἄρθρα. Διὰ τῶν ἄρθρων τούτων ἐπεκυρώθη ὡς δόγμα ἡ θεότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Θεοδόσιος συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος τὸ 392 ἐκλείσθησαν οἱ ναοὶ καὶ τὰ μαντεῖα τῶν ἐθνικῶν καὶ κατηργήθη καθ' ὅλοκληρίαν ἡ εἰδωλολατρία. Κατηργήθησαν ἐπίσης οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Θεοδόσιος ἔγινεν ὁ μέγας θεμελιωτὴς καὶ ἰδρυτὴς τοῦ χριστιανισμοῦ. Τότε ὅμως οἱ Χριστιανοὶ παρακινούμενοι ὑπὸ φανατικῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων κατέστρεψαν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἀγάλματα.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ διὰ τοῦ Θεοδοσίου ἀνέκτησε τὴν εὐρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἡ Δύσις ἐσαλεύετο ὑπὸ φοβερᾶς ἀναρχίας. Ὁ Θεοδόσιος ἐστρατεῖσας δύο φορὰς εἰς τὴν Δύσιν κατέπνιξε τὴν ἀναρχίαν, κατέβαλε τοὺς διαφόρους στασιαστάς, καὶ τέλος ἤνωσεν ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του (395).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἠσθένησεν εἰς τὸ Μεδιόλανον καὶ ἀπέθανεν (395). Πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱούς του, καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν ἔδωκεν εἰς τὸν μεγαλειότερον υἱόν του, τὸν Ἀρκάδιον, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον, τὸν Ὀνώριον. Ἡ διαίρεσις αὕτη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους παρέμεινε ὀριστική.

Ἐκ τῶν δύο τούτων κρατῶν τὸ μὲν Ἀνατολικὸν διετηρήθη περισσότερα ἀπὸ χίλια ἔτη, ἀνῆλθεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς μεγάλην ἀκμήν, καὶ ὑπῆρξε κατὰ τὸν μεσαίωνα τὸ μεγαλειότερον καὶ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τοῦ κόσμου, τὸ δὲ Δυτικὸν διετηρήθη μόνον ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα. Διάφοροι βάρβαροι λαοὶ εἰσέβαλαν εἰς αὐτὸ ἐκ διαφόρων μερῶν, τὸ ἐληλάτουν καὶ τὸ κατέστρεφον. Τέλος τὸ 474 κατελύθη ὀριστικῶς τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπὶ τῶν ἔρειπίων αὐτοῦ ἰδρῦθησαν διάφορα βαρβαρικὰ βασίλεια.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

50. Ἰδρυσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.—Κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ.

Ἡ σύστασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἤρχισεν, ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἥτοι ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τῆς αυτοκρατορικῆς ἑδρας εἰς τὸ Βυζάντιον (330), ἀλλ' ἡ ὑπαρξις αὐτοῦ ὡς κράτους ἰδιαιτέρου καὶ αὐτοτελοῦς χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου ὀριστικῶς ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἥτοι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου Α' (395). Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἦτο κράτος Ῥωμαϊκόν, διότι ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς αὐτοῦ ἦτο Ῥωμαϊκός καὶ ἐπίσημος γλῶσσα ἦ ἢ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο τὰ δημόσια ἔγγραφα, ἦτο ἢ λατινική. Κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἦτο ἑλληνικόν, διότι ὅλαι αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι τὸ ἀποτελοῦσαν, ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ εἶχαν ἐξελληνισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἢ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὠμιλοῦσεν ὁ λαός, ἦτο ἢ ἑλληνική, καὶ ἢ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων ἦτο ἐπίσης ἢ ἑλληνική. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν τὸ Ἀνα-

πολικὸν τοῦτο, ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποιψιν ἔγινε καθαρῶς ἑλληνικόν, τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα μετὰ Χριστόν.

51. Ὁ Ἀρκαδῖος (395—408). — Μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Βησιγότθων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πρῶτος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ἀρκαδῖος, υἱὸς Θεοδοσίου τοῦ Α'. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀρκαδίου ὑπῆρξεν ἀθλία καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου οἱ Βησιγότθοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνακηρύξαντες ἀρχηγὸν τὸν μόλις εἰκοσαετῆ Ἀλάριχον ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Κατέστρεψαν τὸν περίφημον ναὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔφθασαν μέγρι τῆς Ὀλυμπίας καὶ κατέστρεψαν τὰ περισσότερα τῶν ἱερῶν αὐτῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Ἐνῶ δὲ ἡ ἐλεεινὴ αὐτῆ τοῦ Ἀρκαδίου δὲν ἔλαβε κανὲν μέτρον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομέων, ὁ γενναῖος Στελίων, ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ὀνωρίου, ὅταν ἔμαθε τὰς ἐν Ἑλλάδι τρομερὰς καταστροφὰς ἦλθεν ἀπρόσκλητος μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Βησιγότθους.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἤκμασεν ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπ' αὐτοῦ ἐπῆλθε σύγκρουσις μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὑπῆρξε δὲ μαθητὴς τοῦ περιφήμου ἐθνικοῦ ρήτορος Λιβανίου. Ὅταν ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του ἐδικηγόρει κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἔπειτα βαπτισθεὶς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὡς ἱεροκήρυξ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐγοήτευε κυριολεκτικῶς τοὺς ἀκροατὰς του, καὶ ὄχι μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ Ἑβραῖοι καὶ εἰδωλολάτραι προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν. Διὰ τὴν μελίρρυτον εὐγλωτίαν του ἐπωνομάσθη Χρυσόστομος.

Ὅταν ἐχῆρευσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ λαὸς μὲ μίαν φωνὴν ἐκάλεσαν

εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας τὸν μέγιστον τῶν ρητόρων τῆς χριστιανωσύνης. Σύνοδος δὲ ἀρχιερέων προσεκλήθη καὶ ἐχειροτόνησε τὸν Χρυσόστομον ἀρχιεπίσκοπον Κων)πόλεως.

Ὁ Χρυσόστομος ἦτο ἀνὴρ αὐστηροτάτων ἠθῶν. Αἴφνης ὁμοῦς εὐρέθη ἐν μέσῳ γενικῆς παραλυσίας καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας καὶ αὐτοῦ τοῦ κλήρου. Πρὸ ταύτης καταστάσεως δὲν ἠμποροῦσε νὰ σιωπήσῃ. Ἐθεώρησε δὲ καθήκον του νὰ κτυπήσῃ τὰ κακὰ αὐτὰ ἀδιαφορῶν διὰ τὰς συνεπείας, καὶ μὲ ἀτρόμητον παρρησίαν ἤρχισε νὰ καυτηριάξῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν κακοήθειαν τῶν κληρικῶν, τὴν ἀκολασίαν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας, καὶ τὴν τρυφηλότητα τῆς βασιλικῆς αὐλῆς. Ὅσοι ἐμαστιγώθησαν μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Χρυσόστομου ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ μάλιστα ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία. Ἔνεκα τούτου ὁ Χρυσόστομος ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου. Ὁ λαὸς ὁμοῦς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηγέρθη, καὶ ἀπήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ποιμένου του. Ὁ Χρυσόστομος ἀνεκλήθη. Μειῶν ὀλίγα ὁμοῦς ἔτη κατεβιβάσθη καὶ πάλιν ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἀπήχθη ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, πᾶσα δὲ ἀπόπειρα ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ κατεστάλη διὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐξορίαν ἀπέθανεν ὁ Χρυσόστομος.

27-4-29 52. **Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς — Πουλχερία καὶ Μαρκιανός.**

Τὸν Ἀρκαδίον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεοδόσιος Β' (408—450), ὁ ὁποῖος ἐπονομάζεται Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάππον του Θεοδόσιον τὸν Μέγαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεοδόσιος Β' ἦτο ἀνήλικος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ ἀδελφή του Πουλχερία. Ὅταν ἐνηλικιώθη ὁ Θεοδόσιος ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἀθηναΐδα, θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου, ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη καὶ ὠνομάσθη Εὐδοκία.

Ἡ Εὐδοκία εἶχε μεγάλην παιδείαν, πολλὰ δὲ ὠφελήθη ἀπὸ αὐτὴν ἡ Ἑλλάς. Ἡ Εὐδοκία εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ κάποιαν ἐπίσημον θέσιν. Ἡ Εὐδοκία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἰδρυθῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Πανδιδακτήριον ἦτοι Πανεπιστήμιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ νομικὴ.

Μετὰ τὸν Θεοδοσίον Β' ἀποθανόντα ἄτεκνον ἐβασίλευσεν ἐν Ἰδίῳ ὀνόματι ἡ ἀδελφή του Πουλχερία, ἡ ὁποία ἔλαβε σύζυγον τὸν Μαρκιανόν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μαρκιανοῦ εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἀπενεμήθη ἡ προσωνομία τοῦ πατριάρχου.

53. Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας (527—565).

Μετὰ τὸν Μαρκιανὸν ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διάφοροι αὐτοκράτορες ὅχι πολλοῦ λόγου ἄξιοι. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰουστινιανός, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἔσοχωτέρους αὐτοκράτορας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του μὲ ἔσοχα πολεμικὰ καὶ εἰρηρικὰ ἔργα· εἶχε δὲ συνεργάτας ἄνδρας ἐπιφανεῖς, τοὺς δύο μεγάλους στρατηγούς Βελισάριον καὶ Ναρσήν, τὸν διαπρεπέστατον νομομαθῆ Τριβωνιανόν, καὶ τοὺς μεγαλοφθεῖς ἀρχιτέκτονας Ἰσίδωρον καὶ Ἀνθέμιον. Μέγα ὄνομα ἀπέκτησεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα.

Ἡ Θεοδώρα κατήγετο ἀπὸ γονεῖς εὐτελεστάτους. Ὁ πατήρ της ἦτο ἀρκτοτρόφος, αὐτὴ δὲ χορεύτρια. Ἔχασε πολὺ μικρὰ τὸν πατέρα της καὶ τὴν μητέρα της, καὶ ἐπειδὴ ἔμεινε χωρὶς προστασίαν, ἔζησε τὸν νεανικὸν της βίον πολὺ ἄτακτον. Κατόπιν ὅμως μετεμελήθη καὶ ἔζη βίον ἔντιμον ἐργαζομένη ξένας ἐργασίας. Μίαν ἡμέραν τὴν εἶδεν ὁ Ἰουστινιανὸς πρὶν ἀκόμη γίνῃ αὐτοκράτωρ· τόσον δὲ πολὺ ἐθέληθη ἀπὸ τὸ ἐξαίσιον κάλλος της, ὥστε τὴν ἔλαβε σύζυγον. Οὕτω λοιπὸν ἡ πτωχὴ καὶ ἀπροστάτευτος κόρη εὐνοηθεῖσα ὑπὸ τῆς τύχης ἔγινε βασίλισσα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν τότε λαμπρότερον θρόνον τῆς οἰκουμένης. Ἄμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐξευγενίσθη ἠθικῶς καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος καὶ πιστὴ συνεργάτις τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις. Ἡ Θεοδώρα εἶχε πολλὰς καὶ μεγάλας ἀρετάς· ἦτο εὐφροεστάτη· εἶχε θέλησιν ἰσχυρὰν καὶ καταπληκτικὴν διαύγειαν πνεύματος. Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Θεοδώρας ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ χωρὶς τὴν Θεοδώραν. Ἡ μεγάλη ἀξία τῆς Θεοδώρας ἐδειχθῆ εἰς τὴν *Στάβλιν τοῦ Νίκα*.

Στάσις τοῦ Νίκα.—Εἰς τὸν Ἰπλόδρομον τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως διηγωνίζοντο πάντοτε δύο αντίζηλοι φατρίαί, οἱ *Πράσινοι* καὶ οἱ *Γαλάσιοι*. Ὀνομάζοντο δὲ οὕτω ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς τῶν ἄρματηλατῶν. Ἐκ τῆς ἀντιζηλίας τῶν δύο τούτων φατριῶν ἔξε-
 ράγη τὸ 532 σφοδρὰ στάσις, ἣ ὁποία ἐστράφη ἐναντίον τοῦ αὐ-
 τοκράτορος. Οἱ στασιασταί, μὲ τοὺς ὁποίους ἠνώθη καὶ τὸ πλεῖ-
 στον μέρος τῶν κατοίκων, διασκορπισθέντες εἰς ὅλην τὴν πόλιν
 ἐπυρπόλησαν διάφορα μέρη αὐτῆς καὶ ἰδίως δημόσια κτίρια, με-
 ταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸν ὁποῖον
 εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἐγέμισαν τὴν πόλιν
 ἀπὸ σφαγᾶς. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφοβή-
 θη καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγη ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν. Αὐτὴ ἦτο καὶ
 ἡ γνώμη τῶν ὑπουργῶν του. Ἄλλ' ἡ τολμηρὰ Θεοδώρα ἀντε-
 τάχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς φυγῆς καὶ μὲ βασιλικὴν μεγαλοπρέ-
 πειαν ὠμίλησεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν εἰπούσα ἐν τέλει. « Ἐκεῖνος ποὺ
 ἐκυβέρνησε τὸν κόσμον ἤμπορεῖ νὰ δεχθῆ τὸν θάνατον, ἀλλ' ὄχι
 τὴν φυγὴν. Καλὸν ἐντάφιον εἶναι ἡ βασιλεία ». Οἱ λόγοι τῆς Θεοδώ-
 ρας ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς τότε ἔδωκεν ἐντο-
 λὴν εἰς τὸ στρατηγὸν Βελισάριον νὰ καταπνίξῃ τὴν στάσιν μὲ κάθε
 μέσον. Καὶ ἀληθῶς ὁ Βελισάριος, ἀφοῦ κατόρθωσε πρῶτον νὰ
 διαιρέσῃ τοὺς στασιαστάς, ἐπέπεσεν ἔπειτα ἐναντίον αὐτῶν καὶ
 ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν, φονεύσας εἰς μίαν ἡμέραν 30 000
 καὶ ἀπαλλάξας οὕτω τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὸν μέγιστον κίνδυνον.
 Ἡ στάσις αὕτη ὠνομάσθη *Στάσις τοῦ Νίκα* ἀπὸ τὸ σύνθημα
 τῶν στασιαστῶν *Νίκα*.

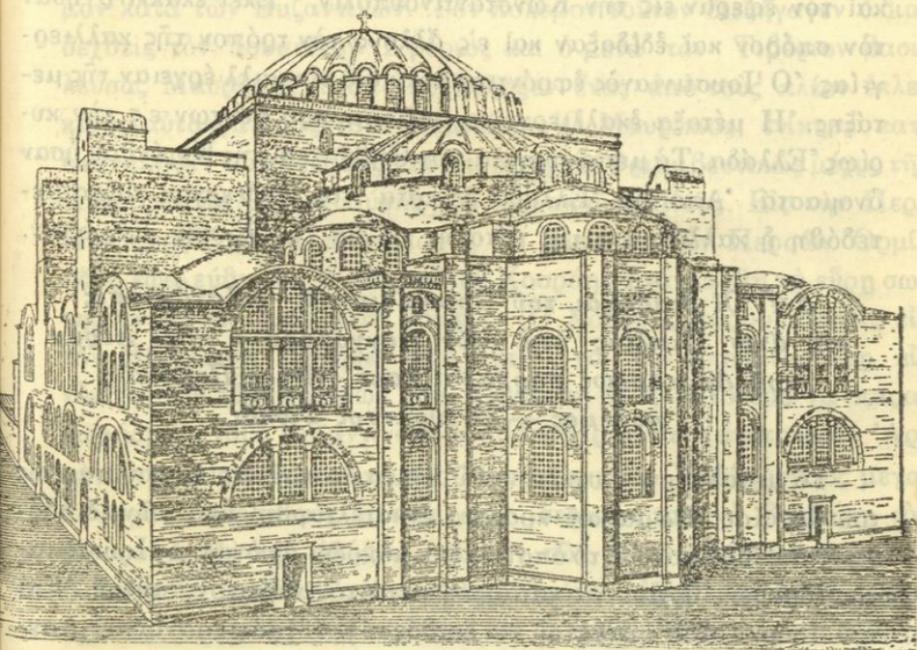
Πόλεμοι.—Ὁ Ἰουστινιανὸς, ὅταν ἀνέβῃ εἰς τὸν θρόνον, εἶχε
 συλλάβει τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὴν παλαιὰν ρωμαϊκὴν
 αὐτοκρατορίαν. Τώρα λοιπὸν ποὺ ἐξησφαλίσθη εἰς τὸν θρόνον ἔ-
 βαλεν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησεν ἐναντίον
 τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδῆλων. Ὁ Βελισάριος ἐκστρατεύσας ἐναν-
 τίον τῶν Βανδῆλων κατενίκησεν αὐτούς, κατέλυσε τὸ κράτος
 αὐτῶν καὶ τὰς χώρας των προσήρτησεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρα-
 τορίαν, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν Γελλίμερον ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς
 τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστρεψε τὰ ὄπλα κα-
 τὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογόθων. Ὁ Βελισάριος ἐπελθὼν μετὰ στρα-
 τοῦ κατενίκησε καὶ τοὺς Ὀστρογόθους, ἔφερεν εἰς τὴν Κων)πολιν
 τοὺς βασιλικούς θησαυρούς καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ὀστρογόθων
 Οὐτίγιν. Κατόπιν ὁ Βελισάριος ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν καὶ

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς κατέκτησε καὶ τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔπειτα ἀπὸ εἰκοσαετείς ἀγῶνας ἐπέτυχε νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν κράτος ἀνακτήσας τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, προσέτι δὲ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδώ, τὴν Κορσικὴν καὶ ὄχι μικρὸν μέρος τῆς Ἰσπανίας.

Νομοθεσία.—Ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ἡ κωδικοποίησις ἧτοι ἡ συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν νόμων τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν βον αἰῶνα μεγάλη σύγχυσις ἐπικρατοῦσεν εἰς τὴν νομοθεσίαν· ἄλλοι ἀπὸ τοὺς νόμους ἀνέτρεχον εἰς τὴν δημοκρατικὴν ἐποχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἄλλοι ἐξεδόθησαν ὑπὸ αὐτοκρατόρων εἰδωλολατρῶν καὶ ἄλλοι ὑπὸ αὐτοκρατόρων Χριστιανῶν. Δὲν ἤξευρε κανεὶς πῶτοι νόμοι ἰσχύουν καὶ ποῖοι ἦσαν κατηγορημένοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἄρῃ τὴν σύγχυσιν αὐτήν. Τὸ μέγα καὶ δύσκολον αὐτὸ ἔργον τὸ ἀνέθεσεν εἰς μίαν ἐπιτροπὴν νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ διασήμου νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέλεξε ὅλους τοὺς νόμους, ἀπῆλειψε τὰ ἀπηρεχαιώμενα μέρη, ἀπῆλειψεν ἐπίσης ἢ συνεβίβασε τὰς ἀντιφάσεις καὶ κατέταξεν αὐτοὺς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καὶ μὲ τοὺς ἀρμόζοντας τίτλους, ἀπῆρτισε δὲ τρεῖς νομικὰς συλλογὰς, τὸν *Κώδικα*, τοὺς *Πανδέκτας* καὶ τὰς *Εἰσηγήσεις*. Αἱ Εἰσηγήσεις ἦσαν προωρισμέναι νὰ διδάσκωνται εἰς τὰς νομικὰς σχολὰς καὶ νὰ προπαρασκευάζουν τοὺς φοιτητὰς διὰ τὴν μελέτην τοῦ *Κώδικος* καὶ τῶν *Πανδεκτῶν*. Αἱ τρεῖς αὐταὶ νομικαὶ συλλογαὶ μὲ τοὺς κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκδοθέντας νόμους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται *Νεαραί*, ἀποτελοῦν τὸ *Ἰουστινιάνειον Δίκαιον*· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου ἐμορφώθη κατόπιν ἡ ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ σπουδάζεται εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, λέγεται δὲ *ρωμαϊκὸν δίκαιον*.

Κτίσματα.—Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐστόλισε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ διάφορα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, λουτρῶνας, νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ναοὺς. Τὸ καλλίτερον ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὁ περιφημώτατος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ ὁποῖος συνήθως λέγεται ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ ναὸς οὗτος

ἔκτισθη κατὰ τὸ σχέδιον τῶν μεγαλοφυῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ δῶνυμος ναός, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ ὁποῖος ἐπυροπόληθη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Διὰ τὸν ναὸν αὐτὸν εἰργάζοντο ἐπὶ ἕξ ἔτη χιλιάδες ἐργάται καὶ ἐξωδεύθησαν διὰ τὸ κτίριον καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τριακόσια ἑκατομμύρια χρυσαῖ δραχμαί. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, οἱ θόλοι καὶ τὰ ἡμιθόλια ἐστολίζοντο μὲ μεγάλας πολυχρώμους ψηφιδωτὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι ἐπιχρισμένα δι' ἀσβέστου. Ἡ Ἁγία Σοφία δὲν εἶχε μόνον μοναδικὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν οὔτε ἀπλῶς θρησκευ-

Ἡ Ἁγία Σοφία.

τικὴν σπουδαιότητα· ἀλλ' εἶχε καὶ ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες προσήχοντο εἰς τὸν Θεὸν μὲ κατάνυξιν, ὅταν ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσουν ἐκστρατείας. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες, ὅταν ἐπέστρεφον νικηταί, μετέβαινον ἐν θριάμβῳ διὰ νὰ ψάλουν τὸν νικητήριον ὕμνον εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ἀφοῦ περιῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον, δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ τὸ ἰδεώδες σύμβολον τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὰς ἐλπίδας

καὶ μὲ τὰ ὄνειρα αὐτῶν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ γίνουσι ὅλοι ἐλεύθεροι καὶ θὰ ἀποτελοῦν ἕνα κράτος ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον.

Ἐμπόριον-βιομηχανία.— Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπροστάτευσεν πολὺ τὸ ἔμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ μέταξα δὲν ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπρομηθεύοντο τὴν μέταξαν ἀπὸ τὴν Κίαν· ἀλλ' ἡ μεταφορὰ ἐστοίχιζε πολὺ ἀκριβὰ. Οἱ Κινέζοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐξαγωγήν ὧν μεταξοσκώληκος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε δύο μοναχοὺς εἰς τὴν Κίαν. Ἐκεῖ οὗτοι ἔμαθαν πῶς καλλιεργεῖται ἡ μέταξα. Ὅταν δὲ ἔφυγον, ἔκρυψαν ἐντὸς ράβδων ἕκαστος σπόρον μεταξοσκώληκος καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐκαλλιέργησαν τὸν σπόρον καὶ ἐδίδαξαν καὶ εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν πολὺ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετᾶξης. Ἡ μέταξα ἐκαλλιεργεῖτο ἀπὸ τότε πρὸ πάντων εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τὰ μεταξοργεῖα τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἦσαν ὀνομαστά. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δὲ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα μετεδόθη ἡ καλλιέργεια τῆς μετᾶξης καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

54. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.— Κατάκτησις τῆς ἄνω Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων.— Οἱ πέραν τοῦ Δουνάβεως βάρβαροι λαοί.— Νέος Περσικὸς πόλεμος.— Ὁ τύραννος Φωκᾶς.

Τὸ μεγαλοργὸν σχέδιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ περὶ ἀνασυστάσεως τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν διαδόχων του. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον διὰ μακρῶν ἀγώνων ὁ Ἰουστινιανὸς ἵδρυσεν, ἤρχισεν νὰ καταρρέῃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β', ἀνεπιου καὶ διαδόχου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἱ Λογγοβάρδοι, ἔθνος γερμανικόν, κατέλαβαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν Λογγοβαρδικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Παντιάν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ μέση Ἰταλία ἀπεσπάθη ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἡ δὲ κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου περιορίσθη εἰς μόνην τὴν κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος βάρβαροι λαοί, οἱ Σλαῦνοι, οἱ ὁποῖοι κατέβησαν ἀπὸ βορρᾶ, καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἄβαροι, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Περὶ τῶν Βουλγάρων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Οἱ Ἄβαροι ἦσαν ὁμόφυλοι μὲ τοὺς Οὐννοὺς, ἦλθαν δὲ ἀπὸ

τὰ βάρη τῆς Ἀσίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰῶνος· ἀφοῦ δὲ ὑπέταξαν τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας Σλαύους καὶ Βουλγάρους ἴδρυσαν μέγαλον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς σημερινῆς Βιέννης. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν ὠνομάζετο Χαγάνος. Οἱ Ἄβαροι μὲ τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς αὐτοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους διαβαίνοντες τὸν Δούναβιν ἔκαμον καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται πολλάκις ἐξετείνοντο καὶ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανήρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸν πόλεμον τοῦτον διεξήγαγεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰουστίνον Τιβέριος καὶ ὁ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας Μαυρίκιος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἐκλεκτοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Πέρσας καὶ ἐπροχώρησε θριαμβευτικῶς μέχρι τῆς Κτησιφῶντος, πρωτεύουσας τοῦ περσικοῦ κράτους. Εἰς τὴν Περσίαν ἐξεργράγη τότε ἐπανάστασις. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ὅρμισδας ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χοσρόης ἠναγκάσθη νὰ εὔρη σωτηρίαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν ἔδαφος. Ὁ Χοσρόης παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Μαυρίκιον ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, ὑπεσχέθη δὲ ἀντὶ τούτου νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν Περσαρμενίαν (ἀνατολικὴν Ἀρμενίαν) καὶ τὰ ἀνατολικά τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Μαυρίκιος μεγαλοψύχως φερόμενος διέταξε τὸν στρατὸν του νὰ βοηθήσῃ τὸν Χοσρόην. Μὲ τὴν βοήθειαν λοιπὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὁ Χοσρόης κατέλαβε τὸν πατρικὸν θρόνον, ἐξετέλεσε δὲ τὰς ὑποσχέσεις του πρὸς τὸν Μαυρίκιον καὶ διετέλεσε φίλος ἀφωσιωμένος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Κατόπιν ὁ Μαυρίκιος ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων, οἱ ὅποιοι ἐληλάτουν τὰς βορείους χώρας τοῦ κράτους του καὶ ἀπώθησεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς μεγάλης του αὐστηρότητος ὁ στρατὸς του ἐστασίασεν. Ὁ Μαυρίκιος, ὁ λαμπρὸς αὐτὸς αὐτοκράτωρ, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του· ἀνέβη δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐκατόνταρχος Φωκᾶς, ἕνας ἀπὸ τοὺς χειρίστους αὐτοκράτορας, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔπαθε τὰ πάνδεινα. Οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλαῦοι ἐπανελάβαν τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν εἰς τὰς

ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἐπαρχίας τοῦ κράτους, Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Β' μετὰ τὴν πρόφασιν ὅτι ἠθέλε νὰ ἐκδικηθῆ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του καὶ εὐεργέτου του Μαυρικίου κατέλαβε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ κατόπιν εἰσώρμησεν εἰς τὴν Συρίαν. Ὁ ἄθλιος Φωκάς ἀπεδείχθη ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξ αἰτίας του ἐξετέθη τὸ κράτος. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσσαν διέπρατε φόνους κατὰ τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν καὶ πολιτῶν. Τέλος ὁ λαὸς ἐπαναστατήσας ἐξεθρόνισε καὶ ἐφόνευσεν τὸν ὄμον τοῦτον τύραννον καὶ ἀνεκήριξεν αὐτοκράτορα τὸν Ἡράκλειον.

55. Ἡράκλειος (610—641).

Ὁ Ἡράκλειος ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους καὶ μεγαλοφυστέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ μὲν διοίκησις τοῦ κράτους εὐρίσκετο εἰς τελείαν παραλυσίαν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ ἦσαν ἐντελῶς κατεστραμμένα. Προσέτι δὲ καὶ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἀπειλοῦσαν τὸ κράτος. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἔκαμον ἐπιδρομὰς οἱ Ἄβαροι. Εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν βασιλέα των Χοσρόην Β' εἶχαν κυριεύσει τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἀπὸ τὴν Συρίαν εἰσέβαλαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐληλάτησαν αὐτὴν φρικωδῶς, ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔσφαξαν τοὺς πλείστους ἐκ τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἤγμαλλώτισαν, καὶ ἀπήγαγον καὶ τὸν Τιμιον Σαυρόν. Ἐπειτα ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐνῶ ἄλλη Περσικὴ στρατιὰ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ φθάσασα μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστρατοπέδευσεν ἐκεῖ.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων εὐρισκόμενος ὁ Ἡράκλειος ἐζήτησε νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ τὸν Χοσρόην Β'. Ἀλλ' ὁ υπερήφανος μονάρχης τῶν Περσῶν ἀπέροισεν ὑβριστικῶς τὰς προτάσεις τοῦ Ἡρακλείου, αὐτός, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ μετὰ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Μαυρικίου ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του. Τότε ὁ Ἡράκλειος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν. Μετὰ τοὺς πενιχροτάτους πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου, μετὰ τὰ χρήματα τῶν

ναῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὰ ὅποια ἐδανείσθη, καὶ μὲ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, τὰ ὅποια μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ κλήρου ἔλαβε καὶ μετεποίησεν εἰς νομίσματα, ἐτοίμασε στρατὸν καὶ στόλον. Θέλων δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του, συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων· προσέει δὲ ἵνα διαρέσῃ τοὺς Σλαῦους ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους ἐπέτρεψεν εἰς τὰς σλαυϊκὰς φυλάς, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Κροάτας, νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν ἄνω Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν).

Ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ τῶν Περσῶν προσέλαβε θρησκευτικὸν χαρακτήρα, διότι ὁ Χοσρόης εἶχεν ὀρκισθῆ νὰ μὴ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον πρὶν ἀναγκάσῃ αὐτὸν καὶ τὸν λαὸν του ν' ἀρνηθοῦν Χριστὸν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἥλιον.

Ὅταν ἐπήρχετο κατὰ τῶν πολεμίων ὁ Ἡράκλειος, μετέβη πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πεσὼν πρηνῆς ἔμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ προσηυχήθη. Ἐπειτα ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγκινήσεως λαβὼν τὴν εἰκόνα τοῦ

Ὁ Ἡράκλειος.

Χριστοῦ ἐπορεύθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐπεβίβάσθη μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ δὲν ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν στρατοπευδευμένοι ἀπέναντι, εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Τὸ τοιοῦτον ἀπαιτοῦσε στρατὸν μεγάλον καὶ ἰσχυρόν. Ἄλλ' ἐπλευσεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς.

Ἄσιας καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας. Ἠρξισε δὲ ἀμέσως τὰς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν Περσικῶν φρουρῶν καὶ μὲ μικρὰς μάχας διῆλθεν ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὴν Χαλκηδὸνα, βλέποντες ὅτι ἠπειλοῦντο τὰ νῶτά των, ὤρμησαν κατὰ τοῦ Ἡρακλείου.

Ὁ Ἡράκλειος παρέσυρε τοὺς πολεμίους εἰς μίαν πολὺ κατὰλληλον θέσιν ὅχι μακρὰν τῶν Ἀρμενικῶν συνόρων, ἐκεῖ δὲ συνάψας μάχην τοὺς ἐνίκησεν ὀλοσχερῶς. Ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης αὐτῆς νίκης τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ὅτι οἱ Πέρσαι ἐξεκένωσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν,

Ἡ νικηφόρος στρατιὰ ἔμεινεν εἰς τὸν Πόντον. Ὁ Ἡράκλειος ἐπανῆλθε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα. Ἐπειτὰ ἀπὸ ὀλίγων ἔπλευσεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὸν στρατόν του, καὶ ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τῆς Ἀρμενίας, τὴν ὁποίαν προσεῖλκε πρὸς τὸ μέρος του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠνάγκασε τὸν Χοσρόην Β' νὰ φύγῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους του. Ὁ Χοσρόης τότε διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀβάρων.

Ὁ ἄπιστος Χαγᾶνος διέρρηξε τὴν εἰρήνην πού εἶχε κάμει μετὰ τὸν Ἡράκλειον, καὶ μὲ 80 χιλιάδας ἄνδρας ἦλθε καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Χαγᾶνος εἰδοποίησεν ἀγερώχως τοὺς πολιορκουμένους νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ ὁ καθένας λάβῃ μίαν ἐνδυμασίαν καὶ μιᾶς ἡμέρας τροφήν. Ἀλλῶως, εἶπε, τότε μόνον θὰ σωθοῦν, ὅταν γίνουν πτηνὰ καὶ πετάξουν ἢ ψάρια καὶ πλεύσουν.

Οἱ πολιορκούμενοι, ἀφοῦ προσῆλθαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἕξ ὕψους βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν μέχρις ἐσχάτων. Ματαίως ὁ Χαγᾶνος ἐπιχειρεῖ πολλὰς ἐφόδους κατὰ τῆς πόλεως. Ὅλοι ἀποτυγχάνουν. Ὁ Χαγᾶνος γίνεται ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἀπειλὰς λύει τὴν πολιορκίαν καὶ φεύγει.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπέδωκαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος. Διὰ τοῦτο τὴν ἰδίαν νύκτα πού ἠλευθερώθη ἡ πόλις ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως προσήλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας πὺν ἦτο εἰς τὰς Βλαχέρονας (συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ ὄρθιος ἔψαλε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Μὲ τὸν ὕμνον τοῦτον ἐξέφραζε τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὴν ὑπέρομαχον στρατηγὸν Θεοτόκον. Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, ὅστις καὶ *Χαιρετισμοὶ* λέγεται, ψάλλεται μέχρι σήμερον ὀλόκληρος εἰς τοὺς ναοὺς τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ὁνομάσθη δὲ Ἀκάθιστος, διότι, ὅταν ἐψάλλετο, ὅλοι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἐστέκοντο ὄρθιοι.

Ἐπίσης καὶ οἱ Πέρσαι ἐνικήθησαν κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ Ἡράκλειου· κατακουρασμένοι δὲ ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἐπανεστίατησαν ἐναντίον τοῦ Χοσροῦ καὶ ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σιρόην. Ὁ Χοσρόης συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Σιροῦ. Ὁ δὲ Σιρόης συνμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον καὶ ἔδωκεν ὁ ἴσω εἰς αὐτὸν ὄλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσει ὁ πατήρ του, καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Ἡράκλειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος φέρων εἰς τὸν ὄμὸν του τὸν Τίμιον Σταυρόν τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γαλγοθά τὴν 14 Σεπτεμβρίου 629. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἑορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία μας.

Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ μερικὸ ἔτη ἄεφάνη ἐκ τῆς Ἀραβικῆς χειρσονήσου νέος ἐχθρὸς φοβερώτατος, οἱ Ἀραβες. Ὁ Ἡράκλειος ἐξστράτευσεν ἐναντίαν τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν, ἀλλὰ δὲν κτώρθωσε τίποτε. Ἀπέθανε δὲ τὸ 641.

56. Ἀραβες — Μωάμεθ — Ἰσλαμισμός.

Οἱ Ἀραβες ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατοικοῦσαν τὴν ὀνομαζομένην Ἀραβικὴν χειρσονήσον· ἐθεώρουν δὲ ὡς γενάρχη των τὸν Ἰσμαήλ, υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἄγαρ. Δι' αὐτὸ καὶ Ἰσμαηλίται καὶ Ἀγαρηνοὶ ὀνομάζονται.

Εἰς τὴν Μέκκαν ὑπῆρχεν ἕνας ναὸς, ὀνομαζόμενος «ναὸς τῆς Καάβας», ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κυριώτερον ἐθνικὸν ἱερόν τῶν Ἀράβων. Τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ τούτου οἱ Ἀραβες τὴν ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων κατ' ἀρχὴς δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἀβραάμ. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμως κατήνησεν

εις πολυθειάν και κτισματολατρείαν. Οί Ἄραβες ἀπέκτησαν ιστορικὴν σημασίαν κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα μετὰ Χριστόν, ὅποτε ἐνεφανίσθη ὡς προφήτης ὁ Μωάμεθ και ἐκήρυξε τὴν νέαν θρησκείαν του.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571. Κατ' ἀρχὰς ἔγινε βοσκός. Κατόπιν εἰσηλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς πλουσίας χήρας, ὀνόματι Χαδισδᾶς και ἐστελλετο ὑπ' αὐτῆς κατ' ἔτος μεκαρβάνιον εἰς τὴν Συρίαν. Εἰς τὴν Συρίαν ὁ Μωάμεθ συνεδέθη με κάποιον Χριστιανὸν μοναχὸν και με κάποιον Ἰουδαῖον ραββῖνον, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ἔμαθε τὰ τῆς θρησκείας των. Τέλος ἡ Χαδισδᾶ τὸν ἔλαβε σιζυγον. Τοιουτοτρόπως ὁ Μωάμεθ ἔγινε πλούσιος και ἐπεδόθη ἀπὸ τότε εἰς θρησκευτικὰς μελέτας. Κατ' ἔτος ἀπεσύρετο εἰς ἓνα ὄρος, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Μέκκας, ἐν τῷ μέσῳ δὲ γυμνῶν και καυστικῶν βράχων ἐνήστευε και προσηύχετο. Ἦτο πλέον τεσσαράκοντα ἐτῶν. Μίαν ἡμέραν εἶδεν ἓνα ὄραμα ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ἓνα ὑπερφυῆς ὄν—βραδυτέρον τὸ ὠνόμασαν ἄγγελον Γαβριήλ—και τοῦ εἶπε *Κήρυξε*. Ἀπὸ τότε ὁ Μωάμεθ ἐφανιάζετο τὸν ἑαυτὸν του ὡς προφήτην.

Ἡ Ἀραβία ἦτο τότε παραδεδομένη εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε κάμει μεγάλην ἐντύπωσιν τὸ μεγαλιῶν τοῦ χριστιανικοῦ και ἰουδαϊκοῦ δόγματος περὶ τοῦ ἐνὸς θεοῦ ἀπεφάσισε νὰ θραύσῃ τὰ εἰδῶλα τῆς πατρίδος του και νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τοῦ Ἀβραάμ ἤτοι εἰς τὴν πίστιν εἰς ἓνα θεόν. Διὰ νὰ δώσῃ δὲ μεγαλείτερον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἰσχυρίσθη ὅτι ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

Κατὰ τὸ ἔτος 611 ἀπεκάλυψε τὸ νέον δόγμα του εἰς τὴν σύζυγόν του, εἰς τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλῆν, και εἰς τὸν φίλον του και κατόπιν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου πενθερόν του Ἀβοῦ Βεκίρ, οἱ ὁποῖοι και ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Μωάμεθ δημοσίᾳ ἐκήρυξε τὸν ἑαυτὸν ὡς προφήτην και ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ τὸ θρησκευμά του, ἐχλενάσθη ἀπὸ τοὺς Μεκκανοὺς και κατεδιώχθη δι' αὐτὸ δὲ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ με ὀλίγους ὄπαδούς του ἀπὸ τὴν Μέκκαν και κατέφυγεν εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴν Μεδινάν. Ἡ φυγὴ αὕτη, ἡ ὁποία συνέβη τὸ 622, ὀνομάζεται *Ἐγίρα*, εἶναι δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν Μωαμεθανῶν. Ἀπὸ τὴν Μεδινάν ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε διὰ τῆς σπά-

πης νὰ διαδώσῃ τὸ νέον δόγμα του εἰς ὅλην τὴν Ἀραβίαν. Ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε πέριξ του ἀρκετὰς δυνάμεις, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν τὸ 630. Τότε ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀραβας ὡς προφήτης.

Ὁ Ἰσλαμισμός.— Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὀνομάζεται Ἰσλάμ, ἤτοι ἀφροσίωσις εἰς τὸν Θεόν, οἱ δὲ ὄπαδοὶ αὐτοῦ λέγονται Μουσλίμ ἢ Μοισουλμάνοι, ἤτοι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν.

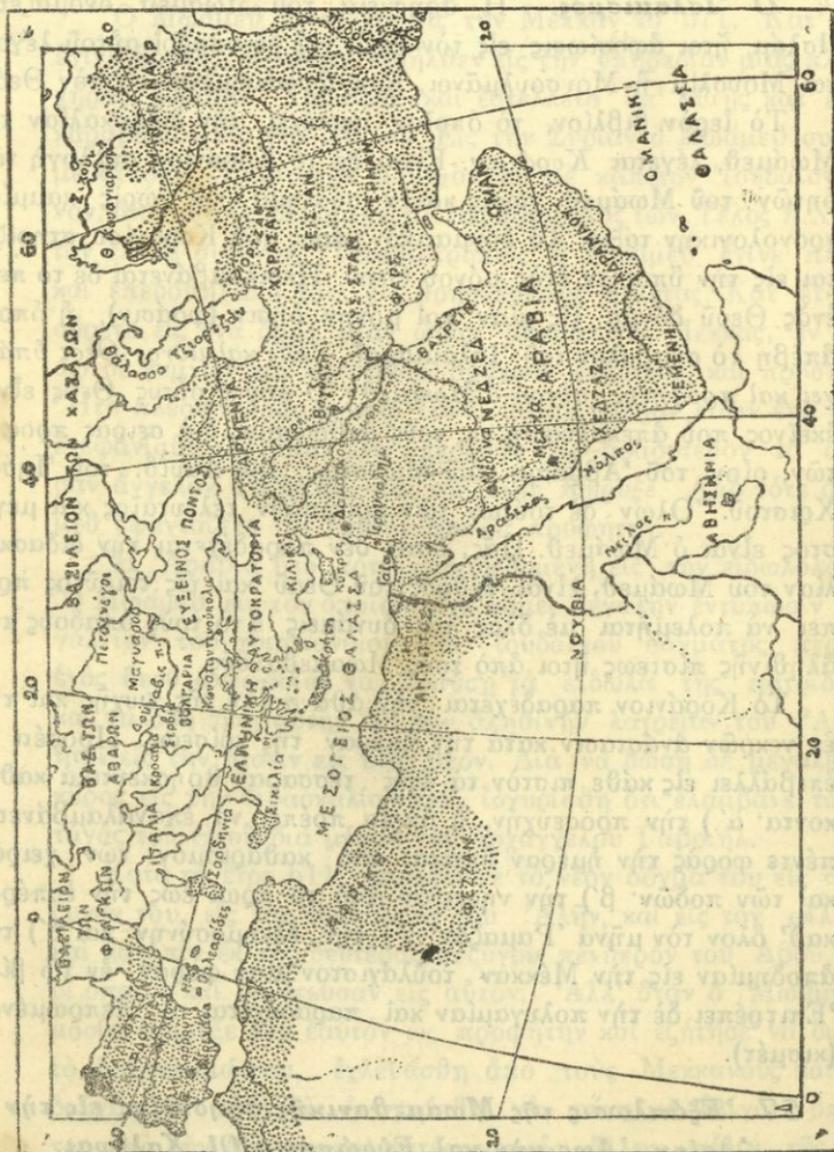
Τὸ ἱερὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, λέγεται *Κοράνιον*. Εἶναι δὲ τὸ Κοράνιον συλλογὴ τῶν ῥητῶν τοῦ Μωάμεθ χωρὶς κανὲν σύστημα καὶ χωρὶς καμμίαν χρονολογικὴν τάξιν. Τὸ δογματικὸν μέρος τοῦ Κορανίου στηρίζεται εἰς τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς μόνου Θεοῦ. Περιλαμβάνεται δὲ τὸ περὶ ἑνὸς Θεοῦ δόγμα εἰς μίαν καὶ μόνην ῥῆσιν (φράσιν), ἡ ὁποία ἀπέβη τὸ σύμβολον τοῦ Ἰσλαμισμού, «*Εἷς καὶ μόνος Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ*». Ὁ μόνος οὗτος Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ σειρᾶς προφητῶν, οἷον τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δαυὶδ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅλων δὲ τούτων τῶν προφητῶν τελευταῖος καὶ μέγιστος εἶναι ὁ Μωάμεθ. Πᾶς, ὅστις δὲν παραδέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ πολεμῆται μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις ἀπὸ τοὺς ὄπαδους τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἤτοι ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς.

Τὸ Κοράνιον παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Προσέει δὲ ἐπιβάλλει εἰς κάθε πιστὸν τὰ ἑξῆς τέσσαρα θρησκευτικὰ καθήκοντα· α') τὴν προσευχὴν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται πέντε φορὰς τὴν ἡμέραν ἔπειτα ἀπὸ καθαρισμὸν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν· β') τὴν νηστείαν ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως τὴν ἑσπέραν καθ' ὅλον τὸν μῆνα Ῥαμαζάν· γ') τὴν ἐλεημοσύνην καὶ δ') τὴν ἀποδημίαν εἰς τὴν Μέκκαν τοῦλάχιστον μίαν φορὰν ἔν τῷ βίῳ. Ἐπιτρέπει δὲ τὴν πολυγαμίαν καὶ παραδέχεται τὸ πεπρωμένον (κισμέτ).

57. Ἐξάπλωσις τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην. — Οἱ Χαλιφαι.

Ὁ Μωάμεθ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ ξίφος ἵδρυσεν κράτος θρησκευτικὸν συνάμα καὶ πολιτικόν. Οἱ ἄρχοντες τοῦ κράτους

αὐτοῦ ὠνομάσθησαν *χαλίφαι*, ἦτοι διάδοχοι, ὡς διαδεχθέντες τὸν Μωάμεθ ὄχι ὡς προφήτην, διότι κατὰ τὴν πίσιν τῶν Μωαμεθανῶν ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν προφητῶν, ἀλλ'

Χάρτης τῶν Ἀραβικῶν κατακτησέων.

ὡς ἄρχοντα τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους, τοῦ ἰδρυθέντος διὰ τῆς θρησκείας.

Πρῶτος χαλίφης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἀνεκηρύχθη

ὁ Ἄβου Βεκίρ, πενθερός τοῦ Μωάμεθ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του. Ὁ Ἄβου Βεκίρ ἐσύναξε τὸς ἕως τότε διὰ τοῦ στόματος φερομένας διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπετελέσθη τὸ Κοράνιον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄβου Βεκίρ ἔγινε χαλίφης ὁ Ὠμάρ (634—644), ὁ ἐπιφανέστατος ἀπὸ ὅλους τοὺς χαλίφας καὶ ὁ ἀληθῆς ἰδρυτὴς τοῦ ἀπεράντου Ἀραβικοῦ κράτους. Ὁ Ὠμάρ κατέκτησε τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Προσέτι δὲ κατέλυσε τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ἔλαμεν ὅλην τὴν Περσίαν μωαμεθανικήν.

Ἐπὶ τῶν κατόπιν χαλιφῶν οἱ Ἀραβες κατέκτησαν καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν· διαβάντες δὲ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτᾶρ κατέκτησαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἴδρυσαν ἀπεραντὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀραβίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῶν Πυρηναίων ὄρεων πρὸς δυσμὰς. Ἔδρα τῆς χαλιφείας κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Μεδινά, ἔπειτα ἡ Δαμασκός, καὶ τελευταῖον τὸ Βαγδάσιον.

58. Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος — Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. — Οἱ Βούλγαροι.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος (668—685). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Ἀραβες διαπλεύσαντες μὲ μεγάλον στόλον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα ἤλθαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (672—679)· ἀλλ' ὁ γενναῖος Πωγωνᾶτος ἀπέκρουσεν ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων καὶ κατὰ τὸ 7ον ἔτος κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον μὲ τὸ καλούμενον ὑγρὸν πῦρ. Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐφεῦρεν ὁ Καλίνικος, Ἕλλην μηχανικὸς ἐκ τῆς Συρίας, ἦτο δὲ τοῦτο μίγμα διαφόρων ἐμπροσητικῶν ὑλῶν καὶ εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος· τὸ ἔρριπτον δὲ ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων διὰ σωλήνων. Οἱ Ἀραβες ὑποστάντες τρομακτικὰς ζημίας ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθουν.

Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Πωγωνάτου ἔσωσεν ὄχι μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς. Ἄν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ μόνον προπύργιον τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, κανεὶς πλέον δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Μωαμεθανούς νὰ ἐκχειλίσουν

ὡς χείμαρρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔπεμψαν πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ συγχαροῦν τὸν Πωγωνᾶτον διὰ τὸ μέγα κατόρθωμά του.

Οἱ Βούλγαροι, βάρβαρος λαὸς, τουρκικῆς καταγωγῆς, κατοικοῦσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς χώρας τὰς κειμένας παρὰ τὸν Βόλγαν ποταμὸν καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἦδη πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς πέρας τοῦ Δουνάβεως χώρας. Ἀπὸ ἐκεῖ δέ, ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως βυζαντινὰς χώρας. Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὑπέκυψαν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ἀβάρων ἀλλὰ τὸ 635 ἐπανεστάτησαν καὶ ἀπεινάξαν τὸν ζυγὸν τῶν Ἀβάρων. Εἰς τοὺς Βουλγάρους τούτους ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνᾶτος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώραν, ἣ ὁποία κεῖται μετοξὺ τοῦ Αἴμου, τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Σερβίας καὶ ἣ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτῶν ὠνομάσθη Βουλγαρία, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ζοῦν ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ ἐμποδίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλαύων. Ἄλλ' εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατοικοῦσαν διάφορα σλαυικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον πολιτισμένα. Μὲ τὰς σλαυικὰς αὐτὰς φυλάς ἀναμιχθέντες οἱ Βούλγαροι παρέλαβον ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν γλῶσσάν των, λησμονήσαντες τὴν ἰδικήν των, καὶ ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνας ἐξεσλαυίσθησαν ἐντελῶς καὶ σήμερον παρουσιάζονται καὶ αὐτοὶ ὡς Σλαῦοι. Βραδύτερον εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Βουλγάρων ἐπέδρασε πολὺ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας οἱ Βούλγαροι παρέλαβον καὶ τὸν χριστιανισμόν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τὸ Βυζαντινὸν κράτος διέτρεξε καὶ πάλιν μέγαν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸ ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Λέων ὁ Ἰσαυρὸς, ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ. Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἕξιστόρησιν τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, λέγομεν ὀλίγα περὶ τῆς μεταμορφώσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα καὶ περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν 6ον καὶ 7ον αἰῶνα.

59. Ἐξελληνισμὸς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ἦτοι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου ἐπῆλθεν ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπειδὴ ὅλα αἱ δυνάμεις αὐτῆς συγκεντροῦνται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτοι εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, δι' αὐτὸ ὀνομάζεται αὕτη Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἢ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀφίνει τοὺς ρωμαϊκοὺς τίτλους καὶ προσλαμβάνει τὴν ἑλληνικὴν προσωνυμίαν «πιστὸς ἐν Θεῷ βασιλεὺς». Πρὸς τοῦτοις ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀναγνωρίζεται ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Ὅλοι οἱ νόμοι καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲν ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία νὰ ὀνομάζεται ἐπίσημως «αὐτοκρατορία Ρωμαίων» καὶ οἱ κάτοικοι νὰ ὀνομάζονται «Ρωμαῖοι» καὶ οἱ βασιλεῖς «αὐτοκράτορες τῶν Ρωμαίων»· ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ρωμαῖοι ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἔχει ἀπλῶς πολιτικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ἐθνολογικὴν. Ρωμαῖοι ὀνομάζοντο οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ὀνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲ ἓνα ὄνομα Λατῖνοι ἢ Φράγκοι· Ἕλληνες δὲ κυρίως ὀνομάζοντο οἱ ἐθνικοὶ, οἱ εἰδωλολάτραι. Μόλις κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὸ ὄνομα Ἕλληνες ἀποκτῶ τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ὑπηκόους του Ἕλληνας.

60. Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν V' καὶ Z' αἰῶνα.

α') Ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν.— Ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος ἀπειλεῖτο ἀπὸ τὰ ἰθαγενῆ τακτικὰ τάγματα καὶ ἀπὸ ἀλλοδαποὺς ἀτάκτους μισθοφόρους. Ὁ ἰθαγενὴς τακτικὸς στρατὸς δὲν συνεχροτεῖτο διὰ στρατολογίας ἀμέσου, ὅπως γίνεται σήμερον παρ' ἡμῖν. Οἱ εὐπορώτεροι ἐκ τῶν κατοίκων δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν αὐτοπροσώπως εἰς τὸν στρατόν· ἠμποροῦσαν νὰ βάλουν ἀνικαταστάτην. Ἐπίσης οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ ὅσοι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπειδὴ

δὲ τότε ἐπικρατοῦσαν ἐσφαλμέναι θρησκευτικαὶ δοξασίαι, καθὼς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι ἐδείκνυον ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δι' αὐτὸ πολὺ ὀλίγοι ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας καὶ μεσαίας κοινωνικὰς τάξεις ἐπεδίδοντο εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν οἱ γεωργοὶ διὰ τὸ μὴ ἐλαττωθῆ ἢ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέοντο στενῶς αἱ πρόσοδοι τοῦ δημοσίου ταμείου. Κατετάσσοντο λοιπὸν εἰς τὸν στρατὸν α') οἱ πτωχότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, β') οἱ κάτοικοι τῶν ὄρειων ἐπαρχιῶν, τῶν ὁποίων ἡ εἰσφορὰ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πολὺ μικρά, καὶ γ') οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὰ κτήματα εἶχον ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τῶν βαρβάρων.

Ἐν τούτοις παρατασσόμενος εἰς τὰς μάχας κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἦτο κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς στρατοὺς τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦσαν ἓνα ὄχλον καὶ τίποτε περισσότερον.

Ἡ ναυικὴ δύναμις τοῦ κράτους ἦτο καλλίτερον διωργανωμένη. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε τοὺς πολυαριθμοτέρους καὶ δεξιωτέρους ναύτας τῆς οἰκουμένης καὶ μὲ αὐτοὺς παρεσκευάζετο στόλους, οἱ ὅποιοι πολλάκις θαλασσοκρατοῦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον.

β') *Ἐμπόριον—Βιομηχανία.* — Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἀφθόνους δημοσίας προσόδους. Εἰς τοῦτο ἐκτὸς τῆς γεωργίας συντελοῦσε καὶ ἡ ἀκμάζουσα ἐμπορία καὶ βιομηχανία. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τότε τὸ μέγιστον καὶ κυριώτατον ἐμπορεῖον τῆς οἰκουμένης. Ἦτο κυρίαρχος τῆς Μεσογείου.

Τὸ ἐμπόριον τῶν προϊόντων τῶν μακρινῶν χωρῶν ἐνηργεῖτο διαβιβαστικῶς. Οὕτω λόγου χάριν ἡ μέταξα, ἡ ὁποία ἐξήγετο εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Κίνα, μετεβιβάζετο εἰς τὴν Περσίαν. Εἰς τὰς μεθοριακὰς πόλεις ὑπῆρχον πρὸς τοῦτο Βυζαντινοὶ ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι ἠγόραζον ὅλην σχεδὸν τὴν προμήθειαν τῶν καραβανίων. Ἀπὸ τὸ ἀγορασθὲν ποσὸν ἓνα μέρος ἐκράτει τὸ δημόσιον καὶ ἐξ αὐτοῦ κατεσκευάζοντο εἰς τὰ ἐργοστάσια τοῦ κράτους τὰ πολύτιμα ἐνδύματα ποῦ ἐχρησίμευον διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐδίδοτο εἰς

τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν. Ἄλλ' οἱ συχνοὶ πόλεμοι πρὸς τὴν Περσίαν ἔφερον μεγάλας δυσκολίας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς· δι' αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανός, καθὼς προεῖπαμεν, κατώρθωσε διὰ δύο μοναχῶν νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Κίναν ὠάρια μεταξοσκωλήκων καὶ ἐντὸς ὀλίγου διὰ τῆς σηροτροφίας ἠοίχθησαν νέοι πόροι εἰς τὴν βυζαντινὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα παρήγετο ποσὸν μετάξης πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο πού εἰσήγετο ἄλλοτε ἔξωθεν.

Ἡ βιομηχανία εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπέκειτο εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Οἱ ἐπιτηδευματῖαι ἦσαν διηρημένοι εἰς συντεχνίας. Ὑπῆρχον κανονισμοὶ διὰ τὰ ἡμερομίσθια, διὰ τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τὴν παραδοχὴν τῶν μελῶν. Ὅλαι αἱ συντεχνίαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως.

γ). *Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος.*— Ἡ βασιλεία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποτελεῖ σπουδαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Μὲ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσχημαίσθη μία νέα ἐστία ἑλληνικῆς μορφώσεως. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἰδρύθησαν βιβλιοθῆκαι καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια. Καὶ ἦτο μὲν ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἡ λατινικὴ, ἀλλ', ὅπως προεῖπαμεν (σ. 66), γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, γλῶσσα τῶν σχολείων ἦτο ἡ ἑλληνικὴ. Ἄν καὶ ἦσαν Ῥωμαῖοι οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες, ἐν τούτοις καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ὑπολλήλους ὠμιλοῦσαν ἑλληνικὰ καὶ κατεγίνοντο μὲ κάποιαν ἐπίδειξιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Αἱ Ἀθῆναι παρέμειναν τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐπειτα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἔρχεται ἡ Ἀλεξάνδρεια. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπρωτοστάτει εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἡ Ἀντιόχεια, ὅπου ὑπῆρχεν ἐπιφανὴς σχολὴ ἱστορικὴ.

Διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη εἰς τὸν κόσμον ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Χριστιανῶν, ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι, ἐχρημάτισαν μαθηταὶ ἐθνικῶν σοφιστῶν (ρητόρων) καὶ ἐνέκνησαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρήχθησαν ἀξιόλογα ἐπικά ἔργα. Ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Πατέρας εὐδοκίμησεν εἰς τὴν ποίησιν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους πού ἐπηκολούθησαν ὕστερον ἀπὸ τὸ Μέγαν Κωνσταντιῖνον παρημελήθη· ἀνῆλθε δὲ καὶ πάλιν εἰς περιωπὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τοῦ Προκοπίου. Ὁ Προκόπιος ἔγραψεν ἱστορικὰ ἔργα περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τοὺς Βιζυθίους εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ πρὸς τοὺς Ὀστρογόθους εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὰ ὁποῖα ἔργα εἶναι τὰ κάλλιστα ἀπὸ ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν περίοδον.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἔλαβε καὶ πάλιν μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ σοφιστικὴ (σοφιστικὴ ὠνομάζετο τότε ἢ ρητορικὴ) πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ διδάσκαλοι τῆς σοφιστικῆς ἀνεγίνωσκον τοὺς ὠραίους λόγους των ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς ἀνελάμβανον νὰ ἐγκωμιάσουν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐπιτρόπων του μὲ λόγους γεμάτους ἀπὸ κολακείαν. Διάσημοι σοφισταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξαν ὁ Λιβάνιος, ὁ Θεμιστιος καὶ ὁ Ἰμέριος.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς παρήχθη ἓνα νέον λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄγνωστον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορεία. Οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἀναδειχθοῦν ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς κορυφαίους τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν τέχνην τοῦ λέγειν. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπαδεύθησαν εἰς τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Καὶ ὅπως οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς μετεχειρίζοντο τὴν ρητορικὴν εἰς τὰς ἐπιδείξεις των, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Χριστιανοὶ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐμόρφωσαν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ρητορείαν καὶ ἀνήγαγον αὐτὴν εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα. Ἐπιφανέστατοι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων ὑπῆρξαν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου, οἱ ἐπίσκοποι Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, καὶ ὁ μέγιστος ἐξ ὅλων Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἓνα νέον εἶδος

ποιήσεως, ἡ ἐκκλησιαστικῇ λυρική ποίησις, ἡ ὁποία κατὰ τὸν
ς' καὶ Ζ' αἰῶνα ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Κατὰ
τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ποιήσεως ταύτης οἱ ποιηταὶ δὲν
ἀκολουθοῦσαν τοὺς κανόνας τῆς ποιήσεως; τῆς βασιζομένης εἰς
τὰς μακρὰς καὶ τὰς βραχεῖας συλλαβὰς. Ἦδη κατὰ τοὺς ρωμαϊ-
κοὺς χρόνους ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα εἶχε χάσει τὴν λεπτὴν διά-
κρισιν τῶν βραχειῶν καὶ μακρῶν συλλαβῶν. Τὰ νέα φωνήεντα
δὲν εἶνε πλέον οὔτε μακρὰ, οὔτε βραχεὰ εἰς τὴν προφορὰν. Οἱ
ποιηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως στηρίζονται εἰς τὸν ἀριθ-
μὸν τῶν συλλαβῶν καὶ εἰς τὸν τόνον τῶν λέξεων καὶ πρὸ πάν-
των εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὁποία συνώδευε τὰ ποιήματα. Τὰ ποιή-
ματα ταῦτα, τὰ ὁποία ἐψάλλοντο — καὶ ψάλλονται ἀκόμη με-
ρικὰ — εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὀνομάζονται συνήθεις ὕμνοι, οἱ δὲ
ποιηταὶ ὕμνογράφοι. Ὁ ἡμέγιστος ἐκ τῶν ὕμνογράφων ἦτο ὁ
Ρωμανὸς ὁ ἐπονομαζόμενος *Μελωδός*. Κάθε Ἕλλην γνωρίζει
τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ θαυμασίου ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ εἰς
τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Παρθένος σήμερον

τὸν ὑπερούσιον τίκτει

καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον

τῶ ἀπροσίτῳ προσάγει.

Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων

δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρων

ὁδοιποροῦσι.

Δι' ὑμᾶς γὰρ ἐγενήθη

παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων θεός.

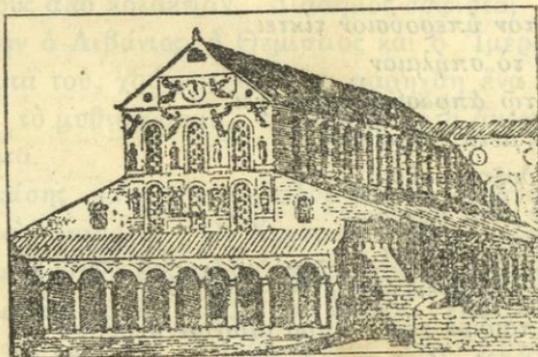
Ἐπίσης ἕξοχος ὕμνογράφος ὑπῆρξεν ὁ Σέργιος, πατριάρχης
Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐποίησε τὸν καλούμενον *Ἀκάθι*
στον ὕμνον.

δ') *Ἡ τέχνη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος.* — *Ἡ ἀρχι-
τεκτονική.* — Ἡ λυζαντινὴ τέχνη ἀρχίζει κυρίως ἀφ' οἴτου
ὁ Μέγας Κωνσταντῆος; ἔκαμε πρωτεύουσαν τῆς ρωμαϊκῆς
αὐτοκρατορίας τὸ Βυζάντιον. Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶ-
ναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ Κωνσταντινούπολις
καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ καθ' ὅλον τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα ἐστο-
λίσθη μὲ καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα καὶ μὲ διάφορα ἐξωραϊστικά

ἔργα. Ἐκ τῶν λαμπρῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρεν ὁ Κωνσταντῖνος, διέπρεπον αἱ ἀγοραὶ. Ἡ ὠραιότερα ἀπὸ τὰς ἀγορὰς ἦτο ἡ καλουμένη *Ἀύγουσταῖον*, ἡ ὁποία εἶχε σχῆμα τετραγώνου. Εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ Ἀύγουσταίου ἦσαν στοαὶ μακροὶ στολιζόμεναι μὲ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα μετεκομίσθησαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπίσης διέπρεπον τὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἦσαν γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα *Ἰερὸν παλάτιον* ἢ *Μέγα παλάτιον*, καὶ ἡ Ἰππόδρομος. Τὰ ἀνάκτορα κατεῖχαν θαυμασίαν θέσιν. Ἡ πρόσοψις αὐτῶν ἔβλεπε πρὸς τὸ Ἀύγουσταῖον, ἡ δὲ ὀπισθία πλευρὰ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Βόσπορον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἡ θεὰ ἔξετείνετο μαγευτικῆ πρὸς τὰς ἀπαραμίλλους καλλοῦνὰς τῶν ἀπέναντι ἀκτῶν.

Ἀπὸ τοὺς ναοὺς ποὺ οἰκοδόμησεν ὁ Κωνσταντῖνος διέπρεπεν ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς *Μανσωλεῖον* (τάφος) τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν κατόπιν αὐτοκρατόρων.

Κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν ἐπικρατοῦσε τὸ δρομικὸν σχῆμα ἢ τὸ σχῆμα τῶν βασιλικῶν ¹ τῶν

Παλαιὸν σχέδιον. Βασιλική.

Ρωμαίων, εἶχε δηλαδὴ ὁ ναὸς σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου κτιρίου μὲ σειρὰς κίωνων. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπῆρχε στενὸς προθάλαμος, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο *νάρθηξ* καὶ ἀπὸ τὸν νάρθηκα εἰσήρχοντο εἰς τὸν κυρίως ναόν. Εἰς τὴν

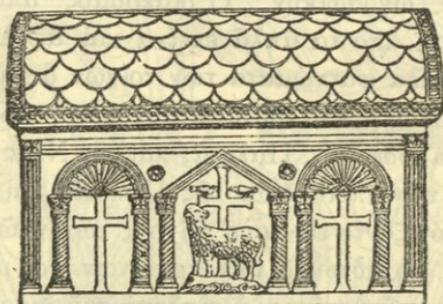
ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐσχηματίζετο ἡμικυκλικὴ ἀψίς. Ἐκεῖ ἦτο τὸ ἅγιον βῆμα ἦτοι τὸ ἱερόν, ὅπου ὁ ἱερεὺς ἐτέλει τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

1. Ἡ βασιλικὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο στεγασμένη ἀγορὰ εἰς σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου πλησίον τῆς ὑπαίθριου ἀγορᾶς. Εἰς αὐτήν, τὴν βασιλικήν, κατέφευγον οἱ ἔμποροι καὶ οἱ λοιποὶ συναλλασσόμενοι ἐν καιρῷ χειμῶνος ἢ βροχῆς ἢ καὶ καυστικοῦ ἡλίου.

Κατὰ τὸν βον αἰῶνα τὸ δογματικὸν σύστημα κατηγορήθη ἐντε-
λῶς καὶ ἀντικατεστάθη μὲ κτίρια, τὰ ὁποῖα ἔστεγγίζοντο διὰ
τρούλλου (θόλου ἡμισφαιρικοῦ). Ἡ τελειότης τοῦ τρούλλου φαί-
νεται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἐκτοτε οἱ ναοὶ τῶν ὀρθοδόξων
Χριστιανῶν κτίζονται μὲ τρούλλον.

Ἡ γλυπτικὴ.— Ἡ γλυπτικὴ ἢ πλαστικὴ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς
δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀξιαλόγου.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐξ ἀρχῆς
ἔδεξε κάποιαν δυσπιστίαν
πρὸς μίαν μορφήν τέχνης
εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Θεοὶ
τῶν εἰδωλολατρῶν χρεω-
στοῦσαν τὰς τελειοτάτας
εἰκόνας των. Τὴν γλυπτι-
κὴν κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους ἀντιπροσωπεύουν αἱ
σαρκοφάγοι (λάρνακες διὰ

Σαρκοφάγος ἐκ μαρμάρου
μὲ γλυπτας παραστάσεις.

τὰ σώματα τῶν νεκρῶν). Αἱ σαρκοφάγοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ
μάρμαρον λευκόν; διέπρεπον δὲ μεταξὺ αὐτῶν δύο, αἱ ὁποῖαι
ἀνῆκον εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Αἱ
σαρκοφάγοι ἐστολίζοντο μὲ διαφόρους ἀναγλύφους παραστάσεις,
αἱ ὁποῖαι ἔλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἡ οἰκουμενικὴ
σύνοδος, τὴν ὁποίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, συνεκάλεσεν ἡ
Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία τὸ 787 εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀπηγόρευσε κάθε
ἀναπαράστασιν θείων καὶ ἁγίων προσώπων μὲ ἀγάλματα. Μετὰ
τὴν εἰκονομαχίαν (ἴδε κατωτέρω) ἡ πλαστικὴ περιορίσθη εἰς τὰ
εἰκονοστάσια. Οἱ γλύπται κατεγίνοντο ἀποκλειστικῶς νὰ κατα-
σκευάζουν ἀνδριάντας τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ζωγραφικὴ.— Τὰ πρῶτα ἔχνη τῆς Χριστιανικῆς ζωγραφι-
κῆς εὐρίσκονται εἰς τὰς Κατακόμβας. Κατακόμβαι ὠνομάζοντο αἱ
ὑπόγειοι νεκροπόλεις τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Εἰς τὰς πόλεις, ὅπου
τὸ ἔδαφος ἦτο ἀκριβόν, οἱ Χριστιανοὶ ἐχώνοντο ἐντὸς τῆς γῆς
καὶ κατεσκεύαζον ὑπόγεια νεκροταφεῖα. Κατεσκεύαζον αἰθούσας.
Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τῶν αἰθουσῶν ἐπὶ τῶν τοί-
χων ἐλάξενον κοιλώματα καὶ ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων ἀναπέθετον
τοὺς νεκροὺς. Ἡ ὀροφή τῶν ὑπογείων αἰθουσῶν πλουσίων οἰ-
κογενειῶν ἐστολίζετο μὲ διαφόρους παραστάσεις ζωγραφικῆς. Εἰς

τάς κατακόμβας εύρίσκονται παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν συμβολικὸν χαρακτῆρα, οἷον ἰχθύς, ἀμνός, λέων, περιστερά, ἄγκυρα. Συνηθέστερον εἰκονίζεται ἡ Παρθένος καθημένη καὶ φέρουσα τὸ θεῖον βρέφος εἰς τὰ γόνατά της, ἐνῶ οἱ μάγοι σπεύδουν πρὸς αὐτήν.

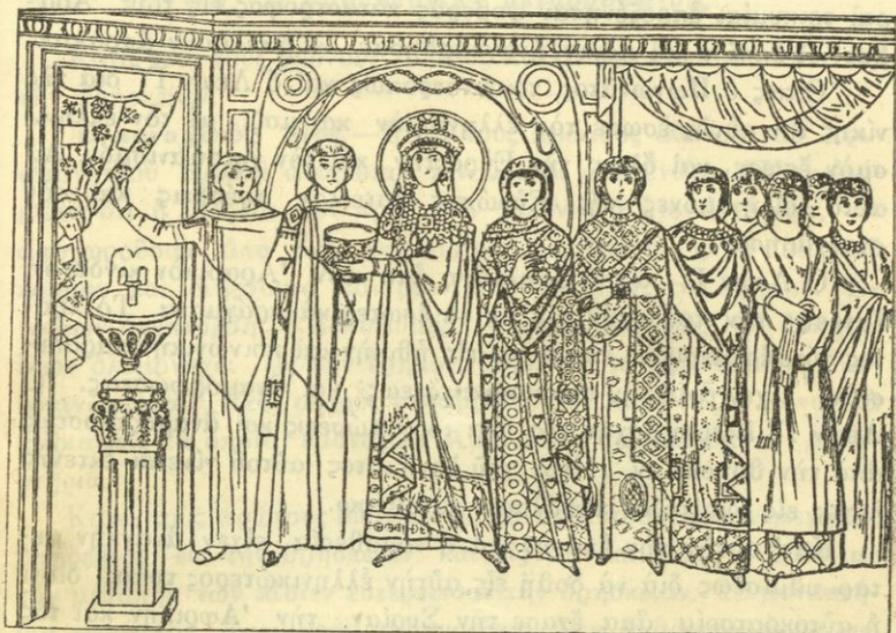
Ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπῆλθεν ἀναμόρφωσις εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Ὁ διάκοσμος ἀπαιτοῦσε θέματα ἐντελῶς διάφορα ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ ἐκεῖνα καὶ ἀφελῆ τῆς ἀρχαίου τέχνης. Τὰ μεγάλα φατνώματα τῶν τοίχων ἀπαιτοῦσαν συνθέσεις μὲ πολλὰ πρόσωπα καὶ τοιαύτες συνθέσεις ἀναζητοῦσαν οἱ τεχνῖται εἰς τὰ ἐπεισόδια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, τὰ ὁποῖα εἰκονίζοντο εἰς τοὺς τοίχους τῶν ναῶν, ἦσαν ἡ ἐν Βηθλεὲμ γέννησις, ἡ αὐτοψία τῶν ποιμένων, οἱ μάγοι δῶρα φέροντες, ὁ δρόμος τοῦ ἀστέρος, ἡ εἰσδοχὴ τοῦ δικαίου Συμεῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισις, τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ πάθη αὐτοῦ, ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ εἰς οὐρανοὺς Ἀνάληψις.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐφεξῆς οἱ τεχνῖται ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦν θρησκευτικοὺς τύπους ὠρισμένους καὶ σταθεροὺς. Μεγαλειτέραν σπουδαιότητα ἀπέδωκαν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ. Τότε ἐδημιουργήθη ἡ σοβαρὰ ἐκείνη καὶ μελαγχολικὴ φυσιογνωμία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη διετήρησε μέχρι τῆς ἐσχάτης παρακμῆς.

Δύσκολον εἶναι νὰ εὑρεθῇ κατὰ ποίαν ἐποχὴ ἐμορφώθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ τύπος τῆς Θεοτόκου, ὅπως παρέμεινεν οὕτως εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην. Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἐμορφώθη βραδύτερον, πρὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ (450), τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ Θεοδόσιος Β'. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται οἱ σταθεροὶ τύποι τῶν πολυπληθῶν ἡρώων τῆς πίστεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐξέχουν οἱ τύποι τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Εἰς τὴν διακόσμωσιν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐγένετο συχνὴ χρῆσις τῶν ψηφιδωτῶν. Ψηφιδωτὰ ἦσαν ζωγραφίαι ὅχι μὲ τὸν χρωστῆρα, ἀλλὰ μὲ μικρὰ χρωματιστὰ λιθάρια. Αἱ ζωγραφίαι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο καὶ *μωσαϊκά*, ἔκαμνον ἀπὸ μακρὰν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν θεατὴν. Τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν ψηφιδωτῶν ἢ μωσαϊ-

κῶν εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς καλλιτεχνίαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους· εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἕλληνες δὲ τεχνῖται τὸ μειέδωκαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἦσαν πολὺ διαδεδομένα τὰ ψηφιδωτά. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὰ ψηφιδωτά ἔγιναν ὁ πρόωιστος κλάδος τῆς δια-

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα μετὰ τὰς κυρίας τῆς αὐλῆς (μωσαϊκόν).

κοσμητικῆς εἰς τοὺς ναοὺς. Τὰ ψηφιδωτά τῆς Ἁγίας Σοφίης καὶ ἄλλων ναῶν ποὺ οἰκοδομήθησαν κατὰ τοὺς κατοπιν οἰῶνας ἐπροξένουν θαυμασμόν καὶ κατάπληξιν διὰ τὴν τελειότητά των.

Β I. — Δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. — Ἀνασυγκρότησις τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων Λέοντος Γ' καὶ Κωνσταντίνου Ε'.

Λέων Γ' (717—741). — Ὁ Λέων Γ' κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς πτωχοὺς καὶ ἀφανεῖς, εἶχεν ὅμως μεγάλας φυσικὰς ἀρετάς· ἦτο στρατηγὸς ἔξοχος, διπλωμάτης εὐφυῆς, ἀριστος διοργανωτῆς καὶ εἶχεν ὅλα τὰ προσόντα πολιτικοῦ ἀνδρός.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάβαρὸν του εἰς τὸν θρόνον οἱ

Ἄραβες ἐπολιόρησαν δευτέραν φοράν τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ κολοσσιαίας πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις (717—718)· ἀλλ' ὁ μεγαλοφυῆς Λέων διευθύνει αὐτοπροσώπως τὴν ἄμυναν καὶ ἐμπνέει εἰς ὅλους θάρρος καὶ ἐλπίδα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ ὕγρον πῦρ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λιμὸς καὶ λοιμὸς, προσέτι δὲ τρομεραὶ τρικυμῖαι ἐπροξένησαν φοβερὰς καταστροφὰς εἰς τοὺς Ἄραβας, οἱ ὁποῖοι καὶ πάλιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθουν ἄπρακτοι.

Ὅπως ὁ Πωγωνῆτος, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Λέων Γ' διὰ τῆς νίκης του αὐτῆς ἔσωσε τὸν ἑλληνισμόν καὶ μαζί με τὸν ἑλληνισμόν ἔσωσε καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν χριστιανισμόν. Δι' αὐτὸ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις καὶ τὸν συνεχάρησαν.

Ὁ Λέων Γ' ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα. Τὸ κράτος τότε ἐσωτερικῶς εὕρισκετο εἰς ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν παραλυσίαν· εἶχεν ἀνάγκην ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀναμορφώσεως. Ὁ Λέων Γ' ἔκαμεν ἀρχὴν τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀναμορφώσεως ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ γίνεται ἐκτενὴς λόγος εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον κατωτέρω.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ νομοθεσία εἶχεν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως διὰ νὰ δοθῆ εἰς αὐτὴν ἑλληνικώτερος τύπος, διότι ἡ αὐτοκρατορία ἅμα ἔχασε τὴν Συρίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς βορειοτέρας χώρας τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἶχεν ἀποβῆ καθαρῶς ἑλληνική. Ὁ Λέων λοιπὸν παρ' ὅλους τοὺς περισπασμούς του ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐξέδωκε νέαν νομοθεσίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἐκλογή καὶ ἦτο γραμμὴν ἑλληνιστί. Διὰ τῆς Ἐκλογῆς πολλὰ πράγματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν μετερρυθμίζοντο σύμφωνα με τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Λέων ἐξέδωκε καὶ τὸν Γεωργικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος ἐπέδωκε νὰ περιορίσῃ τὰ πολὺ μεγάλα κτήματα καὶ ἐπομένως νὰ προστατεύσῃ τὰς μικρὰς ἰδιοκτησίας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς χωρικοὺς καλλιτέρους ὄρους ζωῆς.

Κωνσταντῖνος Ε' (741—775).—Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε'. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ὑπῆρξε γενναῖος ἡγεμὼν. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς κατ' ἐπανάληψιν. Ἐπειτα ἐπεχείρησε ὀκτῶ ἢ ἑννέα ἐκ-

στρατείας ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς τρομερὰς καταστροφάς· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικηφόρων πολέμων του πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπέθανεν, ἀφῆκε δὲ διάδοχον τὸν Λέοντα Δ'.

62. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

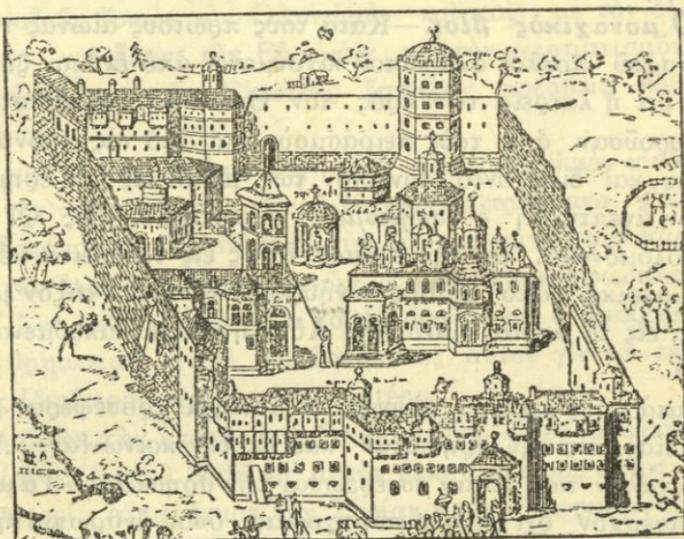
Κατὰ τοὺς τοὺς χρόνους τούτους πολλὰ ἄτοπα συνέβαινον εἰς τὴν θρησκείαν.

Ὁ μοναχικὸς βίος.—Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ πολλοὶ ἄνθρωποι κινούμενοι ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον ἐνόμιζον ὅτι ἡ λατρεία των πρὸς τὸν Θεὸν θὰ ἦτο ἀγνοτέρα, ἂν ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ ἀπὸ τὰς φροντίδας τοῦ κόσμου καὶ διήρχοντο τὸν βίον των μόνοι εἰς τὴν ἔρημον. Ἐκ τούτων ἀνεπτύχθη ὁ ἀσκητισμὸς, ὁ μοναχικὸς βίος. Οἱ ἀσκηταὶ ἔζων ὀλομόναχοι εἰς τὴν ἔρημον, ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη. Κατόπιν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς συνηθροίζοντο καὶ ἔκτιζον μοναχικὰ κτίρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμόναζον. Αὐτὰ ἦσαν τὰ καλούμενα *μοναστήρια*.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ μοναχοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Αὐτοὶ μὲ τὴν μεγάλην των πίστιν ἐστερέωσαν τὴν θρησκείαν. Τὰ μοναστήρια παρέσχον ὄχι μικρὰς παρηγορίας· ὅσοι ἄνθρωποι ἦταν καταβεβλημένοι ἀπὸ τὰς περιπετείας καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ βίου κατέφευγον εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἐκεῖ εὗρισκον παρηγορίαν. Εἰς τὰ μοναστήρια πολλάκις εὔρον καταφύγιον καὶ προστασίαν οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ὀδοιπόροι. Ἐν καιρῷ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν τρικυμιῶν εἰς τὰ μοναστήρια εὗρισκον καταφύγιον τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι.

Τὰ ἄτοπα τοῦ μοναχικοῦ βίου.—Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ μοναχικὸς βίος μὲ τὸν καιρὸν παρεξέτραπῃ εἰς πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια ἐπλουτίσθησαν μὲ πολλὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφιερώματα, τὰ ὁποῖα προσέφερον εὐσεβεῖς ἄνθρωποι. Εἰς τὰ μοναστήρια αὐτὰ οἱ μοναχοὶ δὲν ἔζων πλέον βίον ἀσκητικόν, ἀλλ' ἔζων βίον ἄνετον καὶ τρυφηλόν. Τὰ μοναστήρια ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπ' ἄπειρον. Δὲν ἐκίζοντο πλέον εἰς τὴν ἔρημον καὶ εἰς μέρη ὄρεινὰ καὶ ἀπόκεντρα. Ἐκίζοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ γύρω ἀπὸ τὰς πόλεις. Οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ μεγιστᾶ-

νες ἔκτιζον ἰδικὰ τῶν μοναστήρια διὰ νὰ ἔχουν μέρος ν' ἀποχωροῦν ἀπὸ τὰς περιπετείας τοῦ βίου. Ὅλον τὸ κράτος καὶ ἰδίως ἡ πρωτεύουσα καὶ τὰ περίεξ αὐτῆς ἐγέμισαν ἀπὸ μοναστήρια. Τὰ μοναστήρια ἐκτίζοντο εἰς τόπους χαριέντας καὶ ἔκοσμοῦντο μὲ κήπους πολυτελεστάτους. Καὶ ἐτελοῦντο μὲν εἰς τὰ μοναστήρια ταῦτα ὅλαι οἱ θρησκευτικαὶ ἀκολουθίαι, ἀλλ' ὁ βίος εἰς αὐτὰ κάθε ἄλλο ἢ ὁ παρὰ μοναστηριακός. Τὰ ἰδρύματα αὐτὰ ὠμοιάζον μὲ τὰς σημερινὰς θερινὰς ἐπαύσεις τῶν πλουσίων. Ἀπὸ τὰ μο-

Μοναστήριον. Το αὐτὰ μοναστήρια ὑπῆρχαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ περίεξ αὐτῆς περιτοιχισμένα. Εἰς τὸ μέσον ἡ κυρία ἐκκλησίαι παραπλεύρως παρεκλήσια εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ περιβόλου τὰ κελλία τῶν μοναχῶν.

ναστήρια προήροχοτο ἓνα πολὺ μέγαλον κακόν. Χιλιάδες νέων συνέρροον κατ' ἔτος εἰς τὰ μοναστήρια καὶ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἐφέροντο πρὸς τὸν μοναστηριακὸν βίον ὄχι ἀπὸ ζῳηρὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ὄσπην πρὸς τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν τρυφηλότητα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἐστεροῦντο τοὺς χρησιμότερους καὶ ὠμαλεωτέρους βραχίονας τὴν ἐποχὴν μάλιστα πού ἡ Πολιτεία εἶχεν ἀνάγκην ὄλων τῆς τῶν δυνάμεων διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἔχθρους· οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἀπειλοῦσαν τὴν πίστιν καὶ τὸ ἔθνος.

Τὰ ἄτοπα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας.—Καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξωτε-
ρικοὺς τύπους τῆς λατρείας προέκυψαν πολλὰ ἄτοπα Ἡ κοινή
λατρεία τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἦτο ἀπλουστάτη. Οὔτε ναοὺς
εἶχαν οἱ Χριστιανοὶ οὔτε εἰκόνας. Συνήρχοντο εἰς μίαν οἰκίαν
ὠρισμένην ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀπηύθυνον μίαν βραχεῖαν δέησιν πρὸς
τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἓνα μέ-
λος ἐξηγοῖσε τὴν ἁγίαν Γραφήν. Βραδύτερον ἐκτίσθησαν ναοὶ καὶ
ἔστολίσθησαν μὲ κινήτας ξυλίνας εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῆς Πα-
ναγίας, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Αἱ εἰκοταὶ ἐπολλα-
πλασιάσθησαν καὶ κάθε ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ μνήμη ἑνὸς ἢ περισ-
σοτέρων ἁγίων. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀκολουθίαι ἔγιναν μακρόταται.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη χρῆσις τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς λατρείας
ἔφερεν εἰς πολλὰς παρεξηγήσεις καὶ καταχρήσεις. Οἱ ἄνθρωποι
ἦσαν προσκολλημένοι εἰς τοὺς τύπους αὐτοὺς. Ἀπὸ τοὺς παν-
τοίους αὐτοὺς τύπους ἐγεννῶντο προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι.
Οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ λατρεύουν τοὺς ἁγίους ὡς θεοὺς, καὶ
τὸ χειρότερον, ἐλάτρευον καὶ τὰς εἰκόνας τῶν καὶ τὰ λείψανά τῶν
καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτὰ θαυματουργὸν δύναμιν. Αἱ πλῆεις, τὰ μο-
ναστήρια, οἱ μεγιστᾶνες προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπον ν' ἀπο-
κτήσουν ἅγια λείψανα. Ἡ μανία αὐτὴ ἔφθασε μέχρι τοῦ νὰ ἐμ-
πορεύωνται τὰ ἅγια λείψανα καὶ φυσικὰ τὸ ἐμπόριον τῶν λειψά-
νων παρεξετράπη εἰς τὴν παραποίησην αὐτῶν, ἐπωλοῦντο δηλα-
δὴ ψεύτικα λείψανα ἁγίων. Ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ὀλίγον κατ'
ὀλίγον ἐπεσκίασε τὸ αἴσθημα, τὸ ὀφειλόμενον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
αὐταὶ αἱ εἰκόνας ἐτιμήθησαν πολλάκις ὡς θαυματουργοί. Οἱ ἄν-
θρωποι τὰς ἠσπάζοντο, τὰς ἔθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, ἔκαμνον
ἐνώπιον αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐγονάτιζον ἔμπροσθεν
αὐτῶν, τὰς ἐπροσκύνουν, καὶ ἐν γένει ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς ὅλα τὰ
δείγματα ἀμέσου λατρείας, ἡ ὁποία λατρεία ὀφείλεται εἰς μόνον
τὸν Θεόν.

Αἱ πολυειδεῖς αὐταὶ καταχρήσεις ἐπέδρασαν ὀλεθρίως εἰς τὸν
ἔθνικόν, τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Τὸ ἔθνος ἡμέ-
ραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐμαραίνεται καὶ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς καὶ
ὄλικῶς. Καθὼς προείπαμεν ὁ μοναστηριακὸς βίος ἔλαβε τερα-
στίας διαστάσεις· στεροῦσε τὴν Πολιτείαν ἀπὸ χιλιάδας ἀνδρῶν,
οἱ ὁποῖοι ἦσαν χρήσιμοι διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος καὶ διὰ
τὴν βιομηχανίαν καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν.

Ν. Βραχνοῦ Ἑλλην. Ἱστορία.

7

Ἡ μεταρρυθμίσις.—Πρὸ τοῦ Λέοντος ἀκόμη εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην μερίδα τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς εἶχε σχηματισθῆ ἡ πεποίθησις ὅτι ἦτο ἀναγκαία μία κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπειλοῦσε αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁ τοιοῦ ἦσαν πράγματι ἀφ' οὐσιωμένοι εἰς τὰ θεῖα, βαρέως ἔφερον τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν πού ἀπέδιδον οἱ πολλοὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων. Ἐπίσης βαρέως ἔφερον καὶ τὴν πίσιν αὐτῶν εἰς τὰς θαυματουργὰς ιδιότητας τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων, ὡς καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀνεμίγνυον τὰς εἰκόνας εἰς ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις.

Ὁ Λέων λοιπὸν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀνορθωτικοῦ τοῦ ἔργου ἐπεχείρησε μεγάλην θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Συνεννοηθεὶς μὲ πολλοὺς ἐπισκόπους ἐξέδωκε διάταγμα τὸ 720, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπηγορεύετο ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων. Τὸ μέτρον ὅμως αὐτὸ τοῦ Λέοντος διήρесе τοὺς ὑπηκόους του εἰς δύο ἀναμαχόμενα στρατόπεδα, εἰς τοὺς εἰκονολάτρους καὶ εἰς τοὺς εἰκονομάχους. Εἰς τοὺς εἰκονολάτρους ἀνῆκον ὁ κοινὸς ὄχλος, ὁ ὁποῖος ἐξαύταζε τὴν πίσιν μὲ τοὺς τύπους, αἱ γυναῖκες ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ κατώτερος κλῆρος, καὶ ἡ πολυάριθμος τάξις τῶν μοναχῶν. Εἰς δὲ τοὺς εἰκονομάχους ἀνῆκον ἡ ἀνεπτυγμένη μερίς τοῦ ἔθνους, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἐν γένει. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῶν εἰκονολατρῶν διήρκεσε μέχρι τοῦ 842 καὶ ἐπροξένησαν ἄπειρα κακὰ εἰς τὸ κράτος.

Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος Γ' Κωνσταντῖνος Ε' ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως μὲ μεγαλειότεραν μάλιστα ἐπιμονὴν παρὰ ὁ πατὴρ του. Κατεδίωξε τοὺς μοναχοὺς καὶ ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβῆ καταγῶγια διαφθορᾶς. Οἱ εἰκονολάτραι καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ τὸν ὀνόμασαν Κοπρώνυμον, διότι ἐμόλυνε δῆθεν τὴν κολυμβήθραν, ὅταν ἐβίπαιζετο.

63. Κωνσταντῖνος Σ'. — Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (780 - 803). —

Ἐπαναφορὰ τῶν Εἰκόνων.

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Δ' καὶ τὸν ἀποθανόντα μετ' ὀλίγου μῆνας διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Σ'. Ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Σ' ἦτο ἀνήλικος τὸν ἐπε-

τρόπεν· ἡ μήτηρ του Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία. Ὅπως ὅλοι ἀνεξαιρέτως αἱ γυναῖκες ἦσαν εἰκονολάτραι, οὕτω καὶ ἡ Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία. Αὕτη λοιπὸν συνεκάλεσε τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 787, ἡ ὁποία σύνοδος ἐπαέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἀλλ' ἐκ τούτου δυσήρεστήθη ἡ μερὶς τῶν εἰκονομάχων καὶ ἡ ἀγκασε τὴν Εἰρήνην νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς ἐνηλικιωθέντα πλέον υἱὸν της. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Γ' ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ μόνος, προσέλαβε ὡς συνάρχουσαν καὶ τὴν μητέρα του. Αὕτη ὁμῶς παρασυρομένη ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας διέταξε καὶ ἐτύφλωσαν τὸν υἱὸν της εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε γεννηθῆ.

Ἡ κακοῦργος αὕτη πράξις ἐξηρέθ· σε πάρα πολὺ τὸν λαόν· ὡς ἐκ τούτου ἐξεροάγη τότε στάσις καὶ καθηρέθη ἡ Εἰρήνη, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος, πρῶτον ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν. Ἡ Εἰρήνη ἐξωρίσθη εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου μετὰ ἓνα ἔτος ἀπέθανεν.

64. Νικηφόρος Α' (803—811). Δέων Ε' (813—820).

Νικηφόρος Α'.—Ὁ Νικηφόρος Α' ἂν καὶ διῆλθε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας, ἐν τούτοις δὲν ἐδίστασεν ὡς αὐτοκράτωρ νὰ ἐκτεθῆ εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους. Ἐπολέμησε κατὰ πρῶτον ἐναντίον τοῦ Ἀροῦν Ἐλ Ρασίδ, χαλίφου τῶν Ἀράβων, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐνίκηθη. Ἀλλ' ὁ Ἀροῦν Ἐλ Ρασίδ ἀπέθανε καὶ ἐπληκολούθησαν κατόπιν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον.

Τοὺς Βουλγάρους, ὡς εἶπαμεν, τοὺς εἶχε ταπεινώσει τριμερὰ ὁ Κωνσταντῖνος Ε'. Ἀλλ' οὗτοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν παραλαυσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰ τελευταῖα 25 ἔτη ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ἀνέλαβαν καὶ πάλιν ἐκ τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπὸ τὸν νέον ἡγεμόνα των Κροῦμμον ἔγιναν ἐπικίνδυνοι. Ὅθεν ὁ Νικηφόρος Α' ἐξεστράτευσε ἐναντίον αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν. Ἀλλ' εἰς μίαν μάχην ὁ Νικηφόρος ἐφονεύθη ἡρωϊκῶς μαχόμενος. Ὁ ἄγριος καὶ θηριώδης ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου, τὴν ἐκρέμασεν εἰς ξύλον καὶ τὴν ἐπεδείκνυν ἐπὶ πολλὰς

ἡμέρας. Ἐπειτα ἐκαθάρισε τὸ κρανίον, τὸ ἐπαργύρωσε καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποιήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλινε τὸν οἶνον καὶ ἐμεθοῦσεν εἰς τὰ συμπόσια. Μετὰ δύο ἀναξίους αὐτοκράτορας ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Λέων Ε΄.

Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος. — Ὁ Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος ὑπῆρξε πολὺ γενναῖος αὐτοκράτωρ. Πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κροῦμμος. Παρατηρήσας ὅμως τὰ τεῖχη καὶ πεισθεὶς ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ κύριος αὐτῆς, ἤρχισε νὰ λεηλατῇ τὰ πέριξ τῆς πόλεως καὶ ὀλόκληρον τὴν Θράκην. Ὁ Λέων ἀφοῦ παρεακευάσθη καλῶς, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Κρούμμου τὴν ἄνοιξιν τοῦ 814. Ἐνῶ δὲ ὁ Κροῦμμος ἦτο στρατοπεδειμένος παρὰ τὴν Μεσημβρίαν, πόλιν τῆς Θράκης πλησίον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐπισσῶν ἐν καιρῷ νυκτὸς ὁ Λέων ἐπέκρησε εὐκρινήν περιφανῆ. Οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν πανωλεθρίαν. Ὀλίγοι ἐσώθησαν μαζὶ μὲ τὸν Κροῦμμον, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 75 ἔτη ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Κατὰ τοὺς κατόπιν εἰρηνικοὺς χρόνους ὁ Λέων Ε΄ κατέγιεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Ἐχὼν δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἔπρεπε τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθοῦν, κατήγγησε καὶ πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, δὲν κατεδίωξεν ὅμως τοὺς ἀντιδοξοῦντας. Τοῦναντίον ἐφέρθη πρὸς αὐτοὺς μὲ πραότητα καὶ ἐπιείκειαν. Ἄλλ' ἐνῶ ἠυδοκίμει εἰς ὅλας τὸν τὰς ἐπιχειρήσεις, ἔπεσε θῦμα ἀγρίας συνωμοσίας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐδολοφονήθη ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικῆς ναοῦ καὶ μετὰ τοῦτο ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός.

65. **Μιχαὴλ Β΄** — (820 — 829). — **Θεόφιλος** (829 — 842)

— **Θεοδώρα.** — **Ἀνασιτήλωσις τῶν εἰκόνων.** —

Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μιχαὴλ Β΄. — Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Β΄ οἱ Σαρακηνοὶ, Ἀραβες πειραταί, ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν κατέκρησαν τὴν Κρήτην τὸ 825 καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν πειρατικὸν μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διήρκεσεν 136 ἔτη (825 — 961). Οἱ Σαρακηνοὶ ἔκτισαν εἰς τὴν Κρήτην νέαν πρωτεύουσάν, τὸν Χάι-

δακα, (ὅπου τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον), ἐκ τῆς ὁποίας πρωτεύουσας προέκυψεν ἡ φραγκικὴ ὀνομασία τῆς νήσου Candia.

Θεόφιλος.—Τὸν Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόφιλος, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἑραστής τῶν τεχνῶν.

Ἡ μητροὶὰ τοῦ Θεοφίλου Εὐφροσύνη ἤθελε νὰ ὑπανδρεύσῃ αὐτὸν μὲ τὴν ὠραιότεραν νεάνιδα. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὰς ὠραιότερας καὶ ἐπιφανεστέρας νεάνιδας, ἔδωκε δὲ εἰς τὸν Θεόφιλον ἓνα μῆλον διὰ νὰ τὸ ἐγχειρίσῃ εἰς ἐκείνην ποῦ ἤθελεν ἐκλέξει ὡς σύντροφον τοῦ βίου του. Ὁ Θεόφιλος ἐστάθη ἔμπροσθεν μιᾶς ὠραιοτάτης νεάνιδος, τῆς *Κασιανῆς*. Ἀλλὰ πρὶν δώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ μῆλον, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πνεῦμά της. Χαριεντιζόμενος λοιπὸν εἶπε πρὸς αὐτὴν «Ἐκ γυναικὸς ἐρῶν τὰ φαῦλα» δηλαδὴ «ἀπὸ τὴν γυναῖκα προῆλθαν τὰ κακὰ» (ἐννοῶν τὴν Εὐάν). Ἄλλ' ἡ Κασιανὴ μὲ σεμνὸν ἐρύθημα, συνάμα δὲ καὶ μὲ παρησιάν ἀπήντησεν «Ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττω», ἥτοι διὰ τῆς γυναικὸς πηγάζουν τὰ καλλίτερα» (ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον). Ὁ Θεόφιλος μὴ εὐχαριστηθεὶς ἀπὸ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος τῆς Κασιανῆς ἔδωκε τὸ μῆλον εἰς τὴν σεμνὴν Θεοδώραν.

Ἡ Κασιανὴ μισήσασα τὴν τύχην της ἀπῆλθε μακρὰν τῆς κοινωνίας καὶ ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον, ὅπου ἐπέρασε τὴν ζωὴν της προσειχομένη καὶ ἐκφράζουσα τὴν εὐλάβειάν της πρὸς τὸν Θεὸν μὲ ποιήματα καὶ μὲ ὕμνους. Τότε ἐποίησε καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...» τὸ ὁποῖον ψάλλεται εἰς τοὺς ναοὺς τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τρίτης.

Καὶ ὁ Θεόφιλος ἦτο εἰκονομάχος καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰκονολάτρους καὶ πρὸ πάντων τοὺς μοναχοὺς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγός του ἡ σεμνὴ Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Μιχαὴλ Γ', συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσε τὰς πράξεις τῆς ἑβδόμης Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων (842). Τοιοῦτοτρόπως κατελύθη ὀριστικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις. Τὸ γεγονός αὐτὸ εορτάζει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν πρώτην «Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία καλεῖται «Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας».

66. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' κατεβιβάσθη ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἀνηγορεύθη πατριάρχης ὁ Φώτιος. Ὁ Φώτιος κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανὲς γένος, ἦτο δὲ ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ἔγραψε πάμπολλα συγγράματα. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπὸ λαϊκός, ἀφοῦ πρότερον ηὔδοκίμησεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς Πολιτείας. Ἐπὶ τοῦ Φωτίου ἤρχισε τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἦτοι ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπέφερε μεγάλας ταραχὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μεγάλῃ μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπεκήρυττε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς νόμιμον Πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον. Πρὸς τοῦτοις οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰγνατίου ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης Νικολάου Α'. Τοῦτο δὲ ἔγινεν ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Παπικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ἀέλθει εἰς μεγάλην περιωπὴν καὶ ὁ Πάπας ἐπενέβαινε καὶ εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύσεως καὶ ἐδίκαζεν ἔριδας μεταξὺ ἡγεμόνων ὡς ὑπέριτος ἄρχων καὶ διαιτητὴς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ὁ Νικόλαος Α' ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δυνάμιν του καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀπήτησε λοιπὸν νὰ παραιτηθῇ ὁ Φώτιος διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐκλογή του ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς Πατριάρχην ἀντέβαινε εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς τοῦ Πάπα δὲν ἦτο ἄνηθῆς, διότι καὶ πρότερον πολλάκις λαϊκοὶ ἔγιναν Πατριάρχαι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φώτιος δὲν παρητεῖτο, ὁ Πάπας συνεκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην τοπικὴν σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους δυτικούς, ἡ ὁποία σύνοδος ἀφώρισε τὸν Φώτιον.

Ὁ Φώτιος δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὴν ἀομόζουσαν ἀπάντησιν εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Πάπα. Ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς κατήγγελε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπεμβαίνουσαν παράνομως εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς αἰρετικὴν, διότι καὶ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐνόθευε προσθέσασα ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλας καινοτομίας εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν θρησκείαν. Συνῆλθε δὲ κατόπι

σύνοδος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὁποία καθήρσε καὶ ἀφώρσε τὸν Πάπαν καὶ ἀπέκρουσε κάθε κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐχωρίσθησαν αἱ δύο Ἐκκλησίαι. Καὶ ἀποκατεστάθησαν μὲν πολλάκις φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' αὐτὰ ἦταν παροδικαὶ καὶ κάποτε προσήρχοντο ἀπὸ πολιτικῶν λόγων. Τὸ σχίσμα ἐγένεν ὀριστικὸν τὸ 1054, ὅτε Πατριάρχης ἦτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλλάριος.

67. Ἡ ὑψίστη ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδὼν (867—886).— Ὁ Βασίλειος Α΄ ἦτο χωρικός καὶ κατ' ἀρχὰς εἰσηλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνακτόρων ὡς ἵπποκόμος. Ἠγαπήθη δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ', προήχθη εἰς ἀρχιἵπποκόμον καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἔγινε θαλαμηπόλος τοῦ Μιχαὴλ καὶ βραδύτερον συμβασιλεὺς. Ὁ Βασίλειος Α΄ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τινα χρόνον μαζί μὲ τὸν Μιχαὴλ Γ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ Γ' ἔζη βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον καὶ παντοιοτρόπως ἐξητυέλριζε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ὁ Βασίλειος τοῦ ἔκαμε πικρὰς παρατηρήσεις, καὶ ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ κατόπιν τῶν παρατηρήσεων ἠπέιλησε τὸν Βασίλειον, ὁ Βασίλειος ἐδολοφόνησε τὸν Μιχαὴλ καὶ οὕτω ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ, γενόμενος ἰδρυτῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη αὐτοκράτωρ ἱκανώτατος καὶ ἐδόξασε τὸν θρόνον μὲ πράξεις λαμπράς. Ἐσωτερικῶς ἐβελτίωσε τὴν διοίκησιν διορίσας εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἄνδρας χρηστοὺς καὶ ἱκανοὺς· ἀνώρθωσε τὰ οἰκονομικά, τὰ ὁποῖα ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' εἶχαν περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἐξέδωκε μίαν νομοθεσίαν, ἣ ὁποία κατόπιν συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐξεδόθη ἐκ νέου μὲ τὸ ὄνομα Βασιλικὰ (νόμος). Ἐξωτερικῶς ἐλάμπρυνε τὸν θρόνον διὰ πολεμικῶν ἔργων. Ἀφοῦ διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον ἔστειλε τότε τὸν ναύαρχον Ὁορίφαν μὲ 100 πλοῖα ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Μόλις ἐνεφανίσθη ὁ Ὁορύφας, οἱ Ἀραβες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε οἱ Δαλμάται, προσέει δὲ οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ εὐγνωμοσύνης ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν, Ἕλληνες δὲ ἱερεῖς ἐστά-

λησαν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου καὶ ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Λαλμάτας, Βοσνίους καὶ Σέρβους. Ἐπίσης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βασιλείου Ἀ΄ προσήλθαν εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ οἱ κατοικῶντες τὰς νοτίους κλιτύς τοῦ Ταυγέτου πρόγονοι τῶν σημερινῶν Μανιατῶν, οἱ ὅποιοι μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι.

Οἱ Ἄραβες ἐληλάτουν τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ὀρούφας διαβιάσας μίαν νύκτα τὰ πλοῖά του ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ συνέτριψεν αὐτούς. Τοιουτοτρόπως ὁ Βασίλειος Ἀ΄ ἠλευθέρωσε καθ' ὁλοκληρίαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀπὸ τὴν φοβερὰν πειρατείαν τῶν Ἀράβων.

Ὁ Βασίλειος Ἀ΄ ἀποθανὼν ἀρῆκε διάδοχον τὸν υἱὸν του Λέοντα Σ΄.

Λέων Σ΄ ὁ Σοφὸς (887—912).— Ὁ Λέων Σ΄ ἀνέτρεψε τὴν ἔργον τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ πατὴρ του. Ὁ Λέων εἶχε μεγάλην παιδείαν, δι' αὐτὸ καὶ Σοφὸς ἐπωνομάσθη. Δὲν εἶχεν ὅμως τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς τοὺς βασιλεῖς. Αὐτὸς κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ γράφῃ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἀφῆκε δὲ τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας ἀνικάνων. Παρημέλησε καθ' ὁλοκληρίαν τὰ στρατιωτικά. Ἐνεκα δὲ τούτου ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔπαθε τρομερὰς συμφορὰς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Ἄραβας καὶ τοὺς Ρώσους.

Οἱ Βούλγαροι ἔπειτα ἀπὸ τὴν μεγάλην καταστροφὴν πὺν ἔπαθαν εἰς τὴν Μεσημβρίαν (ἴδε σελ. 100) ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ε΄ ἀπέβαλαν κἄπως τὴν ἀγριότητά των καὶ ἐπεδίδοντο ἀπὸ τότε εἰς ἔργα εἰρηνικά. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Χριστιανισμός. Ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ΄. Τότε δύο ἀδελφοὶ μοναχοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τοὺς διαφόρους σλαυϊκοὺς λαοὺς. Τὸν ἐκχριστιανισμὸν ὅμως τῶν Βουλγάρων συνεπλήρωσαν αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ πατριάρχου Φωτίου πλησίον τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Βογόριδος. Ὁ Βόγορις βαπτισθεὶς εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος του τὸν χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν, ἔστειλε δὲ μάλιστα καὶ τὸν υἱὸν του Συμεὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν

διὰ τὰ σπουδάση τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπετάχυνε τὸν ἐκσλαβισμόν τῶν Βουλγάρων, διότι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία μετεφράσθησαν εἰς τὴν σλαβικήν γλῶσσαν καὶ ὅμι εἰς τὴν βουλγαρικήν.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Α' καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διεξήγον ζωηρὸν ἐμπόριον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν ἐπιβάλλει βαρεῖς τελωνιακοὺς φόρους εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐμπόριον, αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν δὲν ἦταν φιλικαί. Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Συμεών, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν ἑλληνομάθειάν του ὠνομάζετο Ἡμιέλλην, ἐζήτησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Λέοντος. Λαβὼν δὲ ὡς ἀφορμὴν τὰς δυσκολίας πρὸς παρενέβαλλον οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐμπόριον, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς του εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ οἱ Σαρακηνοὶ (Ἀραβες πειραταὶ) ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Κρήτης ἐληλάτουν φρικωδῶς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήστους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὅμοίως οἱ Ρῶσοι ἐπῆλθαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἀνίκανος καὶ ἀδρανῆς Λέων ἀφοῦ τοὺς ἄφησε νὰ διαπραξέουν τρομερὰς λεηλασίας καὶ σφαγὰς εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, ἔπειτα ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτοὺς πληρώσας μέγα χρηματικὸν ποσόν.

Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912—959).— **Ρωμανὸς Λακαπηνὸς (919—944).**— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν ἐπταετῆ υἱόν του Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον. Τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπιτρόπευε κατ' ἀρχὰς ἡ μήτηρ του Ζωή· ἀλλ' ἡ βασιλομήτωρ ἦτο ἀνίκανος καὶ ὡς ἐκ τούτου φιλόδοξοι στρατηγοὶ ἐμελέτησαν νὰ καθαρῶσουν τὴν δυναστείαν. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος προσέλαβεν ὡς προσάτην τὸν ναύαρχον Ρωμανὸν Λακαπηνόν.

Ὁ Ρωμανὸς Λακαπηνὸς ἐλθὼν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τὸ 919 πρῶτον ἔδωκεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον σύζυγον τὴν κόρην του Ἑλένην, ἔπειτα ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ Κωνσταντῖνου. Καὶ δὲν ἠρέσθη εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἀνηγόρευσε συμβουλεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς του.

Ἐν τούτοις ὁ Λακαπηνὸς ἔσωσε τὸ κράτος. Πρῶτον κατόρθωσε νὰ κάμῃ εἰρήνην μετὰ τὸν φοβερὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Συμεών. Ἐπειτα κατετρόπωσε τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι καὶ

πάλιν ἐπῆλθαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τρίτον διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Ἰωάννου Κουρκούα ἐνίκησε κατ' ἐπιανάληψιν τοὺς Ἀραβας καὶ μετέφερε τὰ πρὸς ἀνατολὰς ὅρια τοῦ κράτους μέχρι τῶν ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος. Καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐπεμελήθη ὁ Λακαπηνός. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε τελείως παραγκωνισθῆ, ὅταν ἦτο πλέον ἀνὴρ, ἐξέβαλεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν πενθερόν του καὶ τοὺς υἱοὺς του καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε πολλὴν πείραν τῶν δημοσίων πραγμάτων, εἶχεν ὅμως τὴν σύνεσιν νὰ διορίσῃ εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ἀνδρας ἰκανωτάτους. Οἱ περίφημοι στρατηγοὶ Λέων καὶ Νικηφόρος Φωκάς, ἀδελφοὶ, ἐξηκολούθησαν τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κουρκούα ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὸ Ἀραβικὸν κράτος εἶχε περιέλθει εἰς πραγματικὴν ἀποσύνθεσιν. Οἱ κατὰ τόπους διοικηταί, οἱ ἐμίραι, ἦσαν πραγματικοὶ ἄρχοντες τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας διοικοῦσαν ἐν ὀνόματι τοῦ χαλίφου τοῦ Βαγδαίου, καὶ ἐναντίον αὐτῶν κυρίως ἐπολέμουν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 957 ἡ ἀρχόντισσα τῆς Ρωσίας Ὀλγα, χήρα τοῦ Ἰγώρ, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην «βασιλικὴν πόλιν» καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ συνάψῃ ἡ Ρωσία φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Ὀλγα εἶχε βαπτισθῆ πρότερον εἰς τὴν Ρωσίαν, ἀλλ' ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆς εἰς τὴν λαμπρὰν χριστιανικὴν πόλιν ἐθέρομανε ἀκόμη περισσότερο τὸ θρησκευτικὸν αὐτῆς αἶσθημα. Καὶ ἐνέμεινε μὲν ὁ υἱὸς τῆς Σβιατοσλαῦος, τσάρος τῆς Ρωσίας, εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν· ἀλλ' ὁ ἔγγονός της Βλαδίμηρος εἰσήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ τὸν κατέστησεν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ἐπροστάτευσεν πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα καὶ συνέγραψε συγγράμματα πολλὰ μὲ ποικίλην ὕλην.

68. Οἱ τρεῖς μεγάλοι αὐτοκράτορες ἐκ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς, Ἰωάννης Τζιμισκῆς, καὶ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

α') Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς (963—969). — Ὁ Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον στρατηγὸς ἐπιφανέ-

στατος καὶ κατόπιν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ ἐνδοξοτάτου. Ἐπὶ τοῦ προκατόχου του Ῥωμανοῦ Β' ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐξεστράτευσε μὲ πολλὴν περὶκὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράβων. Ἀφου δὲ ἐνίκησε τὸν ἐμίρην (ἡγεμόνα) τῆς Κρήτης Ἀβδουλ' Ἀζίζ, ἐκυρίευσε μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν τὸν Χίνδακ (961), ἐκρήμνισε τὸ τεῖχος τοῦ Χάνδακος καὶ πλησίον αὐτοῦ ἐπάνω εἰς λόφον ἔκτισε φρούριον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Τέμενος. Ἐπειτα ὑπέταξε καὶ ὅλην τὴν νῆσον. Ἐπροσκάλεσε δὲ εἰς τὴν Κρήτην νέους ἀποίκους Χριστιανούς, Ἕλληνας καὶ Ἀρμενίους, καὶ ἐφρόντισε νὰ διαδώσῃ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς νήσου. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸν τὸν ἐμίρην τῆς Κρήτης.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Νικηφόρος ἐξεστράτευσε μὲ διακοσίας χιλιάδας ἄνδρας ἐναντίον τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκυρίευσε περισσότερα ἀπὸ ἐξήκοντα φρούρια καὶ ἐσύναξεν ἀναριθμήτους θησαυρούς. Ὅταν δὲ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔμαθε καθ' ὁδὸν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς ἀπέθανεν. Ὁ δαφνοσιεφῆς στρατηγὸς κατέθεσεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκόμισεν ἐκ τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας του. Ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαίδων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ ὀλίγον ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παραβλαφθοῦν τὰ δικαιώματα τῶν δύο βασιλοπαίδων.

Ὁ Νικηφόρος καὶ ὡς αὐτοκράτωρ (963—969) διετήρησε τὸ μέγα ὄνομα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει ὡς στρατηγός. Ἐξεστράτευσε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Ἀράβων, ἐκυρίευσε τὴν Ταρσὸν καὶ ὅλην τὴν Κιλικίαν, ἐνῶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Χαλκούτση ἀνέκτησε τὴν Κύπρον ἀπὸ τοὺς Ἀραβας. Καὶ εἰς τὴν Κιλικίαν ὁ Νικηφόρος διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμὸν ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μείνουν εἰς τὰς πόλεις των. Οἱ λοιποὶ ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν Συρίαν, τὰ τζιμία των κατεστράφησαν καὶ αἱ πόλεις των κατοικήθησαν ἀπὸ Χριστιανούς. Μετὰ ταῦτα ὁ Νικηφόρος ἐκυρίευσε τὴν Ἀντιόχειαν καὶ μέγα μέρος τῆς βορείου Συρίας.

Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Νικηφόρος ἐπολιτεύθη καλῶς. Ὑπεστή-
φριξε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέ-
χνας. Ἄλλ' ὅταν ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς διαφόρους κατα-
χρήσεις μὲ ἀυστηρὰ μέτρα, ἐξήγειρεν ἐναντίον του τὸ μῖσος τῶν
αὐλικῶν καὶ τοῦ κλήρου. Τέλος ὁ Νικηφόρος ἐδολοφονήθη εἰς
τὸν κοιτῶνά του ὑπὸ τοῦ ἀνεπιού του Ἰωάννου Τζιμισκῆ διὰ τῆς
συνεργίας τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς.

β') **Ἰωάννης Τζιμισκῆς (969—976).** — Ὁ Ἰωάννης
Τζιμισκῆς, ἂν καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ φρικώδους βασιλοκτο-
νίας, ὅμως ἀνεδείχθη ἔξοχος αὐτοκράτωρ, καθ' ὅλα ἐφάμιλλος τοῦ
προκατόχου του. Ὅταν ὁ Ἰωάννης προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς
Ἁγίας Σοφίας διὰ νὰ στεφθῆ, ὁ Πατριάρχης Πολύευκτος ὑπέ-
βαλεν εἰς αὐτὸν ὡς ὄρον τῆς στέψεως νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκ τῶν
ἀνακτόρων τὴν βδελυρὰν Θεοφανῶ καὶ νὰ σεβασθῆ τὰ δικαιώ-
ματα τῶν δύο μικρῶν βασιλοπαίδων. Ὁ Ἰωάννης ἐνέδωκε καὶ
ἡ Θεοφανῶ ἐξωρίσθη.

Ἐπὶ Νικηφόρου Β' οἱ Ῥῶσοι κατὰ παρακίνησιν τοῦ Νι-
κηφόρου εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ νὰ τιμωρήσουν
τοὺς θρασεῖς Βουλγάρους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων
Σβιατοσλαῦος παρασυρόμενος ἀπὸ πλεονεξίαν ἤθελε νὰ προσαρ-
τήσῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Ῥωσικὸν κράτος. Ὁ Ἰωάννης Τζι-
μισκῆς, μόλις ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἐθεώρησεν ὡς πρώτιστον ἔρ-
γον του νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥώσους ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Ὅθεν
ἐπροσκάλεσε τὸν Σβιατοσλαῦον ν' ἀπέλθῃ ἐξ αὐτῆς καὶ ἐπειδὴ ὁ
Σβιατοσλαῦος ἠρνήθη, ὁ Τζιμισκῆς ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρα-
τείαν κατὰ τῶν Ῥώσων. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 971 εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Βουλγαρίαν καὶ ἐκυρίευσεν κατὰ πρῶτον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς
Πραισθλαῦαν· ἔπειτα προσέβαλε τὸ ὄχυρόν Δορύστολον (τὴν ση-
μερινὴν Σιλιστριάν). Οἱ Ῥῶσοι κατατροπώνονται καὶ ὁ Σβιατο-
σλαῦος ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βουλ-
γαρίαν. Ὁ Τζιμισκῆς μετὰ ταῦτα μετέβαλε τὴν Βουλγαρίαν εἰς
Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν καὶ διήρσεσεν αὐτὴν εἰς ἑπτὰ τοπαρχίας, δι-
ώρισεν δὲ τοπάρχους ἐντοπίους, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο *βοεδόβαι*.
Μετὰ ταῦτα ὁ Τζιμισκῆς ἔκαμε δύο ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν
Ἀράβων τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Εἰς τὰς ἐκστρατείας
αὐτὰς ἐνίκησε πολλὰς λαμπρὰς νίκας, ἐκυρίευσεν πόλεις καὶ φρού-
ρια, ἐκυρίευσεν προσέτι καὶ μέγα μέρος τῆς νοτίου Συρίας, καθὼς

καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς Φοινίκης. Ἄλλ' ὅταν ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς δευτέρας ἐκστρατείας ἀπέθανε. Πιστεύεται ὅτι ἐδηλητηριάσθη καθ' ὁδὸν μὲ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον ἐνήργησε βραδέως, ὑπὸ τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου του Βασιλείου, τοῦ ὁποῖου εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Τζιμισκῆς φοβερὰς καταχρήσεις.

γ') Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τζιμισκῆ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὁ Βασίλειος Β', ὁ ἐπικαλούμενος Βουλγαροκτόνος, υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β', εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Ὁ Βασίλειος Β' ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου διασημότατος. Κατὰ πρῶτον ἐπολέμησε πρὸς τὸν στασιάσαντα στρατάρχην τῆς Ἀνατολῆς Βάρδαν Σκληρόν καὶ κατέβαλεν αὐτὸν ἔπειτα ἀπὸ τριετῆ ἀγῶνα. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὰς ἔριδας καὶ τὰς στάσεις τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐπανεστάτησαν καὶ ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν τολμηρὸν Σαμουήλ, υἱὸν τοῦ βοεβόδα Σίσμαν, ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τέλος δὲ εἰσέβαλαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ἴσθμου φονεύοντες καὶ λεηλατοῦντες.

Ὁ Βασίλειος Β', ἅμα ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Βάρδαν τὸν Σκληρόν, ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκηθη, μέγα δὲ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βουλγάρων. Ἐν τούτοις ὁ Βασίλειος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του, ἀλλὰ παρεσκευάσθη εἰς νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Τὸ 995 οἱ Βούλγαροι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Βασίλειος ἐπεμψεν ἐναντίον αὐτῶν τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανόν. Ὁ Σαμουήλ, ἅμα ἔμαθεν ὅτι ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ἐπῆρχετο ἐναντίον του, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ διηυθύνετο εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς φθάσας εἰς τὴν Φθιώτιδα εὐρῆκε τοὺς Βουλγάρους στρατοπεδευμένους ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε πλημμυρῆσει ἔνεκα ραγδαιοτάτων βροχῶν. Οἱ Βούλγαροι, ἐπειδὴ ἐθεώρουν ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ὅταν ἐνύκτωσεν, ἐκοιμήθησαν ἀμέριμοι. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἀκοίμητος ἐξετάζει τὸν ποταμὸν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἐπὶ τέλους εὐρῆκε κάποιον πόρον. Διαβαίνει τὸν ποταμὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπι-

πίπτει ἔξαφνα κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων καὶ κατακόπτει αὐτούς. Μόλις διέφυγε τὴν σφαγὴν ὁ Σαμουήλ μὲ τὸν υἱὸν του καὶ μετ' ὀλίγους ἄλλους. Διὰ τῆς νίκης οὗτης ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ τότε ὁ Βασίλειος ἐξηκολούθησε τακτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, διότι ἤθελε νὰ καταλύσῃ ὀλοτελῶς τὸ Βουλγαρικὸν βασίλειον. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1018. Ἐπὶ τέλους οἱ Βούλγαροι ὑπετάχθησαν καὶ ἡ Βουλγαρία προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Βουλγαρικοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσηλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἀριερωμένην εἰς τὴν *Παναγίαν τὴν Ἀθηνιώτισσαν*, καὶ προσέφερεν εὐχαριστίας εἰς τὴν Θεοτόκον διὰ τὰς νίκας του, ἐστόλισε δὲ τὸ ἱερὸν μὲ λαμπρὰ ἀφιερώματα. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ δὲ τὴν θριαμβευτικὴν του εἴσοδον ὁ λαὸς τὸν ὠνόμασε *Βουλγαροκτόνον*, διότι κατέλυσε τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Βασίλειος Β' διεξήγαγε διὰ τῶν στρατηγῶν του καὶ ἄλλων ἐπιτυχῆ πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Ὁθωνος Β', αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν, ὁ ὁποῖος ἐζήτηε νὰ λάβῃ τὴν κάτω Ἰταλίαν ὡς προῖκα τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς. Δώσας δὲ ὁ Βασίλειος καὶ τὴν ἄλλην ἀδελφὴν του Ἄνναν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Βλαδίμηρον, ὅστις εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῆς Κριμαίας πόλιν Χερσῶνα (σημερινὴν Σεβαστούπολιν), τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε κηριεύσει.

Ἐπὶ Βασιλείου Β' τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε τὴν μεγαλειέτην ἑκτασιν καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἤρχισε νὰ παραμάζῃ. Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τὸ 1025.

69. *Τὸ μεγαλεῖον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.*

Μὲ τὰ μεγάλα τῶν πολεμικὰ κατορθώματα οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου ἐξέτειναν τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὸν Δούναβιν μέχρι τῆς Συρίας καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας μέχρι τῆς Ἀρμενίας· ἀλλ' ἡ ἐπιρροή τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας ἐξτείνεται καὶ πέραν τῶν ὄριων τούτων. Γύρω ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν ὑπῆρχε σειρά μικρῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα

ἦσαν ὑποτελῆ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτην οὐτως εἰπεῖν ἀμυντικὴν γραμμὴν καὶ δι' αὐτῶν διεδίδετο εἰς τὸν κόσμον ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπεῖᾳ τῆς ἡ πολιτικῆς ἐπίδρασις καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς.

Τὰ σποῦδαῖο ἔρα ἀπὸ τὰ ὑποτελῆ αὐτὰ κρατίδια ἦσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ Ἐνετία, ἡ ὁποία ἔνεκε τῶν σχέσεών της μὲ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν εἶχε προσλάβει ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν θεωρήσῃ ὡς πόλιν ἑλληνικὴν ὅλαι αἱ συνηθεῖαι τῆς ζωῆς, ἡ τέχνη καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς Ἐνετίας προῆλθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου τὰ σλαβικὰ κράτη τῶν Κροατῶν καὶ τῶν Σέρβων εἶχαν ὑπαχθῆ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐθεωροῦντο δὲ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπωφελεῖς σύμμαχοι ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ Χερσὼν ἀποτελοῦσε πολύτιμον σταθμὸν διὰ νὰ κατοπτεύουν οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς ἀτέναντι κατοικοῦντας διάφορους βαρβάρους λαοὺς. Εἰς τὸν Καύκασον οἱ διάφοροι βάρβαρα ἡγεμόνες ὑπεηφανεύοντο διὰ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Τὰ κράτη τῆς Ἀρμενίας, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα εἶχαν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν κυριαρχίαν, παρεῖλον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν χιλιάδας στρατιωτῶν καὶ πολλοὺς στρατηγούς καὶ αὐτοκράτορας ἀκόμη. Ὁ Λῶν Ε' ἦτο Ἀρμένιος. Ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Ἰωάννης Κουρκούας ἦτο ἐπίσης Ἀρμένιος.

Διὰ τῶν ὑποτελῶν τούτων χωρῶν ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς, ὅπως προείπαμεν, διεδίδετο εἰς τὸν κόσμον. Οἱ Ρῶσοι λ.χ. παρέλαβαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τὸν χριστιανισμὸν. Τὸ Κίεβον, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, ἦτο ἐκκλησιαστικὸν κέντρον, τοῦ ὁποίου ὁ μητροπολίτης διωρίζετο ἀπὸ τὸν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης ἀπὸ τὸ Βυζάντιον παρέλαβαν οἱ Ρῶσοι τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ ἐν γένει οἱ Ρῶσοι χρεωστοῦν εἰς τὸ Βυζάντιον ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ των.

Καὶ οἱ Ἀραβες ἦσαν πολιτισμένοι, ἀλλὰ τὰς περισσοτέρας συνηθείας τῆς ζωῆς των παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου ἐπίσης ἀπὸ αὐτοὺς παρέλαβαν τὰς ἐπιστήμας. Εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν μετεφράσθησαν τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπητὸς φιλόσοφος τῶν Ἀραβικῶν πανεπιστημίων.

70. Ἡ διοργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας.— Ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα.

Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο ἀληθῶς μία παγκόσμιος αὐτοκρατορία, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίδρασις ἐξετείνετο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ τις ὀργάνωσις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐνίσχυεν ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμιν καὶ τὸ γόητρον αὐτῆς.

Ὁ αὐτοκράτωρ.— Ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἐπισήμως ἐλέγετο *βασιλεὺς*, ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης. Κληρονόμος τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εἶχε συγκεντρωμένην εἰς χεῖράς του πᾶσαν ἐξουσίαν, στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ νομοθετικὴν, ἦτο δηλαδὴ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, εἶχεν ὅλην τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν, ἦτο ἡ ζωντανὴ ἔκφρασις τοῦ νόμου, ὁ λόγος του τουτέστιν ἦτο νόμος τοῦ κράτους. Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε προσθέσει εἰς αὐτὸν ἐπὶ πλέον ἓνα εἶδος καθαγιασμοῦ. Δὲν ἦτο, ὅπως ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ ἦτο ἀντιπρόσωπος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (βασιλεὺς ἐλέω θεοῦ).

Πᾶν ὅ,τι ἦτο προσωρισμένων διὰ τὴν προσωπικὴν χρῆσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐθεωρεῖτο ἱερὸν. Ἐλεγον τὸ *Ἱερὸν παλάτιον*, ὁ *ἱερὸς θάλαμος*. Ἡ ἐνδυμασία του ὠμοίαζε πολὺ μὲ τὴν σημερινὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀρχιερέων. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν χρυσοῦφανα καὶ χρυσοκέντητα, ἀπήστραπτον ἀπὸ τὴν λάμπιν τῶν χρωμάτων τῆς μετάξης καὶ τῶν πολυτίμων λίθων.

Ὁ τρόπος τοῦ ζῆν ἦ ο ἀκριβῶς καθωρισμένος διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τηρῇ τοὺς κανόνας τῆς αὐλικῆς ἐθνιοτυπίας, ἡ ὁποία ἦτο πολὺ αὐστηρά. Ἦτο κανονισμένον λεπτομερέστατα τὸ πῶς θὰ ἐδέχετο τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς ξένους πρέσβεις, ποῖα ἐνδύματα θὰ φοροῦσε, ποῦ θὰ ἐπῆγαινε κάθε ἡμέραν. Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ κοσμικαὶ πανηγύρεις εἰς τὸ Βυζάντιον ἦσαν πολυαριθμόταται. Αἱ πανηγύρεις αὐταὶ ἐπανηγυρίζοντο μὲ ἀφάνταστον μεγαλοπρέπειαν.

Ἐκκλησιαστικὴ ἦτο ἡ μεγαλοπρέπεια ἰδίως κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων ἡγεμόνων ἢ πρέσβων. Ὁ αὐτοκράτωρ εἰδεδυμένος χρυσοποικίλτον στολὴν μὲ πολιτίμους λίθους, φορῶν εἰς τὴν κεφαλὴν στέμμα ὅμοιον πρὸς ἀρχιερατικὴν μίτραν καὶ εἰς τοὺς πόδας του κόκκινα πέδιλα μὲ χρυσοκεντημένους ἄστρους, καὶ περι-

στοιχιζόμενος ἀπὸ τὴν ἀπαστράπτουσαν αὐλὴν του καὶ ἐν μέσῳ δάσους σημαιῶν καὶ λαβάρων ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου. Εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τοῦ θρόνου ὑπῆρχον δύο γλυπτοὶ λέοντες, οἱ ὅποιοι διὰ μηχανήματος ἀνωρθοῦντο καὶ ἐβρουχῶντο. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ θρόνου ὑπῆρχον χρυσαῖ δένδρα καὶ εἰς τοὺς κλάδους αὐτῶν ἐστέκοντο πτηνὰ ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα κατεσκευασμένα, τὰ ὅποια ἐπίσης διὰ μηχανήματος ἤνοιγον τὰς πτέρυγας καὶ ἐκελάδουν. Δι' ἄλλου μηχανήματος ὁ θρόνος μὲ τὸν βασιλέα καθήμενον ἐπ' αὐτοῦ μετεωρίζετο πρὸς τὴν ὄροφην. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκθαμβωτικῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπειᾶς ὁ αὐτοκράτωρ παρουσιάζετο εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων ἡγεμόνων ἢ πρέσβειων ὡς ὄν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἡ ζωντανὴ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἡ μεγαλειτέρα προσωπικότης εἰς τὸ κράτος ἦτο ὁ πατριάρχης, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὸν ὄν αἰῶνα ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Οἰκουμενικός. Ἡ δύναμις τοῦ πατριάρχου ἠῤῥήθη πολὺ τὸν ὄν αἰῶνα. Τὸν ὄν αἰῶνα οἱ Ἄραβες κατέκτησαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον ὡς ἐκ τούτου καὶ τὰ πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας ἀπεσπᾶσθησαν ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπέμεινε λοιπὸν μόνος πατριάρχης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀρχηγὸς τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον ἔκειτο πλησίον τοῦ Ἱεροῦ παλατίου καὶ ἦτο πολυτελέστατον. Ὁ πατριάρχης εἶχε τὰ φορεῖά του καὶ τὰ πολυτελεῖ ἄρματα διὰ τὰς μεγάλας τελετάς. Ἐφιλοξενεῖτο εἰς τὸ Ἱερὸν παλάτιον καὶ ἀνταπέδιδεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν φιλοξενίαν παραθέτων εἰς τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον πολυτελέστατα γεύματα. Μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ νέος πατριάρχης ἐπέστρεφεν εἰς τὸ μέγαρόν του καθήμενος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου, στολισμένον μὲ χρυσοκέντητα καλῆματα, καὶ ἐπευφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τοῦτο ἐσυμβόλιζε τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ πατριάρχης διέθετεν ὡς κύριος τὴν ἀμύθητον περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν ἑνείῳ εἶχεν ἐπίσης εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ ἀμέτρητον σμῆνος τῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἔξασκοῦσαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν λαϊκῶν τά-

ξεων. Ὡς τοιοῦτος ὁ πατριάρχης εἶχεν εἰς χεῖράς του μεγίστην δύναμιν, ἡ ὁποία δύναμις ἐχρησίμευεν ὡς φραγμὸς εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ δύο ἀξιώματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ἦσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Συνέβαιναν ὁμως, ὡς ἄν τις ἐβασίλευεν ἀνὴρ ἰσχυρὸς, νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτὸς κατ' οὐσίαν διηύθυνεν αὐτά. Ὅσάκις πάλιν ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀνήλικος ἢ ἀδυνάτου χαρακτῆρος, ὁ πατριάρχης ἀπέβαινε παντοδύναμος ὁδηγῶν τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Προσηγορία τῶν βασιλέων.— *Αὐλικὰ ἀξιώματα.*— Ὅσοι ὠμιλοῦσαν πρὸς τὸν βασιλέα δὲν τὸν προσηγόρευον «Μεγαλειότατε» ὅπως σήμερον' ἀλλὰ «*ἡ ἔνθεος, ἡ ἁγία βασιλεία σου*». Ἡ αὐτοκράτειρα προσηγόρευετο «*ἡ εὐσεβῆστίτη Ἀγιοῦσιτα*». Οἱ βασιλόπαιδες προσηγόρευοντο «*πυρρογογέννητοι*» οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ γαμβροὶ τῶν βασιλέων *καίσαρες* καὶ ἀργότερα *δεσπόται*. Ἡ προσηγορία τοῦ *δεσπότη* ἀπεδόθη καὶ εἰς τοὺς πατριάρχας καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς. Αἱ κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλείας ὠνομάζοντο *ζωσαί*, ἀπὸ τὴν ζώνην ποὺ ἐφόρουν.

Ἡ κεντρικὴ διοίκησις.— Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἦτο ἀνατρεψιμὴ εἰς τοὺς τέσσαρας *λογοθέτας*, οἱ ὁποῖοι ἤμποροῦν νὰ παραβληθοῦν πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν ὀνομαζομένους ὑπουργούς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ *λογοθέτης* τοῦ δρόμου (ὑπουργὸς τῆς συγκοινωνίας) ὅστις καὶ *Μέγας λογοθέτης* ὠνομάζετο. Αὐτὸς ἦτο τὸ πρόσωπον τινὰ ὁ πρωθυπουργός. Ἐπειτα ἦτο ὁ *λογοθέτης* τοῦ γενικοῦ ἦτοι ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν· τρίτος ὁ *λογοθέτης* τῶν οἰκιακῶν ἦτοι ὁ ἐπιμελητὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς περιουσίας· τελευταῖος ὁ *λογοθέτης* τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τοὺς λογοθέτας ἀνώτατοι λειτουργοὶ ἐπίσης τῆς κεντρικῆς διοικήσεως ἦσαν ὁ *ἐπαρχος* τῆς πόλεως καὶ ὁ *κοιαιστωρ*. Ὁ *ἐπαρχος* τῆς πόλεως ἦτο ὁ πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἀρχὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Αὐτὸς ἐδίκαζε ὅλα τὰ ἐγκλήματα ὅσα διεπράττοντο ἐντὸς τῆς πόλεως· αὐτὸς εἶχε τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν ἀγορανομίαν. Ὁ *κοιαιστωρ* εἶχε τὴν ἀνωτάτην δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ξέων, οἵτινες δι' οἷα δήποτε αἰτίαν διέτριβον εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ σύγκλητος. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρων τούτων λειτουργῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπῆρχε καὶ ἡ καλουμένη **σύγκλητος**, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῖσαν ὅλοι οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες. Ἡ σύγκλητος δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν ἤτο σῶμα ἀπλῶς συμβουλευτικὸν διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπτελεῖτο, ὡς προείπομεν, ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἄρχοντας, αἱ γινῶμαι αὐτῆς εἶχον πάντοτε μεγάλην βαυότητα.

Ἡ διοικήσεις τῶν ἐπαρχιῶν.—Μέχρι τοῦ Ἡρακλείου ἡ αὐτοκρατορία ἦτο διηρημένη εἰς μεγάλας διοικήσεις. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἄμως καὶ κατόπιν, ἀφοῦ οἱ Ἄραβες κατέκτησαν τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἐν μέρει τὴν Ἀρμενίαν, ὡσαύτως κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, οἱ δὲ Σλαῦοι καὶ ἡ Βούλγαροι κατὰ μᾶλλον καὶ ἦτον κατέλαβαν τὰς βορειοτέρας ἐπαρχίας τῆς χερσονήσου ἦτοι τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν ἄνω Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν), καὶ τὴν κάτω Μοισίαν (σημερινὴν Βουλγαρίαν), οἱ δὲ πόλεμοι ἦν ἀδιάκοποι, παρέστη ἀνάγκη ἡ αὐτοκρατορία νὰ διασθεθῆ εἰς μικροτέρας διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν **θέματα**.

Ἡ νέα αὕτη διοικητικὴ διαίρεσις ἐγένεν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνιάτου, μὲ τὸν καιρὸν δὲ ἐτελείωσε καὶ προσέλαβε καθαρῶς στρατιωτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς κάθε θέμα προϊστάτο ἕνας διοικητής, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο **στρατηγός** καὶ ὁποῖος εἶχε τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Εἰς κάθε θέμα ἤδρευεν ἕνα στρατιωτικὸν σῶμα ὡς μόνιμος φρουρὰ καὶ ἔτοιμον νὰ ἀποκρούσῃ κάθε ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ οικονομικὴ εὐημερία — Ὅπως προείπαμεν (σελ. 86) ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τὸ μέγιστον ἐμπορεῖον τοῦ κόσμου. Εἰς αὐτῆς συνέρρεον οἱ ἔμποροι ἀπὸ τὰ διάφορα κράτη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Εἰς αὐτὴν συνεκεντρώνοντο τὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὰ βιομηχανήματα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἄλλα μὲν κατηναλίσκοντο εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἄλλα δὲ ἀπεστέλλοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα πού ἤγμασαν προηγουμένως ἢ εἶχαν ἐκλείψει ὀλοτελῶς, ὅπως ἡ Καρχηδών, ἢ εἶχαν μαρानθῆ, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ῥώμη. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκληρονό-

μησε ὅλον τὸν πλοῦτον τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος πλοῦτος πρότερον ἦτο μοιρασμένος. Τὸ ἐμπόριον διεξήγετο πρὸ πάντων διὰ θαλάσσης, διότι ἡ θάλασσα παρεῖχε μεγαλειτέραν ἀσφάλειαν.

Τὸ δημόσιον εἰσέπραττε τεράστια ποσὰ ἀπὸ τὸ ἔγγειον καὶ ἀπὸ τὸ κεφαλικὸν φόρον, ἀπὸ τοὺς τελωνιακοὺς δασμούς, ἀπὸ τὰ ἐπιτηδεύματα πού ἐπλήρωνον οἱ ἔμποροι, οἱ τραπεζίται, οἱ βιομήχανοι, οἱ κάπηλοι, καὶ ἀπὸ ἄλλους φόρους. Τὶ ποσὰ ἀκριβῶς εἰσέπραττεν ἡ μοναρχία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν γνωρίζομεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους πού ἀπέθανεν ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ὑπῆρχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀποταμίευμα 220 ἑκατομμυρίων, ἥτοι πλεόν τοῦ ἑνὸς δισεκατομμυρίου σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν.

Καὶ δὲν εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ πλοῦτος καὶ ὅλη ἡ ζωή. Ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι πόλεις μὲ μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἤκμαζον ὡς βιομηχανικαὶ πόλεις αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι. Μὲ ἓνα λόγον, κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον κράτος, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ παραβληθῆ μὲ τὴν μοναρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως λόγῳ βιομηχανίας, ναυτιλίας καὶ διοικητικῆς τάξεως.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.
'Απὸ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἕως τὰ μέσα τοῦ ἑνάτου εἶχε σταματήσει κάθε πνευματικὴ κίνησις. Οἱ χρόνοι τῆς εἰκονομαχίας ἦσαν καὶ διὰ τὴν παιδείαν ὀλέθριοι. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν μόνον δύο ἄνδρες διακρίνονται, ὁ Ἄνδρέας, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὁ Ἄνδρέας ἐφεῦρε νέον εἶδος ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, τοὺς καλουμένους *κανόνας*. Αὐτὸς ἐποίησε τὸν *Μέγαν κανόνα*, ὁ ὁποῖος ψάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν προτελευταίαν ἑβδομάδα τῆς Μεγάλης τεσσαροκοστῆς. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐποίησε κανόνας ἀξιολόγους. Ὁ Δαμασκηνός εἶναι ὁ μεγαλείτερος ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων. Τὰ περισσότερα συγγράμματά του τὰ ἔγραψε πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν εἰκόνων.

Ἡ ἀναγέννησις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀρχίζει ἀπὸ τὸν τελευταῖον εἰκονομάχον αὐτοκράτορα, τὸν Θεόφιλον, ἥτοι ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ ἑνάτου αἰῶνος. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' ὁ θεῖός του Βάρδας, ὁ ὁποῖος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκυβέρνησα τὸ κρά-

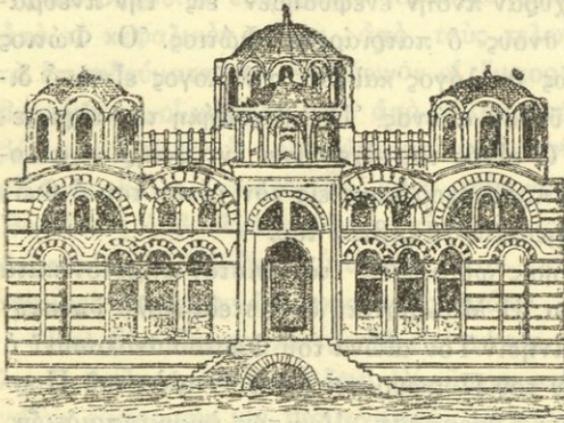
τος, ἀνεκαίνισε τὸ Πανδιδακτήριον. Τὸ Πανδιδακτήριον τώρα ὀνομάζεται *Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας*, διότι τὰ μαθήματα γίνονται εἰς ἓνα ἀνάκτορον, τὸ ὀπίθιον ὀνομάζεται Μαγναύρα.

Ἄλλὰ νέαν καὶ ἰσχυρὰν πνοὴν ἐνεφύσησεν εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους ὁ πατριάρχης Φώτιος. Ὁ Φώτιος καὶ ὡς ἱεράρχης καὶ ὡς θεολόγος καὶ ὡς φιλόλογος εἶναι ὁ διαπρεπέστερος ἀνὴρ τοῦ 9ου αἰῶνος. Ἡ βιβλιοθήκη του εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα. Ὁ οἶκός του εἶχε γίνει ἐντευκτήριον φιλομαθῶν νέων. Εἰς τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν οἶκόν του ὁ Φώτιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἠρμήνευε τὰ βιβλία του.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον κατὰ τὸν 10ον καὶ 11ον αἰῶνα. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία πολὺ ὑπεστήριξε τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Τὸν αἰῶνα τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ αἰὼν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὁ αἰὼν τοῦ Πορφυρογεννήτου ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ *Αἰὼν τῶν ἐγκυκλοπαιδειῶν*. Κατ' ἐντολὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπὸ διαφόρων ὀνομαστῶν λογίων συνειτάχθησαν *ἀνθολογίαι* ἤτοι συλλογαὶ ἀρχαίων κειμένων παντοίας ὕλης. *ἱστορικαί, ἱατρικαί, γεωπονικαί, ζωολογικαί, θεολογικαί*. Διὰ τῶν συλλογῶν τούτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς πλεῖστα ὅσα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅποια ἴσως χωρὶς αὐτὰς ἤθελον χαθῆ διὰ παντός. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀκμάζει ὁ Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, ἀνὴρ παγκοσμίου φήμης διὰ τὴν σοφίαν του. Ὁ Ψελλὸς ἔγραψε πλεῖστα βιβλία θεολογικά, ἱστορικά, μαθηματικά, φιλοσοφικά, νομικά, ἱατρικά. Ἐγραψε ἀναμῖξ καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὸν ἔμμετρον λόγον.

Αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.— Ὅπως τὰ γράμματα, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ τέχναι παρημελήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοφίλου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρήχθησαν ἀξιόλογα ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καὶ μηχανικῆς. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ὑπεστήριξε τὰς τέχνας ὅπως καὶ τὰ γράμματα· ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Βυζαντινὴ τέχνη εἶναι κυρίως *ἐκκλησιαστικὴ*. Μερικαὶ τροποποιήσεις παρατηροῦνται τώρα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἐκκλησίαι γίνονται ὠραιότεραι καὶ κομψότεραι. Εἶναι αὐταὶ μικρότεραι κατὰ τὸ μέγεθος. Ἐξωτερικῶς οἱ τοῦχοι εἶναι κτισμένοι μὲ ὕλικά διαφόρων χρωμάτων. Σειραὶ ἐρυθρῶν

πλίνθων ἐναλλάσσονται διαφοροτρόπως μὲ τοὺς λευκοὺς λίθους τῆς οἰκοδομῆς. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτῆ τῶν χρωμάτων παραγείναι εὐάρεστον αἰσθημα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ τροῦλλος γίνεται ὑψη-

Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Βλαχερνῶν τῆς Κων)πόλεως.

λός, εἰς μερικοὺς δὲ ἐκκλησίας ὑπάρχουν πολλοὶ τροῦλλοι. Οἱ κίονες εἶναι ὑψηλοὶ καὶ ἔλαφροί. Αἱ κίριαι γραμμαὶ εἶναι καμπύλαι, ἐνῶ ἡ ἀρχαία τέχνη ἀγαθοῦσε τὰς εὐθείας γραμμάς. Τὸ ὅλον σχῆμα τοῦ ναοῦ καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀποτελεῖ ἓνα μέγαλον σχῆμα σταυροῦ. Ἐς τὸ ἐσωτερικὸν ἡ σπουδαιότερα διακόσμησις εἶναι τὴν ψηφιδωτά. Τὰ ψηφιδωτά τοῦ ναοῦ εἰς τὸ Δαφνίον τῆς Ἀττικῆς ὡς καὶ τὰ ψηφιδωτά τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκά πλησίον τῆς Λεβαδείας εἶναι σπουδαιότατα μνημεῖα ζωγραφικῆς.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος — Ἀνάλογος μὲ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν ἦτο καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῶν μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων.

Ἡ κατοικία. — Τὸ μέγα Παλάτιον, ὅπως εἶπαμεν (σελ. 90) ἔκειτο εἰς θέσιν θαυμασίαν. Τὸ ἀχανὲς αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀποτελοῦσε ὀλόκληρον συνοικίαν περιτειχισμένην. Πλήθος μονωρόφων μεγάρων ἀπὸ μάρμαρον καὶ ἀπὸ λίθους μὲ θολωτὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στέγας συγκοινωνοῦσε διὰ πολυτελῶν διαδρόμων στολισμένων μὲ στοὰς ἐκατέρωθεν καὶ μὲ μαρμαρίνους πίδακας εἰς τὸ μέσον. Εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τοῦ Παλατίου ὑπῆρχον θαυμάσιαι αἴθουσαι. Οἱ τοῖχοι τῶν αἰθουσῶν ἐκαλύπτοντο μὲ μωσαϊκά, τὰ ὁποῖα παρίστανον ἁγίους, αὐτοκρατορικὰ πρόσωπα, πτηνά, ἄνθη καρπούς. Ἐπίσης ἐστολίζοντο αἱ αἴθουσαι μὲ περσικὰ παραπετάσματα, μὲ πολυτίμους περσικοὺς τάπητας, μὲ χρυσοῦς θρόνους, μὲ χρυσοῦς τραπέζια. Εἶχον δὲ τὰς πύλας κατεσκευασμένας ἀπὸ ἄργυρον καὶ ἐλεφαντοστοῦν. Αἱ αἴθουσαι ἐφωτίζοντο

τὴν νύκτα μὲ χρυσοῦς καὶ ἀργυροὺς λαμπτήρας ἐλαίου. Ὁ γυναικωνίς ἀποτελοῦσε ἐντὸς τοῦ Παλατίου ἰδιαίτερον περίβολον μὲ τὴν ἰδικήν του αὐλήν, τὸ ἰδιαίτερον προσωπικὸν καὶ τὴν ἰδικήν του ἐπιμοτυπίαν.

Εἰς τὴν περιτειχισμένην αὐτὴν συνοικίαν ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ Μέγα παλάτιον ὑπῆρχον ἐκκλησίαι πολυτελεῖς καὶ μουσεῖα ὁλόκληρα. Πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις ὑπῆρχον κῆποι, στέρναι, ἡλιακά, ἀποθῆκαι τροφίμων, οἰκῆματα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, στρατῶνες, σταῦλοι, ἀπειραι ἄλλαι οἰκοδομαὶ διαφόρων σχημάτων καὶ ὑλικῶν. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν τὸν αὐτοκρατορικὸν λαβύρινθον.

Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε καὶ ἄλλα ἰδιωτικὰ παλάτια, τῶν

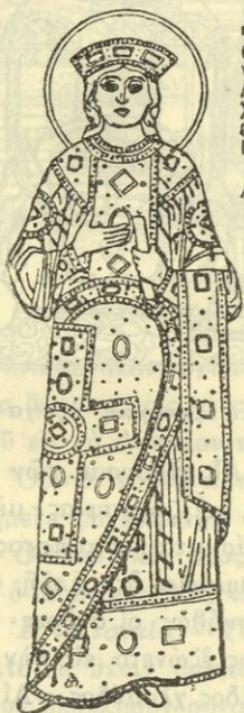
Πύλη ἐξωτερικὴ ὀρεχαλκίνη.

ὁποίων ὁ πλοῦτος ἦτο ἐκθαμβωτικὸς. Αἱ αἵθουσαι τῶν ἰδιωτικῶν παλατίων ἐστολίζοντο μὲ μωσαϊκά, μὲ ζωγραφίας, μὲ πολύτιμα ἐπιπλα καὶ μὲ βαρῦτιμα παραπετάσματα καὶ τάπητας.

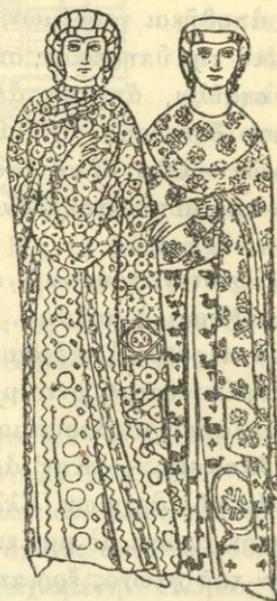
Ἐνδυμασία. — Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐνδυμασία ἦτο ἀπλή, ὅπως ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Συνήθως οἱ ἄνδρες φοροῦσαν κοντὸν χιτῶνα μὲ μανίκια, ὁ ὁποῖος ἐζῶνετο εἰς τὴν μέσην. Ἄνωθεν τοῦ χιτῶνος ἔρριπτον ἓνα εἶδος χλαμύδος. Αἱ γυναῖκες φοροῦσαν μακρὸν χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐζῶνετο ὑψηλὰ εἰς τὸ στήθος. Ἄνωθεν τοῦ χιτῶνος φοροῦσαν εὐρὺ ἐπανωφόριον.

Κατόπιν ὅμως αἱ σχέσεις τῶν Βυζαντινῶν μὲ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας ἐπέφεραν πολλὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες ἐν γένει τῆς ἀριστοκρατίας ἐνεδύοντο μεγαλοπρεπῶς. Αἱ ἐσθῆτες αὐτῶν ἦσαν μεταξωταὶ μὲ χρώματα ζωηρὰ καὶ ἐκοσμοῦντο μὲ χρυσᾶς παρυφός (ὕγιες), μὲ ἄνθη, μὲ μεγάλα μέταλλα, τὰ ὁποῖα εἶχον θρησκευτικὰς παραστάσεις. Αἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας ἰδιαίτερος ἐπεμελοῦντο τὴν κόμμωσίν των. Ὑπῆρχον

κτενίστριαι ἕξ ἐπαγγέλματος, αἱ ὁποῖαι μὲ θαυμασίαν ἐπιδεξιότητα ἔκαμνον διάφορα πλεξίματα τῆς κόμης μὲ ταινίας χρυσαῖς, ἀργυραῖς, μὲ χρυσαῖ σύρματα καὶ καρφίδας καὶ ἐστόλιζαν αὐτὴν μὲ πολυτίμους λίθους. Ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὰς ἀρχοντίσσας τῆς αὐλῆς εἶχεν ἡ ὑπόδησις. Τὸ ἐρυθρὸν ὑπόδημα φέρον δικεφάλους ἀετοὺς κεντημένους μὲ μαργαριτάρια ἦτο ὄρισμ ἔνονον διὰ τὴν βασιλίσσαν. Αἱ σύζυγοι τῶν δεσποίων ἦτοιοι τῶν υἱῶν καὶ ἀδελ-

Π Ο Υ Λ Χ Ε Ρ Ι Α

Ἡ αὐτοκράτειρα Πουλχερία μὲ ἐπίσημον περιβολὴν (ψηφιδωτόν).

Πατρικαὶ ζωσταί, φοροῦσαι ἐνδυμασίας μεταξωτάς καὶ χρυσοκεντήτους (ψηφιδωτόν).

φῶν τῶν βασιλέων φοροῦσαν ὑποδήματα κατεσκευασμένα ἀπὸ ἰόχρου καὶ λευκὸν συγχρόνως ὕφασμα καὶ φέροντα εἰς τὰ πλάγια δικεφάλους ἀετοὺς κεντημένους μὲ μαργαριτάρια. Αἱ ἄλλαι κυρία τῆς αὐλῆς φοροῦσαν ὑποδήματα διαφόρων χρωμάτων φέροντα κεντη ἔνοους χρυσοῦς ἀετούς.

Ὅσοι κομψενόμενοι κυρία δὲν εἶχον κανὲν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπιτέπη εἰς αὐτὰς νὰ φοροῦν χρωματιστὰ ὑποδήματα,

εὐρισκόν τρόπον νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τὸν συρφετὸν τῶν ἀστῶν, αἱ ὁποῖαι φοροῦσαν ὑποδήματα δερμάτινα βερνικωμένα· φοροῦσαν αὖται κομπὰ ὑποδήματα ἀτὸ μαῦρον μεταξωτὸν ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἐστόλζον μὲ χρυσᾶ καὶ ἄργυρὰ στίγματα.

Ἡ τροφή.—Ἡ αὐτὴ πολυτέλεια καὶ μεγαλοτρέπεια παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τράπεζαν. Εἰς τὸ Παλάτιον καὶ εἰς τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων τὰ πιᾶτα, τὰ ποτήρια καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτραπέζια σκεύη ἦσαν κατεσκευασμένα ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἄργυρον. Περονία κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχον· ἔτρωγον μὲ τὰς χεῖρας καὶ δι' αὐτὸ πρὸ τοῦ φαγητοῦ καὶ μετὰ τὸ φαγητὸν ἦτο ἀπαραίτητον τὸ νύψιμον τῶν χειρῶν. Βραδύτερον εἰσῆχθη καὶ τοῦ περονίου ἡ χρῆσις. Ἡ τράπεζα ἦ ο στολισμένη μὲ ἄνθη. Καθίσματα εἶχαν ὄλων τῶν εἰδῶν, κανεπέδες μὲ μαξιλάρια, πολυθρόνες, καρέκλες.

Τὰ φαγητὰ ἦσαν ἀνατολικῆς ἀπολαυστικότητος. Εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων παρετίθεντο ἄρτος λευκός, ψάρια νωπά, καραβίδες, ἀστακοί, καλαμάρια, στρείδια. Τὰ κρέατα ἤρχοντο εἰς δευτέραν γραμμὴν. Ἐπινον καὶ οἶνον· τὰ γλυκύσματα ἦσαν ἄφθονα· ἐπίσης καὶ τὰ ὀπωρικὰ καὶ οἱ ξηροὶ καρποί.

Αὐτὴ ἦτο ἡ δίαιτα τῶν πλουσίων. Τοῦ λαοῦ ἡ συνήθης τροφή ἦσαν τὰ ὄσπρια, τὸ τυρί, αἱ ἐλαῖαι, τὰ ψάρια νωπά καὶ ἀλατισμένα.

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.—Εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου δὲν ὑπῆρχον κοινωνικαὶ τάξεις στηριζόμεναι εἰς τὴν καταγωγὴν· μὲ ἄλλους λόγους δὲν ὑπῆρχε κληρονομικὴ εὐγένεια. Ἀριστοκρατικαὶ τάξεις ἐθεωροῦντο ἡ ὑπαλληλική, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ κτηματικὴ· ἀλλ' εἰς αὐτὰς κάθε ἕνας ἤμποροῦσε νὰ ἀνέλθῃ διὰ τῆς ἰκανότητός του· τὸ πᾶν ἦτο ἡ προσωπικὴ ἀξία. Διὰ τῆς προσωπικῆς ἀξίας ἤμποροῦσε τις καὶ αὐτοκράτωρ νὰ γίνῃ, ἔστω καὶ ἂν κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν καὶ ἀφανῆ οἰκογενεῖαν. Παράδειγμα ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Λέων Γ', ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ἡ μεσαία τάξις κατεγίνετο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις ἐργάζοντα διὰ νὰ ζήσουν. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔζη πολυπληθὴς ὄχλος, συχνὰ ἄεργος, ὁ ὁποῖος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐτρέφετο ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Αἱ ψυχαγωγίαι.—Ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ εὐγειεῖς,

οἱ ἄστοί, ὁ λαὸς, ἠὺχαριστοῦντο πάρα πολὺ μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ θεάματα, μὲ τὰς αὐλικὰς πομπάς, μὲ τὴν λάμπριν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν. Τὸ Παλάτιον, ὁ Ἱπλόδρομος καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι οἱ τρεῖς πόλοι, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους στρέφεται ὁλόκληρος ἡ βυζαντινὴ ζωὴ.

Τὸ Παλάτιον μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετάς του, μὲ τὰς παρασιτάσεις, μὲ τὰ γεῖματα, ὅλα κανονισμένα μὲ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ραδιουργίας ποὺ ἐγίνοντο πρὸς ἀπόκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποτελοῦσε τὸ κέντρον τοῦ βίου τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Ἡ ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Βυζαντινὸς κόσμος ἄνευ διακρίσεως εὗρισκε τὴν μεγαλειτέραν εὐχαρίστησιν, ἦτο ὁ Ἱπλόδρομος. Εἰς τὸν Ἱπλόδρομον ἐγίνοντο οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους μὲ πάθος παρακολουθοῦσαν ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου. Οἱ ἵπποὶ ἀγῶνες συνήθως ἐγίνοντο πέντε φορὰς τὰ ἔτος. Ἐποικίλλοντο δὲ μὲ χοροὺς, μὲ ἀθλητικὰς ἐπιδείξεις καὶ μὲ μουσικὰς παραστάσεις.

Ἐν τῷ Ἱπλόδρομῳ ὑπῆρξε τὸ κέντρον καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Εἰς αὐτὸν ἐπανηγγερίσθησαν εἰς λαμπρότατοι ἐκ τῶν θριάμβων κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Εἰς αὐτὸν ὁ λαὸς ἐπευφάνησε τοὺς δαφνοστεφεῖς στρατηγούς καὶ αὐτοκράτορας, ὅταν ἐπανήρχετο ἀπὸ τὰ ἔνδοξα πολεμικὰ πεδία ὁ Ἱπλόδρομος ἐπίσης ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἱματηρῶν σιτάσεων (Στάσις τοῦ Νίκα). Εἰς αὐτὸν ἐγιουχαῖσθησαν κάποτε ἀνώτατοι λειτουργοὶ καὶ αὐτοκράτορες ἀκόμη, τοὺς ὁποίους ἡ τύχη παρέδωκεν οἰκτρὰ θύματα εἰς τὰς παραφορὰς τοῦ ὄχλου.

Ἄλλ' εἰς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας δὲν προσήρχετο τὸ γυναικεῖον φῶλον. Κοινὸν ἐντευκτήριον ὅλης τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ κοινὴ ψυχαγωγία ἦτο ἡ ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποίαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων συνέρρουσιν ὄχι μόνον διὰ νὰ ἀναπέμψουν δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἰδωθοῦν μετὰξὺ των.

Ἄφου ἡ ἐκκλησία ἦτο τὸ μόνον κοινὸν ἐντευκτήριον, παρήχθη ἡ ἀνάγκη νὰ αὐξηθοῦν αἱ ἀφορμαὶ τῆς συνεντευξέως. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν καταπληκτικῶς αἱ ἑορταί. Ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία ἦτο πάρα πολὺ θεοσεβής. Δι' αὐτὸ ἀθρόα

συνέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρακολουθοῦσες μετὰ κατανύξεως τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας καὶ ἀπελάμβανε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα καὶ ἄλλη ἀνάγκη ἐπέβαλλε νὰ συναθροίζονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ εὗρισκον ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξουν τὴν ὡραιότητά των ἢ τὰ νέα των φορέματα· ἐκεῖ συνητῶντο μὲ τὰς φίλας των καὶ ἐκακολόγουν τὰς ἄλλας. Κατὰ τὰς παραμονὰς μάλιστα τῶν μεγάλων ἑορτῶν ἐγίνοντο καὶ ὀλονυκτίαι καὶ αἱ γυναῖκες στολισμέναι προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ περᾶσουν ἐκτὶ ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ μεσαιωνικὴ ἐκκλησία μὲ τὰς ὀλονυκτίας τῆς ἀσυναίσθητος ἀντικαθίστα τὴν ζωὴν τῶν θεάτρων καὶ τῶν κοσμικῶν ἐσπερίδων τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τόπος συνετεύξεως ἰδίως διὰ τὰς γυναῖκας ἦσαν τὰ δημόσια λουτρά. Τὰ δημόσια λουτρά τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων ἦσαν στολισμένα μὲ πολύχρωμα μάρμαρα καὶ μὲ ἀγάλματα. Εἰς αὐτὰ αἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας καθὼς καὶ αἱ τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν μετέβαινον μόνον διὰ νὰ περιποιηθοῦν τὴν ὑγείαν των, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον τῶν ἐνδυμασιῶν των. Ἡ μετάβασις εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐγίνετο ὅπως σήμερον. Τότε σινενοοῦντο προηγουμένως διάφορα φίλαι καὶ εἰς ὠρισμένην ἡμέραν μετέβαινον ἀπὸ πρωΐας ὅλαι μαζὶ εἰς τὸ ἴδιον λουτρόν. Ἡ κάθε μία συνωδεύετο ἀπὸ πολλοὺς ὑληρέτας καὶ ὑπηρετρίας. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς ἐκράτουν φαγητά, ἄλλοι ἠδύποτα. Εἰς τὸ λουτρὸν παρέμενον αἱ κυρίαι ἀπὸ πρωΐας μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου τρώγουσαι καὶ διασκεδάζουσαι μὲ μουσικὰ ὄργανα, μὲ ἄσματα καὶ μὲ παιγνίδια.

Ἄλλος τόπος ὅπου συνητῶντο κυρίως ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ πλουτοκρατία ἦσαν τὰ θερμὰ ἱαματικὰ λουτρά. Τὰ περιφημότερα θερμὰ λουτρά ἦσαν εἰς τὸ Πύθιον τῆς Βιθυνίας, τὸ ὁποῖον ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) μετωνόμασε Σωτηριούπολιν. Εἰς τὴν Σωτηριόπολιν μετέβαινε τὸ θέρος ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ πλουτοκρατία διὰ νὰ ζητήσῃ ἢ νὰ προσποιηθῇ ὅτι ζητεῖ ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς ρευματικὰς ἢ ἀθροτικὰς παθήσεις τῆς. Ἐκεῖ δὲν ἔλειπε καμμία ἀπὸ τὰς ἀπολαύσεις τῶν μεγάλων κέντρων, συναναστροφά, γεύματα, χοροί, παίγνια ἀγρίων θη-

ρίων, μεγαλοπρεπείς λιτανεῖται ἁγίων λειψάνων καὶ πᾶσα ἄλλη διασκέδασις κοσμικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ.

Ὁ ὄγλος διασκέδαζεν εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ εἰς τὸ θέατρον· ἄλλὰ τὰ θεάματα τοῦ θεάτρου ἦσαν πρόστυχα παίγνια γελωτοποιῶν καὶ ὀρχηστῶν.

71. Τὸ τέλος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.—Παρακμὴ τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας.—Οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι.—Ἄγῶνες κατ' αὐτῶν τοῦ Ἑλληνος αυτοκράτορος Ρωμανοῦ Διογένους.

Μετὰ τὸν Βασιλείον Β' τὸν Βουλγαροκτόνον ἐβασίλευσαν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ὁ Κωνσταντῖνος Η', ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Β', καὶ αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Κωνσταντίνου ἡ Ζωὴ καὶ Θεοδώρα. Ὁ Κωνσταντῖνος Η' ὑπῆρξεν ἀνικανώτατος αὐτοκράτωρ. Ἡ Ζωὴ ἔλαβε τρεῖς συζύγους καὶ αὐτοὶ ὡς συμβασιλεῖς κυρίως ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπῆρξαν ἀνάξιοι κυβερνηταί. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Β' ἤρχισε νὰ παρακμᾷ. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας ἔσβυσε ἡ Μακεδονικὴ δυνατεία.

Τρίτος σύζυγος τῆς Ζωῆς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος· ἐπ' αὐτοῦ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀπεσχίσθη ὀριστικῶς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου.

Ὅταν ἐβασίλευεν ὁ Κωνσταντῖνος Μονομάχος, ἐνεφανίσθησαν ἀπ' ἀνατολῶν νέοι ἐχθροὶ φοβερώτατοι, οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι. Οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι, ὁμοσθέντες οὕτω ἀπὸ τὸν γενάρχην των Σελδζούκ, μετενάστευσαν κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Ὠξου περσικὰς χώρας, ἀποδεχθέντες δὲ τὸν ἰσλαμισμόν κατέλυσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ διάφορα μωαμεθανικὰ κράτη πού ἦσαν εἰς τὰς περσικὰς χώρας, καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν μεγάλον τουρκικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν ὠνομάζετο σουλτᾶνος.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἔγιναν αἱ πρῶται πολεμικαὶ συγκρούσεις εἰς τὴν Ἀρμενίαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σελδζουκιδῶν Τοῦρκων, κατὰ τὰς ὁποίας συγκρούσεις οἱ Ἕλληνες ἔχασαν μέγα μέρος τῶν κτήσεων πού εἶχαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ι Δού-

κα οἱ Σελτζουκίδαι ὑπὸ τὸν μέγαν αὐτῶν σουλτᾶνον Ἄλπ-Ἀρσλάν ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Διογένης, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ἐπεχείρησε τρεῖς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων. Καὶ κατὰ μὲν τὰς δύο πρῶτας ἀπώθησε τοὺς Τούρκους πέραν τῶν ὁρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλὰ κατὰ τὴν τρίτην ἠττήθη καὶ ἡρωϊκῶς μαχόμενος ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ μεγαλόψυχος σουλτᾶνος Ἄλπ-Ἀρσλάν θαυμάσας τὴν γενναιότητα τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένης ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπεσχέθη νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς του εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἐπανήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἀντίπαλοί του τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν, ἀνακήρυξαν δὲ αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ Ζ', υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα. Τότε ὅμως οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι εἰσέβαλαν καὶ πάλιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἑλληνικῆς ταύτης χερσονήσου. Ταῦτοχρόνως δὲ κατέλαβαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην· ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἄλπ-Ἀρσλάν Μαλέκ Σάχ ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις του μέχρι τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Μαλέκ Σάχ τὰς ἀπομακρυνένας χώρας τοῦ κράτους του κατέστησεν ὑποτελῆ κράτη, τὰ ὁποῖα ἐκυβερνῶντο κληρονομικῶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν του. Τότε καὶ αἱ χῶραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρον κράτος ὑποτελές, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο κράτος τῆς Νικαίας ἐκ τῆς πρωτεύουσος αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ἄλλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ δυσμῶν. Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν αὐτοκρατορίαν μία νέα δυναστεία, ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ἡ ὁποία κατέλαβε τὸν θρόνον κατόπιν στρατιωτικῆς στάσεως. Ἄλλὰ πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, θὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων ποῖα ἦτο ἡ κατάστασις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

72. *Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαίωνα. — Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα εἰς τὴν Εὐρώπην μεταβολή.*

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βηηγόθων Ἀλάριχος τὸ ἔτος 400 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη δ ἤρταξε καὶ ἐλεηλάτει τὰς χώρας αὐτῆς. Ὁ γενναῖος ἐπίτροπος τοῦ Ὀωρίου Στελχων καλέσας τοὺς ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας ποὺ ἦσαν εἰς τὴν Γαλαίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Βρετανίαν κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτοῦ ἐπιδρομὴν. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τῆ: εἰσβολῆς τοῦ Ἀλαρίχου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπέφερε μ γάλας μεταβολὰς εἰς τὴν Δύσιν.

Ἀπὸ αἰῶνων ἤδη διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἐγκαθίσταντο εἰς αὐτάς. Ἀλλ' ὅταν ὁ Στελίχων ἐκίλεσε τοὺς πέραν τῶν Ἀλπεων ἐν Γαλαίᾳ, Ἰσπανίᾳ, καὶ Βρετανίᾳ, ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας διὰ ν' ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον, ὅλον τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν ἀνιπεράσπιστον εἰς τὴν διακρίσιν τῶν βαρβάρων. Οἱ Οὐῆνοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἤνγκασαν τοὺς σλαυτικοὺς λαοὺς νὰ εἰσβάλουν εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας καὶ νὰ ᾤθῆσουν δυτικώτερον καὶ νοτιώτερον πολλοὺς γερμανικοὺς λαοὺς. Ἀλλὰ μόλις ὁ Ἀλάριχος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἰταλίας, σμῆνος ἀνάμικτον γερμανικῶν λαῶν, Βανδήλων, Σουήβων, Ἀλανῶν, Βουργουνδίων εἰβέβησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπροχώρησαν μένει τῆς Φλωρεντίας. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Στελίχων καὶ πάλιν ἐφάνη σωτὴρ τῆς Ἰταλίας. Κατενίκησε τὰ βαρβαρικά ἐκεῖνα σίφη καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ τραποῦν πρὸς τὴν Γαλαίαν. Καὶ οἱ μὲν Βουργουνδιοὶ ἔπειτα ἀπὸ μακρὰς λεηλασίας ἐγκατεσιτάθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Γαλαίαν καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὴν κράτος, εἰ δὲ Σουήβοι, οἱ Ἀλανοὶ καὶ οἱ Βανδήλοι εἰσέβησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀφοῦ κατέλαβαν αὐτὴν τὴν διεμοίρασαν μεταξὺ των. Καὶ οἱ Φράγκοι ἐγκατεσιτάθησαν οὐσιτικῶς εἰς τὴν βορειοανατολικὴν παρὰ τὸν Ῥῆνον Γαλαίαν. Οἱ Ἀγγλοσάξονες, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀλβιος, διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Βρετανίαν κατέλαβαν αὐτὴν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος Ἀγγλοσάξονικόν. Καὶ οἱ Βανδήλοι δὲ βραδύτερον διεπεραιώθησαν εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ ἰδικὸν των βασίλειον.

Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὰς ἀρχάς τοῦ πέμπτου αἰῶνος τὸ δυτικὸν ῥωμικὸν κράτος περιωρίσθη εἰς μόνην σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλὰ τὸ 476 ὁ Ὀδόακρος, ἀρχηγὸς γερμανικῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων, καθήρσε τὸν τελευταῖον Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα Ῥωμύλον, ὁ ὁποῖος ἐμπαικτικῶς ὠνομάσθη Αὐγουστύλος, καὶ ἀνεκηρίχθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Μετὰ δέκα τρία ἔτη ὁ ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογότθων Θεοδέριχος κατέλυσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀδοάκρου καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν κράτος Ὀστρογοθικόν.

73. Τὸ μέγα Φραγκικὸν κράτος καὶ τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τούτου παραχθέντα κράτη τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Γερμανίας.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ἔθνος γερμανικῆς καταγωγῆς. συνέκειντο δὲ ἀπὸ πολλὰ φύλα καὶ ἕλαστον ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἰδικόν του βασιλέα. Κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὡς προείπαμεν, ἐγκατεστάθησαν ὁ ἰστικῶς εἰς τὴν παρὰ τὸν Ῥήνον βορροαντολικὴν Γαλατίαν. Τὸ ἐπισημότερον ἐκ τῶν φραγκικῶν φύλων ἦτο τὸ φύλον τῶν Σαίων. Ἡ πρώτη δυναστεία τῶν Σιλίων ἦτο ἡ δυναστεία τῶν Μεροβιγγίων, ἐπιφανέτερος δὲ ἐκ τῶν βασιλέων τῆς δυναστείας ταύτης ἦτο ὁ Χλωδοβίκος, ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους.

Ὁ Χλωδοβίκος δολοφονήσας τοὺς ἄλλους Φράγκους βασιλεῖς ἤνωσεν ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του ὅλα τὰ φραγκικὰ φύλα καὶ τοιουτοτρόπως ἵδρυσεν μέγα φραγκικὸν κράτος. Τὸ 496 ἐβιπτίσθη ἐν Ῥήμοις μετ' ἑνὸς χιλιάδας εὐγενεῖς Φράγκους. Τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ ἐπέφερε μετ' ὀλίγον τὴν προσέλευσιν ὀλοκλήρου τοῦ φραγκικοῦ ἔθνους εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβιγγίων ὠνομαζόντο *κωθροί* (rois fainéants) καὶ τοιοῦτοι ἦσαν πραγματικῶς. Ἀποχανωμένοι ἐκ τῆς μιθρακότητος καὶ τῆς διαφθορᾶς ἔζων εἰς τὸ βίθος τῶν ἀνακτόρων ἐντελῶς μεμονωμένοι καὶ ἀθέατοι, ἄφινον δὲ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς καλουμένους *αὐλάρχας* (τρόπον τινὰ πρωθυπουργούς). Διασημότερος ἐκ τῶν αὐλαρχῶν ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Μιρτέλλος. Οὗτος ὑπῆρξεν ἔξοχος πολέμιστής, τὸ σπουδαιότερον δὲ κατόρθωμά του ἦτο ἡ μεγάλη νίκη του κατὰ τῶν Ἀράβων. Οἱ Ἀράβες εἶχαν κατακτήσει τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς Ἰσπανίας δὲ δια-

βάντες τὰ Πυρρηναῖα κατέκλυσαν τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ ἤπει-
λησαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ φραγκικοῦ κράτους Ἄλλ' ὁ Κάρολος
Μαρτέλλος προσβαλὼν αὐτοὺς παρὰ τὴν Πικταυίαν τὸ 732 τοὺς
κατετρόπωσε καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπήλλαξε τὸ φραγκικὸν κράτος
ἀπὸ σπουδαιότατον κίνδυνον.

Τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβιγγίων κατέλυσεν ὁ υἱὸς τοῦ
τοῦ Μαρτέλλου Πιπῖνος ὁ Μικρὸς ἦτοι μικρόσωμος, ὅστις ἐπὶ
ἐννέα ἔτη ἦτο αὐλάρχης. Ὁ Πιπῖνος ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον
νωθρὸν Μεροβίγγιον καὶ ἀνεκηρύθη αὐτὸς βασιλεὺς τῶν Φράγ-
κων. Ἀπὸ αὐτὸν δὲ ἀρχίζει ἡ δευτέρα δυναστεία τῶν Φράγκων,
ἡ ὁποία ὀνομάζεται δυναστεία τῶν Καρολιδῶν ἀπὸ τὸ ὄμα τοῦ
ἐνδοξοτέρου ἀντιπροσώπου αὐτῆς, τοῦ Μεγάλου Καρόλου.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πιπίνου Κάρολος ὁ Μέγας (768—
814) ὑπῆρξε μέγας δορικτῆτωρ καὶ μέγας νομοθέτης ἐπὶ 40
καὶ πλέον ἔτη δὲν ἀπῆκε τὸν ἵππον καὶ τὸ ξίφος. Διεξήγαγε
μακροὺς καὶ αἱματηροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Λογγοβάρδων
εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῶν Σα-
ξόνων εἰς τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας, τῶν Ἀβάρων εἰς τὴν
σημερινὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν καὶ ἐναντίον ἄλλων λαῶν, τοὺς
ὁποίους πάντας κατέβαλε, πρῶτος δὲ αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ
ἐνάτου αἰῶνος ἀποκατέστησε τὴν δυτικὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατο-
ρίαν καὶ ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης.
Μεταβυς δὲ τὸ ἔτος 800 εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ
Πάπα ἐστέφθη ὑπ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων.

Τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἔλαβε τόσῃν ἔκτασιν ὅσην
εἶχε καὶ τὸ ἀρχαῖον δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, περιελάμβανε δὲ
τοῦτο τὴν Γαλατίαν, τὴν βορειοανατολικὴν Ἰσπανίαν, τὸ πλεῖστον
μέρος τῆς Ἰταλίας, ὅλην τὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ Ὀδέρου πο-
ταμοῦ καὶ τῆς Βοηθίας. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κράτος βραδύτε-
ρον διελύθη. Οἱ ἔγγονοι τοῦ μεγάλου Καρόλου Λαθάρος, Λου-
δοβίκος, καὶ Κάρολος ὁ Φαλακρὸς περιῆλθαν μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ πατρὸς των εἰς πόλεμον μεταξύ των καὶ διὰ τῆς ἐν Βερο-
δούνῳ (Verdum) συνθήκης τὸ 843 διεμοίρασαν μεταξύ των ὡς
ἐξῆς τὸ κράτος· ὁ Λουδοβίκος ἔλαβε τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χῶ-
ρας, τὰς καθαρῶς γερμανικὰς· ὁ Κάρολος ὁ Φαλακρὸς ἔλαβε
τὴν δυτικὴν Γαλατίαν (τὰ 2/3 τῆς σημερινῆς Γαλατίας) καὶ ὁ
Λουθάρος τὴν Ἰταλίαν, πέραν δὲ τῶν Ἄλπεων τὴν Βουργανδίαν

καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Λοθαριγγίαν, διετήρησε δὲ καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλατία καὶ ἡ Γερμανία, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὁμώνυμα βασιλεία τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀργότερα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα περιῆλθεν εἰς τὸ γερμανικὸν κράτος, ἡ δὲ Ἰταλία μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ οἴκου τῶν Καρολιδῶν διηρέθη εἰς πλείστας μικρὰς καὶ ἀνεξορτήτους ἡγεμονίας.

74. Διάδοσις καὶ ἐμπέδωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὅπως εἶπαμεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 53), ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἤτοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλιτίαν, εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐν Ρώμῃ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐπιφανεστέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐκκλησίας ποὺ ἰδρῦθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Ἀφοῦ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἡ Δύσις κατελήφθη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἦσαν αἰρετικοὶ χριστιανοὶ ἤτοι Ἀρειανοί, ὅπως οἱ Γότθοι, οἱ Βουργούνδιοι, οἱ Λογγοβάρδοι, ἄλλοι δὲ εἰδωλολάτραι, ὅπως οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία κατέβαλε μεγάλους ἀγῶνας ὅπως καὶ τοὺς Ἀρειανούς προσαγάγῃ εἰς τὴν Καθολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας διαδόσῃ τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ τὸ κατώρθωσε. Ὅλοι οἱ ἱεραπόστολοι, ὅσοι ἐκ τῆς Ρώμης ἐστέλλοντο εἰς τὰ διάφορα μὴ χριστιανικὰ ἔθνη, διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα ἐδίδασκον συγχρόνως καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης ὡς ἔδραν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, διότι, κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτῶν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἵδρυσεν τὴν ἐν Ρώμῃ ἐκκλησίαν καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ὁ καθολικὸς κληρὸς ἦσαν σφόδρα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπήκοον εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε προσλάβει τὴν προσωνομίαν Πάπας.

ἧσπερ εἶχαν ἀρπάσει οἱ ἔχθροί, καὶ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ ἐσωτερικῶς.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου οἱ Νορμανδοί, ἔθνος γερμανικόν, κατέλαβαν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὰς κράτος Νορμανδικόν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α' οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ροβέρτον Γυσκάρδον ὀρμώμενοι ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπεχείρησαν φοβερὰν ἐπιδρομὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀλέξιος ἀντιμετώπισε τὸν φοβερὸν αὐτὸν κίνδυνον μετὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Νορμανδοὺς. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀνέκτησε πόλεις τινάς, ὡς τὴν Σινώπην. Τρίτον ἐπολιτεύθη δεξιότατα, ὅτιν ἐγένετο ἡ πρώτη σταυροφορία, περὶ τῆς ὁποίας θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

Ἰωάννης Β' (1118—1143).—Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Α' Ἰωάννης Β', ὁ ὁποῖος ἔνεκα τῆς ἀγαθότητός του ὠνομάσθη Καλοῖωάννης, καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐφάνη βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης ἄριστος καὶ εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρείος μαχητὴς καὶ στρατηγός, ἀποκρούσας τὰς ἀλληλοδιαδόχους εἰς τὸ κράτος του ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων πολεμίων.

γ) Μανουὴλ Α' (1143—1180).—Ὁ Μανουὴλ Α', υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καλοῖωάννου, ὑπῆρξεν ὁ ἡρωϊκώτερος ἐξ ὅλων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τὸν πόλεμον ἐθεώρει ὡς γλυκυτάτην τροφήν. Ὁ Μανουὴλ ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Σαδζουκιδῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὑπερένικησε διὰ τῆς τόλμης του καὶ τῆς συνέσεώς του πολλὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας παρεσκεύασεν εἰς αὐτὸν ἡ δευτέρα σταυροφορία. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Μανουὴλ ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν Ρογῆρον Β', υἱὸν τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κεκύρας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν, ἔπειτα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλοπον, ἀποβιβασθέντες δὲ εἰς τὴν Κορίσαν ἐστράτευσαν ἐναντίον τῶν Θηβῶν καὶ ἔπειτα ἐναντίον τῆς Κορίνθου. Καὶ τὰς δύο αὐτὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὀνομασταὶ διὰ τὰ πλούτη των καὶ τὰ μεταξουργεῖά των, τὰς ἐλεηλάτησαν φρικῶδες.

Ὅταν ἀνηγγέλθησαν εἰς τὸν Μανουὴλ αἱ συμφοραὶ αὗται τῆς Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν οὗτος κατὰ τῶν Νορμανδῶν καὶ τοὺς ἠνάγασε νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ρεινάλδου καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποταχθῇ

εις ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος μὲ πολὺν ἐξευτελισμόν. Ἐπίσης ἠνάγκασε τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑποταγὴν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἤρχισε νὰ βαίνει ραγδαίως πρὸς τὴν παρακμὴν.

76. Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων.

Ὁ αἰὼν τῶν Κομνηνῶν εἶναι ὄνομαστός καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα του εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας. Οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρουν ὡς τιμὴν των νὰ προστατεύσουν τοὺς λογίους, τοὺς σοφοὺς, τοὺς θεολόγους, καὶ τοὺς ἐπισήμους ρήτορας, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς εὐφραδεῖς ἀγορεύσεις των ἐστόλιζον τὰς μεγάλας τελετάς. Ἰδίως κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Κομνηνῶν ἔλαβεν ὑψηλοτέραν πτῆσιν ἡ ἱστοριογραφία, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 9ον καὶ 10ον αἰῶνα περιορίζετο εἰς ξηρὰν χρονογραφίαν. Ὁ σπουδαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ἡ εὐφυὴς καὶ λογιωτάτη θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ Ἄννα Κομνηνὴ. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἔγραψε τὰς πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ πατρὸς της εἰς πολῦτιμον ἱστορικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον σώζεται καὶ ἐπιγράφεται Ἀλεξιάς.

Εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας ἀσχολοῦνται τώρα μὲ νέαν ζέσιν καὶ κάποτε μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν λαϊκοὶ καὶ θεολόγοι. Διάσημος ὑπῆρξεν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος μὲ πολὺν ζῆλον ἐσχολίασε τὸν Ὅμηρον.

Ἡ δημῶδης ποίησις.— Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἤμαξεν ἡ δημῶδης ποίησις. Ὅλοι οἱ λόγιοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί, καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον μετεχειρίζοντο τὴν ἀρχαίζουσαν ἐκείνην γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν ἐδιδάσκετο εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ κράτους καὶ ἦτο τὸ ὄργανον τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν οὔτε τὴν ὠμιλοῦσαν οὔτε τὴν ἐννοοῦσαν τὰ πλήθη. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις ὠμιλοῦσαν τὴν δημῶδη γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀπέρρευεν ἀπὸ τὴν καλουμένην **κοινὴν γλῶσσαν** τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ἡ ὁποία μὲ τὸν καιρὸν ἀπεσχίσθη εἰς τοπικὰς διαλέκτους. Οἱ λόγιοι καταφρονοῦσαν τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα· ἀλλ' ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μαυρικίου ἠκούσθη τὸ πρῶτον δημῶδες ἔσμα. Ἐκτοτε ὁ λαὸς τοὺς μεγάλους ἀθλοὺς τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡρώων

ἔφαλλε μὲ λαϊκοὺς στίχους εἰς τὴν ζωντανὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ. Περίφημα ἦσαν τὰ ἀκριτικά ἄσματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦντο οἱ ἄθλοι τῶν Ἀκριτῶν ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν.

Ἀκριται ἐλέγοντο οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐφρούρουν τὰς ἄκρας ἤτοι τὰ σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι μὲ τὰς οἰκογενείας τῶν πλησίον τῶν συνόρων καὶ ἀντὶ μισθοῦ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον δωρήσει εἰς αὐτοὺς γαίας διὰ τὰ συντηροῦνται. Οἱ Ἀκριται ἔζων βίαν σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν κεντρικὴν κεβέρνησιν, καὶ ἀκαταπαύστως σχεδὸν ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν νὰ παραβιάσουν τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἀκριται τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἄρματωλοὺς.

Τὰ ἀκριτικά ἄσματα ὁμοιάζουν μὲ τὰ ἰδικά μας δημοτικὰ ἄσματα ποὺ ἔγιναν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Πρότυπον Ἀκρίτου ἔπλασεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τὸν 10ον ἢ 11ον αἰῶνα τὸ Βασίλειον Διγενῆ, τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀκρίταν, ὅσας ἀπέβη τὸ ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ θαυμαστοῦ, ἄλλος Ἡρακλῆς, τοῦ ὁποῖου τὰ κλέη διεδίδοντο μὲ μύθους καὶ ἐψάλλοντο μὲ ἄσματα εἰς κάθε γωνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὰ ἀκριτικά ἄσματα προήλθε κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα τὸ περὶ Διγενῆ Ἀκρίτα ἔπος, σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὸ ἐπιφανές τοῦτο ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας παριστάνεται πολεμῶν ἀκούραστος, νύκτα καὶ ἡμέραν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας ἔγινεν ὁ ἐθνικὸς ἥρωας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τοὺς ἀκαταπαύστους ἀγῶνας τοῦ ἔθνους ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ἡ δημώδης ποίησις, ἣ ὁποία κατ' ἀρχὰς περιορίζετο εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ περιεφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν ἀπέκτησε δύναμιν. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀπ' αὐτοῦ ἤρχισαν καὶ οἱ λόγιοι νὰ γράφουν ποιήματα εἰς τὴν δημώδη γλώσσαν.

77. Ἡ καλλιτεχνία.

Ἡ καλλιτεχνία ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐξακολουθεῖ μὲ τὴν αὐτὴν λαμπρότητα τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἣ δὲ

ἐπίδρασις αὐτῆς ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῶν ἀκροτάτων ὁρίων τῆς Δύσεως. Εἰς τὰς φραγκικὰ κράτη τῆς Συρίας καὶ εἰς τὴν Ἑνεσίον οἱ ἐκκλησῖαι ἐκτίζοντο καὶ ἐστολίζοντο κατὰ τὰ Βυζαντινὰ ὑποδείγματα. Ἕλληνες καλλιτέχνη ἀπετελοῦσαν τὰ μωσαϊκὰ τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ ἐκτίζοντο εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὁ Ἅγιος Μάρκος τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸς πέντε τροῦλους του καὶ μὲ τὴν λομπρότητα τῶν μωσαϊκῶν του παρέχει τὴν

Δοξασμὸς αὐτοκράτορος (ζωγραφία ἐπὶ μεταξωτοῦ ὑφάσματος τοῦ 10οῦ αἰῶνος).

ἀκριβεστέραν εἰκόνα τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου τῶν γρόνιων ἐκείνων. Ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ τὸν πλοῦτόν της, μὲ τὴν ὡραιότητα τῶν μεγάρων της, μὲ τὴν πολυτέλειαν τῶν παλατίων της, μὲ τὰ ἅγια λείψανα τῶν ἐκκλησιῶν της, διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ξένοι, ὅσοι τὴν ἐπεσκέπτοντο, ἀπήρχοντο καταγοητευμένοι. «*Εἶναι ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος*» ἔλεγον. «*Δὲν ὑπάρχει πόλις εἰς τὸν κόσμον ποὺ νὰ ἡμπορῆ νὰ πα-*

ραβληθῆ με αὐτήν» «Εἶναι ἡ ἡγεμονίς ὅλων τῶν ἄλλων πόλεων». Ἐπικίνδυνος ὁμως εὐδαιμονία, διότι προκαλοῦσε μὲν τὸν θαυμασμόν, ἀλλ' ἐξήγειρε καὶ τὰς ἀντιζηλίαις· καὶ ἐπέπρωτο δυστυχῶς ἡ εὐδαιμονία αὐτὴ νὰ στοιχίσῃ πολὺ ἀκριβά.

78. Σταυροφορίαι.

Σταυροφορίαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖται, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς κατακτητάς. Τοιαῦται σταυροφορίαι ἔγιναν ὀκτὼ εἰς διάστημα δύο περιόπου αἰῶνων.

Ἄφ' ἧς ἐποχῆς ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πορευθεῖσα εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἶχεν ἐπικρατήσει συνήθεια εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὰς πλέον μακρινὰς χώρας νὰ ἀποδημοῦν χάριν ψυχικῆς σωτηρίας εἰς τοὺς ἁγίοις ἐκείνους τόπους, ὅπου ἐνεφανίσθη, ἐδίδοξε καὶ ἔσταυρώθη ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Αἱ ἀποδημίαι αὗται ἔξακολουθοῦσαν χωρὶς κανὲν ἐμπόδιον καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Ἄλλ' ἄφ' οὔτου ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, οἱ Χριστιανοὶ προσκυνηταὶ ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς κατακτητάς· ἐληστεύοντο, ἔκακοποιοῦντο καὶ ἠναγκάζοντο νὰ πληρῶνουν κεφαλικὸν φόρον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1093 ἓνας προσκυνητὴς, ὁ ἐρημίτης Πέτρος, ἀπὸ τὸ Ἄμβιανὸν τῆς Γαλλίας, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρβανὸν Β' καὶ διηγήθη τὰ δεινοπαθήματα, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνοις κατακτητάς.

Κατ' ἐντολὴν τοῦ πάπα ὁ Πέτρος περιῆλθε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τοὺς ἀπίστοις. Ἡ ἀφελὴς διήγησις τοῦ ἐρημίτου Πέτρου περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν Χριστιανῶν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους διήγειρε πανταχοῦ ζωηρὰν συγκίνησιν. Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὸ Κλερμόντιον τῆς Γαλλίας, συνέρρουσαν εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι, μεγιστᾶνες καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ πάσης τάξεως.

Ὁ Πάπας διὰ λόγου ἐνθουσιαστικοῦ ἐκάλεσεν ἕκαστον ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ ἄρῃ τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἁγίας χώρας. Ὅλοι μὲ ἓνα στόμα ἀνεβόησαν «ὁ Θεὸς τὸ θέλει». χιλιάδες δ' ἐγονάτισαν καὶ ὠρκίσθησαν ν' ἀπέλθουν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον, προσέρραψαν δὲ ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐξ ὀθόνης. Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν *σταυροφόροι*.

79. Πρώτη σταυροφορία (1096—1100).

Τὸ ἔαρ τοῦ 1096 σίφη ἀσύντακτα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐρημίτου Πέτρου καὶ τοῦ πτωχοῦ Γάλλου ἱππότητος Βαλθέρου ἐκίνησαν διευθυνόμενα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν διέπραξαν τσαυτάς ἄσεβ·ῖς καὶ μισράς πράξεις, ὥστε ἐπιπεσόντες οἱ Οὐγγροι, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο, ἐφόνευσαν χιλιάδας ἐκ τῶν σταυροφόρων, τοὺς δὲ λοιποὺς διεσκόρπισαν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην τὰ κύρια σταυροφορικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἡγεμόνων, διὰ διαφόρων δὲ ὁδῶν διητυνύθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἄλέξιος Α' Κομνηνὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, ἵνα διαπεραιωθοῦν διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς Ἀσίαν, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ὑπέρτατον κυρίαρχον τῶν χωρῶν, ὅσας ἤθελον κυριεύσει.

Οἱ σταυροφόροι ἀνερχόμενοι εἰς περισσοτέρας τῶν τριακοσίων χιλιάδων διέβησαν τὸν Βόσπορον καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Νίκαιαν, πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελδζουκικοῦ κράτους. Ὁ σουλτᾶνος Καλιτζ' Ἀρσλάν στενοχωρηθεὶς παρέδωκε ταύτην ὄχι εἰς τοὺς σταυροφόρους ἀλλ' εἰς τὸν Ἄλέξιον, ὁ ὁποῖος παρεκολουθοῦσε μὲ στρατὸν τοὺς σταυροφόρους. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων δυσηρεστήθησαν, ἀλλ' ἐξηνυμένισεν αὐτοὺς διὰ δώρων ὁ Ἄλέξιος. Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι διασχίσαντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσήλασαν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐκυρίευσαν δὲ αὐτὴν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν.

Κατόπιν οἱ σταυροφόροι ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Εὐθὺς ὡς εἶδον αὐτὴν ἀπὸ μακρὰν, ἐγονάτισαν, ἔχυσαν δάκρυα χα-

φᾶς καὶ ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετὰ πολιορκίαν 39 ἡμερῶν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἠττηθέντων. Χιλιάδες Μωαμεθανῶν ἐσφάγησαν εἰς τὰ τζαμιά. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐκάησαν εἰς τὰς συναγωγάς. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἐφείσθησαν καμμίαν ἡλικίαν καὶ κανὲν φύλον. Αἱ ὁδοὶ ἐγέμισαν ἀπὸ νεκροῦς Ἄφου δὲ ἐκορέσθησαν ἐκδικούμενοι, ἐπῆλθε πάλιν εἰς αὐτοὺς ἔπειτα ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης καὶ μετάνοια! Μὲ τὴν κεφαλὴν ἀποκεκαλυμμένην καὶ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐπορεύοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἔψαλλον δοξολογίας εἰς τὸν Θεόν, αὐτοί, οἵτινες προηγούμενως ἐμαίνοντο ὡς λυσσῶντα θηρία.

Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι λησμονήσαντες τὰς ὑποσχέσεις, πού εἶχαν δώσει εἰς τὸν Ἀλέξιον, ἀπεφάσισαν νὰ ιδρύσουν ἰδικόν των βασιλεῖον εἰς τὴν Ἀνατολὴν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὄθεν προσέφεραν τὸ στέμμα εἰς τὸν Γοδοφρέδον, τὸν ἐπιφανέστερον καὶ εὐλαβέστερον ἐκ τῶν ἀρχηγῶν των. Ἄλλ' ὁ Γοδοφρέδος ἠρνήθη νὰ φορέσῃ τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἄλλ' ἢ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιεβλήθη στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἠρκέσθη δὲ μόνον νὰ λέγεται «προστάτης τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἄλλ' ὁ ἀδελφός του Βαλδουῖνος, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἔλαβε τὴν βασιλικὴν προσωνομίαν.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἄλλας ἐπτὰ σταυροφορίας ἐπεχείρησαν. Ἄλλ' ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν αὐταί, δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οἱ ἅγιοι τόποι καὶ πάλιν περιῆλθαν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφοῦ ἐποιτίσθησαν μὲ τὸ αἷμα τοσοῦτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

80. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204)

Τὸ 1195 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀλέξιος Γ', ἀφοῦ ἐξεθρονίσθη καὶ ἐτυφλώθη ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἰσαάκιος Ἄγγελος. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα (1202) Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βονιφατίου, μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου, καὶ τοῦ Βαλδουῖνου, κόμητος τῆς Φλάνδρας, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν τετάρτην σταυροφορίαν. Ὁ δόγης τῆς Ἐνεῖας Ἐρρῆκος Δάνδολος, γέρων ὑπερενενηκοντούτης ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ πανούργος, ἀνέλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ

νὰ διαπεραιώση τοὺς σταυροφόρους μὲ ἐνετικά πλοῖα εἰς τὴν Ἀσίαν. Τότε παρουσάσθη ἐνώπιον τῶν σταυροφόρων ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονηθέντος Ἰσαακίου Ἀγγέλου, καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν πατέρα του νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον. Ἀντὶ δὲ τούτου αὐτὸς ἀνελάμβανε νὰ βοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους καὶ μὲ χρήματα καὶ μὲ ἄνδρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν.

Οἱ σταυροφόροι πεισθέντες εἰς τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου ἔπλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προσωμίσθησαν τὸ 1203 εἰς τὴν Χαλκηδόνα ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεκάλεσαν τὸν σφετεριστὴν Ἀλέξιον Γ' νὰ ἀποδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, διαρρήξαντες τὴν σιδηρᾶν ἄλυσον, ἣ ὁποία ἔφρασε τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου, ἔγιναν κύριοι τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπειτα δὲ προσέβαλαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀπέτυχεν μὲν ἡ ἔφοδος· ἀλλ' ὁ δειλὸς Ἀλέξιος Γ', χωρὶς κἄν νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις του, ἐδραπέτευσε διὰ νυκτὸς ἐγκαταλιπὼν εἰς τὴν τύχην τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκογένειάν του.

Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἐγκατεσιάθη ἐπὶ τοῦ θρόνου μαζί μὲ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ'. Ἀλλ' ὅταν οἱ Φράγκοι ἢ Λατῖκοι, ὡς ὠνομάζοντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ἀπήτησαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ἀλεξίου καὶ μάλιστα τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Δυτικὴν, τόσον πολὺ ἐξωργίσθη ὁ λαός, ὥστε στασιάσας καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ', ἀνεβίβασε δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπίσημόν τινα πολίτην, τὸν Νικόλαον Καναβόν. Ἀλλὰ τότε ἕνας φαῦλος καὶ πανοῦργος συγγενῆς τοῦ Ἰσαακίου, ὁ Ἀλέξιος Ε', ὁ ἐπικαλούμενος Μούρτζουφλος, ἤρπασα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐφόνευσεν τὸν Καναβόν καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ'. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀπέθανε καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ συμβάντα αὐτὰ οἱ Φράγκοι ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ ἔφοδος. Ὁ Μούρτζουφλος δειλιάσας ἐδραπέτευσεν. Ὁ λαὸς κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἀλλὰ

καὶ οὗτος τίποτε δὲν κατώρθωσεν. Οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διέπραξαν εἰς αὐτὴν ἀνηκούστους ὀμότητες· ἔσφαξαν, ἠχμαλώτισαν, ἀτίμασαν γυναῖκας, ἐβέβηλωσαν ἱερά, ἐνέπαιξαν τὴν θρησκείαν, καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα διέπραξαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Φράγκοι διεμοίρασαν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς ἐξῆς, ἔχοντες σκοπὸν νὰ καταλάβουν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὅπλων. Ὁ Βαλδουῖνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβε δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας ὡς βασιλικὴν κτήσιν. Ὁ Βοιφάτιος ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον ἰδρῦθη τότε χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἔλαβαν τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, τοῦτ' ἔστι τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Ἡλείρου, τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἀργότερα δὲ ἠγόρασαν ἀπὸ τὸν Βοιφάτιον καὶ τὴν Κρήτην ἀντὶ εὐτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ. Ἐνετὸς δέ, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης, ἐλεξέθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Ἐν σελ. 18 στίχῳ 7 ἀντὶ 500 γράφει 510.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς	3
Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.—Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη	4
Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ	8
Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα	6
Κατάστασις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους	11
Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία	12
Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἄγις Δ' καὶ Κλεομένης Γ'. Συμμαχικὸς πόλεμος	13
Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἰταλίας. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς	15
Ἡ παλαιότης τῆς ἱστορίας τῆς Ῥώμης	16
Ἐπατεία, δικτατωρία, δημοκρατία	17
Πολιτικὴ ἰσότης Πατρικίων καὶ Πληβείων	18
Κατακτητικὸι πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων. — Κατάκτησις τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας	20
Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ὁ βίος αὐτῶν. — Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός	21
Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης. Πρῶτος καὶ δεῦτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	23
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας	24—28
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως. Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου	29—30
Ἐποταγή τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους	30
Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος. Καθυπόταξις τῆς Ἰσπανίας	31
Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκκος	33
	35

Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Μάριος καὶ Σύλλας	37
Πομπήτος—Καίσαρ. Πρώτη τριαρχία. Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος	40—43
Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιανός. Δευτέρα τριαρχία. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη	43
Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους	44
Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Ὀκταβιανός Αὐγούστος. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες	46—47
Ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων. Ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων	48—49
Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς	50
Ἡ γένεσις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία τῶν πρώτων χρόνων	51—54
Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.	55
Ὁ Διοκλητιανός καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ Οἱ μεγάλοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί	56—58
Κωνσταντῖνος ἡ Μέγας. Διάδοχοι τοῦ Μ Κωνσταντίνου	59—63
Ἰουλιανός. Οὐαλεντιανός Α. Οὐάλης. Μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν. Θεοδοῖσιος Α	64—66
Ἰβρυσίς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀρκάδιος, Θεοδοῖσιος ὁ Μικρός, Πουλχερία, Μαρκιανός	66—69
Ἰουστινιανός ὁ Μέγας. Διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ πέραν τοῦ Δουνάβεως βάρβαροι λαοί. Ὁ τύρκνος Φωκάς	69—76
Ἡράκλειος	76
Ἄραβες. Μωάμεθ, Ἰσλαμισμός. Ἐξέπλωσις τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν, καὶ Εὐρώπην. Οἱ Χελτφαί	79—83
Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος. Ἐξελληνισμὸς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	83—85
Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνα	85—93
Δυναστεία τῶν Ἰσαύρων Λέων Γ'. Κωνσταντῖνος Ε'.	
Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	93—98

Κωνσταντῖνος ΣΤ'. Εἰρήνη ἡ ᾠθηναία. Νικηφόρος Α'.	
Δέων Ε'.....	98—100
Μιχαήλ Β'. Θεόφιλος. Θεοδώρα. Ἀνασιήλωσις τῶν εἰ- κόνων.....	100—101
ᾠ πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν	102
ᾠ ὑψίστη ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. ᾠ Μικεδονικὴ δυναστεία μέχρι καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.....	103—105
Τὸ μεγαλεῖον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. ᾠ διορ- γάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας. ᾠ Βυζαντινὸς πολι- τισμὸς κατὰ τὸν 10 αἰῶνα.....	110—124
Τὸ τέλος τῆς Μικεδονικῆς δυναστείας. Παρακμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας Σελτζουκίδαι. Τοῦρκοι. ᾠ Ῥωμανὸς Διογένης.....	124
ᾠ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαίωνα. ᾠ μεγάλη μετανά- στευσις τῶν ἔθνῶν ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν	126
Τὸ μέγα φραγκικὸν κράτος καὶ τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ παραχθέντα κράτη τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας.....	127
Διέδοσις καὶ ἐμπέδωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύ- σιν.....	129
ᾠ οἶκος τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων.....	130
ᾠ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων.....	132
ᾠ καλλιτεχνία.....	133
Σταυροφορία. ᾠ πρώτη σταυροφορία.....	135—137
ᾠ Ἀλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν φράγκων.....	137

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἰδρυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Περγάμου	281 π. Χ.
» » » τῆς Βακτριανῆς	254 »
» » » τῆς Παρθίας	250 »
» τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας	201 »
Ἡ ἐν Σελλασίᾳ μάχη	222 »
Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν	754 »
Πολιτικὴ ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων	300 »
Μάχη παρὰ τὴν Ἡράκλειαν	280 »
Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	264—241 »
Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	218—202 »
Πόλεμος τῶν Ρωμαίων κατὰ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας	200—197 »
Πόλεμος τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας	191—190 »
Πόλεμος τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως βασιλέως τῆς Μακεδονίας	171—168 »
Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου	148 »
Ἰποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους	145 »
Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	149—146 »
Ἰσχύσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα	86 »
Ἡ μάχη τῶν Φαρσαλων	48 »
Θάνατος τοῦ Καίσαρος	44 »
Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη	42 »
Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία	31 »
Κατάλυσις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου	30 »
Ἰσχύσις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Τίτου	70 μ. Χ.
Ἡ στάσις τοῦ Νίκα	533 »
Γέννησις τοῦ Μωάμεθ	571 »
Πρῶτος πόλεμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Βασίλειου	672—679 »
Δεύτερος πόλεμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀράβου	717—718 »
Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων	820 »
Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά	961 »
Ἰσχύσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	1204 »

